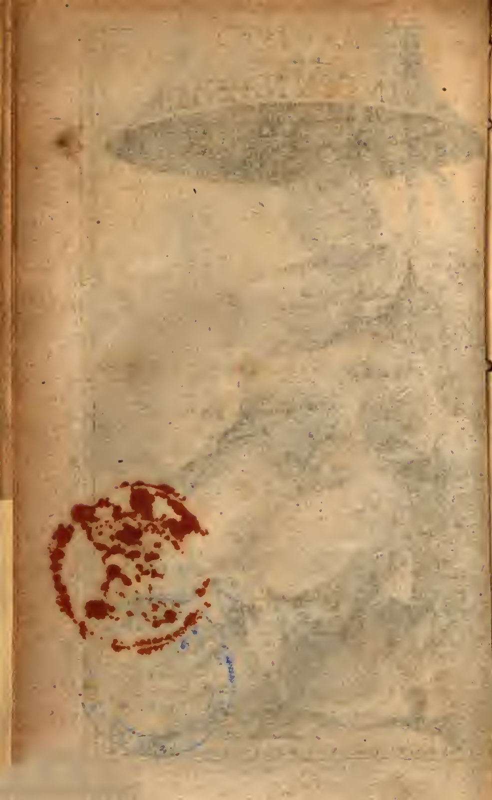

MAGIVS
DE
TINTINNABVLIS
AMSTELÆDAMI apud HENR. WETSTENIUM.

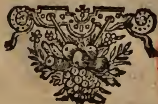

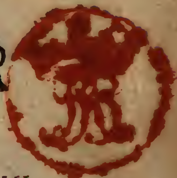
HIERONYMI MAGII
ANGLARENSIS
DE
TINTINNABULIS
Liber Postumus.

FRANCISCUS SWEERTIUS F.
NOTIS *illustravit*.

Accedit ejusdem MAGII
DE EQUULEO LIBER
cum notis G. Jungermanni.

Ut & APPENDIX *Virorum illustrium idem argumentum pertractantium.*

AMSTELÆDAMI,
Apud HENR. WETSTENIUM.

CIↃ IↃC XIC.

VIRO
ILLUSTRI
EZECHIELI SPANHEMIO,
SERENISSIMO
BRANDEBURGENSIUM
ELECTORI
A CONSILIIS SECRETIORIBUS,
AC AB EODEM
AD LUDOVICUM M. GALLIARUM
REGEM
NUPER LEGATO

HENR. WETSTENIUS, S.

Um prœlo nostro solvit gemellus hic Magii fœtus, Tu nobis ades,

VIR perquam ILLUSTRIS, novus hoſpes, noſtraque ſubis tecta, qui Tui deſiderio flagramus ex quo Te primum videre nobis contigit. Nam Te aſpicere ac Te amare unum idemque eſſe mecum ſentiunt omnes qui Te norunt. Tanta enim tua eſt humanitas in ſummo illo honoris veſtigio quo Te virtus tua evexit, tantaque cum eruditione conjuncta, ut quod quis primum in Te miretur, certe haud facile ſit cuiquam decernere; præſertim ſi & addat ſummum illud tuum de omnibus bene merendi ſtudium. Quæ ſicut bonorum omnium amorem Tibi conciliant, ita & præclaræ illæ perſpicaciſſimi ingenii

genii Tui dotes, eruditos omnes in admirationem Tui rapiunt. Iliada contexeret qui ſingulas enumerare vellet. Tam eximiæ vero ſunt, ut & inter hoſtes fuerint qui illas venerarentur. Cum enim nuper Ludovicus Magnus Galliarum Monarcha omnium, quibuſcum armis congredi decreverat, Principum Ordinumque Legatos dimitteret, ne unus quidem regiæ indignationis notam evaſit, præter Te, quem ſolum virtus egregia à communi reliquorum ſorte liberavit. Liceat ergo & mihi, tenui quamvis hoc ſpecimine, pietatis in Te meæ teſtimonium prodere. Quod ſi ſolita illa tua humanitate exceperis, ad ſum-

mam votorum me perveniſſe exiſtimabo. Vale decus Orbis litterati, bonoque publico quam diutiſſime vive. Dabam Amſtelædami a. d. xv. Kalend. Maji. cIↄ Iↄ c xic.

TYPOGRAPHUS
LECTORI.

Quum in recudendo hoc libello nihil novi molitus sim, novam ei Præfationem prætexere supervacaneum duxi. Sufficiat hic illam subjicere, quam A. Frisius quondam noster suæ editioni præfixit. Ea vero talis est:

P*Romissis stamus benignè lector, & Magi de* Tintinnabulis *libellum serius nonnihil, sed cum aliquo tibi fœnore offerrimus. Etenim præter* habitum Aaronis Sacerdotalem, *ac quæ huic appensa fuere* Tintinnabula, *accessit &* Schema campanarum harmonicarum, *quarum frequens in Belgio usus est: necnon* idea turris Pisanæ *simul &* Bononiensis, *quarum utraque in tantum à perpendiculo declinat, ut præsentem ruinam minitari videatur. Hæc & talia ad majus operis ornamentum, & uberiorem elucidationem mentis authoris suo loco adjecta esse scias. Tu his utere, fruere, nos, quod facturum te confidimus, favore tuo prosequere. Vale.*

ELOGIUM

HIERONYMI MAGII,

Potissimum è scriptis ejus.

HIERONYMUS MAGIUS patriam habuit apud Insubres Anglariam ditionis Mediolanensis; quæ urbs & alios parentum memoriâ doctrinâ claros viros protulit, in his PETRUM MARTYREM, non Etruscum illum, sed rerum Hispanicarum ac novi orbis per decades scriptorem: magnum quoque illud sæculi decus tulit ANGELUM CANINIUM eruditis linguis ad miraculum eruditum: *Syriacam* enim *Grammaticam* dedit, ac *de Hellenismis* aureum sanè opus, vertitque *Simplicium in Epicteti enchiridion*. Igitur MAGIUS litteris non leviter ab adolescentiâ tinctus, atque adeò, ut erat excitato ingenio fidaque memoria, imbutus, ad legendum se da-

dabat, librorum ut helluo videretur. Quemcunque librum ſemel arripuiſſet, nulla nec obſcuritate terreri, nec novitatis illecebra adduci potuit, ut de manibus deponeret, priuſquam perveniſſet ad metam. Audivit attentè FRANCISCUM ROBORTELLUM Utinenſem Bononiæ Doctorem Eloquentiæ atque Hiſtoriæ, qui cum CAROLO SIGONIO de laude eruditionis ſic contendebat, ut hic ſcriptis longè anteiret, ille ſermone ſtupendus dicendique acrimoniâ omnium in ſe ora vultuſque converteret. Hinc ſitim affatim cùm litteris atque hiſtoria expleviſſet, ad Juriſprudentiam ſe, Græcis etiam litteris probè inſtructus, ſic contulit, ut decurſo demum ſpatio ſcriptis eandem in lucem evulgatis, illuſtrare non mediocriter (ni fata impediſſent) cogitaret. Multa enim id generis, ſolemni quorundam more, poſte-

ros exſpectare jubet, ſed ſpem mors intempeſta eluſit. Edidit autem ſuperſtes hæc ferè: *Annotationes* uberes poſt Gisbertum Longolium Belgam *in Æmilium Probum, de Vitâ excellentium Græciæ Impp.* à quo multa Dionyſius Lambinus audacter mutuatus, taciturnitate (ut ne nominare quidem ſuſtineat) ingrati vix crimen effugit. Mox *de mundi exuſtione & die judicii*, ex Stoicorum veterumque ſententiâ copiosè diſſeruit, ac Baſileæ utrumque opus foras abire permiſit. Adhæc Venetiis, ubi & Typographis operam navaſſe fertur, *Variarum lectionum*, ſeu *Miſcellaneorum libros* IV. multæ ſanè lectionis argumenta. Judex hinc cauſarum militaris à Venetis in Cyprum miſſus, jus dixit. Obſeſſâ dein à Turcico exercitu Famaguſtâ, quæ Salamis quondam dicta, anno Virginei partus ſupra milleſimum & quingenteſimum

pri-

primo & ſeptuageſimo, ac vertente anno, die v. Auguſti captâ, captivis contra fidem datam à perfidâ natione Chriſtianis, & M. Antonio Bragadino urbis Præfecto (quod vel meminiſſe refugit animus) juſſu Muſtaphæ Baſſæ, vivo excoriato, MAGIUS calamitatem non effugit, ſed vivus in hoſtium poteſtatem veniens, in Aſiam abductus, ſervitutem Judex ſerviit. O caſum triſtem ac miſerandum! Conſcripſit è memoria ferreas geſtans catenas *de Tintinnabulis commentarium*, quibus Turciam carere animadverterat, quantus rerum theſaurus ſit memoria, oſtendens. Eum obtulit D. CAROLO RYMIO, nobili Gandavenſi, qui Cæſaris Maximiliani Legatum Byzantii agebat, donavitque PHILIBERTUS RYMIUS Gandavenſis Senator Soc. JESU Patribus, qui, ne labor funditus interiret, NOTIS

noſtris illuſtratum exire permiſerunt, ut hæc qualiacunque qui leget, humanarum rerum viciſſitudinem calamitatemque formidare aſſueſcat. Commentatus quoque erat paulò antè, quàm à barbaro Mahomete Baſſâ crudeliter ſtrangularetur, *de Equuleo*, ejuſque quæſtionis formâ, à nemine hactenus rectè intellectâ, quem THOMÆ SEGHETO Britanno V. CL. poſteritas feret acceptum. Atque hactenus quæ in lucem evulgata leguntur. Adjiciam quæ paſſim editurum ſe promiſerat, præſertim Notis ad Æmilium Probum, ſi fortè apud incurioſos heredes adhuc deliteſcerent.

In Bucolica P. Virgilii Maronis.

De antiquorum prandiis & cœnis.

Annotationes in A. Gellium.

Hortorum libros.

De machinis ex Heronis libro περὶ πολεμικῶν ὀργάνων.

De urbium expugnatione, Italicè.
De urbium propugnatione, Italicè.
De urbium architecturâ.
Necrotaphologia ſeu *de ſepulchris & ſepeliendi ritu lib.* x.
Miſcellaneorum lib. IV.
Μισοπωγωνίας *lib.* V.

Hæc ad Philologiam pertinent. ad Jus verò Civile:

Lexicon Juris.
Annotationes in Inſtitutiones Juris.
Ad L. Juliam de adult. L. Cùm vir nubit.
Apophyades ad Budæi annotationes in Pandectas.

Amicis uſus eſt familiariter ſummis eruditione viris, ut ferè è ſtudiorum morumque ſimilitudine conjunctio firmaque naſcitur amicitia, in his PETRO ANGELIO BARGEO, principe ævi ſui Poëtarum, qui doctos illos Κυνηγετικῶν poſt Oppianum libros luſit; FRANC. item, ut diximus, ROBORTELLO & OBERTO GI-

GIFANIO Burano Belga I. C. ac Philologo insigni. Taceo ceteros.

P. LUDOVICUS MEDARDUS

In Libellum de

TINTINNABULIS.

C*Ompedibus vinctus dum* Tintinnabula *pulsat*
MAGIUS, *æra quidem, muta sed æra ferit.*
SWEERTIUS *hæc eadem calamo dum postuma tractat,*
Quid facit? æra prius muta sonora facit.

HIE-

HIERONYMI MAGII

PRÆFATIO

In librum de Tintinnabulis *sive* Campanis,

Ad Illustrissimum, & Magnanimum

D. D. CAROLUM RYM,

GANDAVENSEM,

Maximiliani *semper* Augusti Imp. Oratorem.

PLAUTUM *Latinæ linguæ auctorem nobilissimum, Christianorum Imperatoris semper Augusti Orator illustrissime, in pistrino è fabulis suis nonnullas scripsisse, mirum tibi fortasse aliquando visum est. Mira prorsus res modò tibi absque dubio videbitur, me captivum, & Turcæ hominis servum, in ergastulo, libris omnino, & memoriæ adminiculis carentem (vix enim tunicatus è clade Cypricâ superfui) hunc* de Tin-

tin-

tinnabulis *libellum composuisse; ut Homerum omnigenæ alioqui virtutis parentem mendacii quis insimulet, quod Jovem servis dimidium mentis abstulisse, memoriæ prodiderit. Quanquam Philosophos, atque auctores non contemnendos, servos fuisse, Aulus Gellius, & Macrobius, ut alios omittam, attestantur. Verùm enimverò, Heros, atque here Illustrissime, illud te ignorare nolim,* DEUM *Opt. Maximum, qui me ex innumeris terræ, & maris periculis servavit, huc perducto etiam præsto adfuisse, videri facilè posse: siquidem ea ferè omnia mihi suggessit, quæ per ocium olim litteris mandaveram, & Cyprum mecum detuleram, ut relegens aliquando ex animo graviores curas, & molestias depellerem. Quamobrem est quod eo etiam nomine ejus numini gratias agam immortales, præsertim cùm te, D. Illustrissime, salutandi occasionem nactus sim. Est enim in more positum, ut qui litteris operam non pœnitendam navarunt, quos conscripserint libros, honoris*

ergò

ergò tui ſimilibus principibus viris offerant, & hujuſmodi numeribus eorum gratiam demereantur. Feci autem libens ut hunc tibi librum dicarem, cùm præter DEUM *Optimum Max. in te uno hujus calamitatis meæ ſalubre remedium poſitum eſſe, & abs te uno ſalutem meam petendam eſſe intelligerem. Quandoquidem tu Chriſtianorum Imperatoris, litteratorum hominum amatoris ſummi, Chriſtianâ pietate, & virtutum omnium choro inſignis Legatus, non ſine divino numine in hanc urbem melioribus auſpiciis quàm Roma fuerit (ut Juſtiniani Imp. verbis utar) fundatam miſſus videris, & præter maximi ponderis legationem, oppreſſorum ſervitute Chriſtianorum patrocinium ſuſciperes, uſque adeò, ut ad te tanquam ad flaminem Dialem, ſeu potius tanquam ad auguſtiſſimam Imperatoris ſtatuam, quod olim miſerorum hominum, præſertim ſervorum præſidium eſſe conſuevit, captivi Chriſtiani, qui huc frequentes è Chriſtiano orbe devehuntur, ac protrahuntur,*

tur, confugere, tuosque ad pedes provoluti auxilium exposcerent. Jure igitur, patrone optime, hoc ego quamvis exiguo munere salutandum, & colendum esse duxi, & ad te, tanquam ad MAXIMILIANI *Inclyti Imperatoris Imperatoriis omnibus virtutibus refertam imaginem, ac statuam confugio, jure tuos ad pedes, Heros maxime, supplex procumbo, opemque imploro, & mihi omnino persuadeo, nullo te pacto Christiano homini deesse velle, præsertim cùm is sim, qui scriptis meis pridem rem litterariam nonnihil promoverim, ac in futurum non parum promovere possim. Nam cùm in bonarum litterarum studiis ætatem consumpserim, libros quinque* de Mundi exustione, & die Judicii *conscripsi, quos typis Basileæ Henricus Petri superioribus annis excudit: item* commentaria in Æmilium Probum, *ejusdem Henrici prælo repræsentata: præterea* Miscellaneorum, *seu* Variarum lectionum *libros quatuor, & alios*

** Italicâ*

** Italicâ linguâ non parvi momenti libros, quos Venetiis impressos, ac ubique venales te legisse, aut saltem apud Bibliopolas Viennæ Austriæ, aut Pragæ conspexisse arbitror. Quibus libris tanquam ingenuis, hic veluti verna à servo homine (proh dolor) in ergastulo genitus, editusque quo pacto rectè sociari possit, non satis perspicio; nisi (quod fieri posse video, ac spero) tam prosperâ ille utatur fortunâ, ut me postliminii jure per te in pristinum statum facilè reducto, ingenuitatis beneficium adipiscatur. Si verò me spes minimè fallat, & eam, quæ id præstet, mihi citò diem illucescere videam; te mihi Deum fuisse, posteritati prodere ac prædicare potero, ac dum vivam cum Virgilio de te semper loquar,*

Namque erit ille mihi semper deus, illius aram
Sæpe tener nostris ab ovilibus imbuet agnus

Tibi vitam, tibi libertatem, quâ nihil

* Ut de machinis Bellicis, de Urbium expugnatione.

hil mortalibus, ac etiam brutis, carius esse consuevit, tibi fortunas omnes debebo. Variis periculorum fluctibus jactatus, jam prosperâ ac secundâ aurâ, Illustrissime D. in ædes tuas tanquam in portum me propelli, videre videor, jam limen saluto, jam postes, jam atrii pavimentum exosculor, & ab atriensibus servis excipior: jam raso capite, hoc est (ut rectè Eutropius ait) servitute tersâ, pileum Pannonicum (pileum olim signum fuisse libertatis, optimè nosti) tuis è manibus accipio: te Dominum meum, te Deum saluto: jam longarum ærumnarum, jam duri laboris, minarum herilium obliviscor. Sed jam tempus est ut ad propositam de Tintinnabulis *seu* Campanis *tractationem deveniamus.*

IN-

INDEX CAPITUM

Libri de Tintinnabulis sive Campanis.

De

D E

De TINTINNABULI

Voce, & *quàm verè*
JOANNES TORTELLIUS,
atque alii *Tintinnabula* apud
antiquos fuiſſe ne-
gaverint.

CAP. I.

Inter multa, Orator Illuſtriſſime, quæ homines jure ſociati excogitarunt, non poſtremum ſibi locum vendicant TINTINNABULA: ſiquidem his commodè diei noctiſque horæ diſtinguuntur, magiſtratus, comitia minora, majoraque convocantur, ſacerdotes divinum ad cultum, & multi mortales ex urbe quamvis magnâ exci-

tantur, & sonitu crepituque non ingrato, ut in ecclesias frequentes conveniant, allici, & quasi rogari consueverunt: & quibus, cùm ad arma accersiri cives oportuerit, hominum corda, mentesque ad dimicandum accenduntur; ut multos nunc TINTINNABULORUM alios usus, de quibus infra scripturi sumus, omittam. De his, cùm neminem, qui ad hanc usque diem latè pertractaverit, repererim, scribere, & pro viribus posteritati prodere visum est. Ac quia omnis de TINTINNABULIS sermo futurus est, antea de *Tintinnabuli* voce aliqua protulisse par est.

Est igitur sciendum, sonorum

rum hoc inſtrumentum non ſimplici nomenclaturâ ſignificari; ſiquidem *Tintinnabulum*, *Petaſus*, *Codo*, *Nola*, & *Campana*, & *Lebes*; à ſcriptoribus dicitur.

TINTINNABULUM à *tinnitu*, quem, dum pulſatur, edere ſolet, dici arbitror: tinnitus autem æris eſt; & ex ære primùm, mox ex ære, ſtanno, plumbo, argentoque nonnunquam admiſtis, fieri Tintinnabula conſueviſſe, nemini dubium eſt. *Æs* autem ab aëre, ſine quo vox, ſonuſque fieri non poſſunt, ut è vocis definitione apud Ariſtotelem, Avicennam, atque alios patet, Galeotus Martius Narnienſis, olim *Mathiæ Corvino* Pannoniæ

Regi in litteris præceptor, & in castris miles, testatur appellatum, in libro, quem *de doctrinâ promiscuâ* conscripsit; nullum namque ex metallis perinde ac æs sonorum esse dicit; nisi in argento ille mentiri videatur. Sed hoc alterius loci est. Illud autem *Bulum*, in voce *Tintinnabulum*, nihil omnino significat, sed est quædam vocabuli productio, ut in *prostibulo*, *mandibula*, *incitabulo*, *mendicabulo*, & aliis hujusmodi non paucis. Tinnitus autem, qui pulsato hoc instrumento fieri solet, voce hac optimè exprimitur, ut in voce *bovis*, *boatus*; etenim tintinnire æra solent, id est, *Tin*, *Tin*, pulsata persoaare.

nare. A *tinnitu* igitur, ſive à voce *Tin, Tin*, quæ cùm æs increpuit, editur, *Tintinnabulum* dici, tam apertum eſt, ut hujus rei gratiâ nullam Grammaticorum ſcholam nobis ſit neceſſarium ingredi.

PETASUM dici majus tintinnabulum, à *petaſi*, id eſt, galeri formâ & ſimilitudine, nemini obſcurum eſſe videtur. *Petaſum* autem à Varrone in tholo hujuſmodi inſtrumentum appellari (ſi memoriâ fideli in depoſito utor) aliquando animadverti: quanquam & in Laconico clypeus æreus, per cujus deductionem, & reductionem calor augeri vel imminui conſueviſſet, ſic dicitur; ut apud Vitru-

vium, ubi de balneo agit, perſpicere licet. Quem clypeum in thermis ac balneis pulſari conſueviſſe, & à Martiale ſignificari, *libro* XIV. *Epigrammatum*, ubi ait, *ſonat æs thermarum*, ſunt qui non ſine errore affirment: ſiquidem verum tintinnabulum, ut infra ſuo loco demonſtrabitur, pulſari in thermis conſuevit, ut homines lavatum atque unctum convenirent.

CODONES à Græcis Tintinnabula nuncupari, nemo eſt qui neſciat. *Codones* autem dici, eo quòd dum moventur ſonum & quaſi cantum edere ſolent; Græcâ, ut par eſt, etymologiâ, teſtantur Johannes Grammaticus in Commentariis

riis in libros Ariſtotelis de Animâ, & Suidas in Lexico ſuo, ſive Collectaneis. tametſi à formâ & ſimilitudine capitum plantæ papaveris, quæ *Codonum* voce à Græcis ſignificantur, *codones* dici tintinnabula, aliquis non ſine ratione fortaſſe contendèt.

NOLAE etymologiam in obſcuro poſitam eſſe, affirmare auſim; etſi nonnulli, ut Polydorus Virgilius de Inventoribus rerum, *lib.* III. *cap.* XVIII. & alii tintinnabulum dici *Nolam* crediderint, à Nolâ Campaniæ urbe, cujus Epiſcopus Paulinus nolæ, ſive campanæ inventor fuerit: quâ in re halucinantur; nam ante Paulinum Epiſcopum Nolanum, de quo

Gennadius in additamentis ad D. Hieronymi librum de Viris illuſtribus ſcribens nihil tale profert, *Nolæ* mentionem fecit Quintilianus, qui Domitiani Imperatoris ætate floruit. Satis enim illud tritum eſt ſermone proverbium, *In cubiculo nola.*

CAMPANAM quoque à Campaniæ urbe prænotatâ dictam opinantur, ab ære ſcilicet Campano, vel quod in urbe Campaniæ primùm reperta ſit. Sanè à Temeſa, Campaniæ urbe, in quâ æris vis ingens extiterit, quidam ab Ovidio in Faſtis libro v. *Temeſæa æra* dici autumant. Ego quòd *Campanæ* vocabulum in antiquis ſcriptoribus minimè legatur

gatur (apud Divum Hieronymum duntaxat, qui nova, & parum Latina verba ſæpius uſurpat, *Campanæ* mentionem in Regula ſanctimonialium reperio) Gotthicam vocem, vel ab artifice Campanarum præcellente, cùm frequens nolarum, ſive tintinnabulorum majorum uſus in eccleſiis eſſe & cœnobiis cœpiſſet, *Campanam* dictam fuiſſe cenſuerim. Suum tamen hac in re cuique judicium liberum eſto.

DODONÆOS *lebetes*, qui in proverbium migraverint, in Jovis Dodonæi templo, ubi ſacerdotibus reſponſa dabantur, ſonora ex ære tintinnabula à quibuſdam dici, & à ſimilitudine lebetum ſic vocitata,

haudquaquam ignoramus: quibus calculum nostrum libenter adderemus, si veterum non ambiguis auctoritatibus niterentur. Verùm si non campanæ fuerint Lebetes illi, eos tamen campanis non omnino absimiles extitisse, credendum est; ut maximè sonori in proverbium asciti sint.

Illud postremò, quod ad Tintinnabuli varia nomina attinet, minimè est silentio involvendum, Franciscum Petrarcham, hominem suæ ætatis non indoctum omninò, in vernaculis suis cantionibus, campanas, SQUILLAS appellasse, voce non quidem, ut ego arbitror, Italicâ Tuscâve, sed è Galliâ desumptâ.

Inde

Inde apud noſtrates verbum, *Squillare.*

Sed de *Tintinnabuli* nominibus, hæc dixiſſe ſufficiat. nunc ad reliqua pergamus.

Joannes Tortellius Aretinus, Laurentii Vallæ amicus, cujus lexicon omnino non contemnendum legimus, quòd Tintinnabuli, ſive Campanæ frequentem in auctoribus mentionem non obſervaſſet, campanas apud antiquos in uſu fuiſſe negavit: in cujus ſententiam & alii diſceſſerunt. Verùm Galeotus Martius in eo, quem ſuprà citavimus, libro, Tortellium eo nomine reprehendit non injuriâ, tametſi *miſerum, & ſomniorum ſcriptorem,* exulcerato animo, & ini-

quo appellet. Quanquam fortaſſe Tortellius ſenſit de campanæ, quem ſuâ ætate conſpiciebat uſu, ſcilicet in templorum turribus. Quod ſi verum ſit, eum ego à Galeoti notâ defendendum puto: nam hujusmodi turres tintinnabulis ſonoras veterum Chriſtianorum vel etiam Ethnicorum templa habuiſſe antiquitus, minimè legimus.

CAP. II.

De primo Tintinnabuli inventore.

UT rerum multarum, ita & Tintinnabuli inventorem ignorari ſæculorum culpâ certò ſcimus. Plinius, qui in

libris naturalis hiſtoriæ *libro* VII. *capite* LV. Tintinnabulorum, quæ ſepulchro Porſenæ Regis Tuſcorum imminerent mentionem facit, & caput unum ſatis prolixum rerum inventoribus dicavit, nihil omnino de Tintinnabuli inventore protulit. Paulino Epiſcopo Nolano, viro admodum ſancto, Tintinnabuli inventum nonnulli adſcribunt, quâ de re apud Polydorum Virgilium in libris de inventoribus rerum. Franciſcus Petrarcha, & alii, ac noviſſimè Panuinius, Sabinianum Pontificem Romanum in eum, quem hodie cernimus, uſum, templorum turribus campanas primum impoſuiſſe teſtantur. Divus Hie-

Hieronymus in Regulâ ſanctimonialium, campanellæ ſonitu in unum convocari jubet ſanctimoniales, & à *campanâ*, *campanilem*, ſeu potius *campanalem ſonitum* appellat. Ego ut parvorum Tintinnabulorum uſum in cœnobiis antiquitus extitiſſe affirmaverim, cùm & in privatis nobiliorum ædibus, ut infra patebit, agnoſcatur, ita audacter negaverim, Chriſtianos homines campanis, altioribus templorum pinnis, aut turribus impoſitis, antiquioribus ſæculis accerſiri conſueviſſe; cùm ſub iſta Chriſtianæ fidei initia, ac ſuccedentibus etiam temporibus, Chriſtianum nomen eſſet invidioſum; adeò

ut

ut *Judaica superstitio*, fides nostra in Pandectis à Jureconsulto Ethnico (quod Andreas Alciatus *In Parergis* optimè aliquando adnotavit) appelletur; ac oporteret clam in ecclesias convenire, non pulsatis tintinnabulis; quòd ea res amplioris securitatis & auctoritatis non parùm præ se ferret. Sanè Plinius Cæcilius in epistolâ ad Trajanum Imperatorem, ubi de Christianis, & Christianorum conventu, & communione agit, cùm omnia, quæ facerent Christiani, exequatur diligentissimè, hujusmodi Tintinnabulorum nullam facit mentionem; alioqui, si fuissent in usu, cùm res esset momenti non parvi, silentio

ſilentio non transmiſſurus. Quamobrem exiſtimaverim tunc Chriſtianos editis locis turribuſque Tintinnabula impoſuiſſe, atque ſuſpendiſſe, cùm Ethnicorum principum odia jam ſatis refrixiſſent, ac piorum Eccleſia caput Martyrum ſanctorum cruore non tam fœdatum quàm exornatum extollere cœpiſſet.

CAP. III.

De majoribus, publiciſque antiquorum Tintinnabulis.

NEMINI, qui in humanioribus litteris vel parum fuerit verſatus, obſcurum eſſe debet, antiquos non ſolùm

minora, ſed etiam majora tintinnabula uſurpaſſe. Notum ſatis eſt illud * Martialis,

--- *Sonat æs thermarum, ponite pilam.*
Virgine vis ſola lotus abire domum?

Quanquam ſunt qui illud æs ad clypeum æreum referant, qui cathenâ pendebat ex orbiculari feneſtra fornicis Laconici, per cujus deductionem, ac reductionem, nunc augebatur, nunc imminuebatur calor; de quo clypeo mentionem facit Vitruvius. In Laconico tamen Piſano, qui integer adhuc è maximis thermis ad portam, qua itur Lucam,

* *Redde pilam, ſonat æs thermarum, ludere pergis?*

ſpe-

ſpectatur, & de quo Robortellus meus libellum edidit (ut hoc obiter adnotemus) non ut in ceteris, orbicularis feneſtra in fornicis medio ſpectatur, ſed multilatera, & aliæ multæ circum quadrilateræ alterâ parte longiores, quas, pendente è media clypeo, ſpeculari lapide, aut velo, aliâve materia, quæ lucem tranſmitteret, claudi conſueviſſe, ne vapor ſtatim efflueret, facilè crediderim. Nunc ad rem noſtram redeamus. Qui id de clypeo illo exiſtimant, magno, ut mihi videtur, in errore verſantur; quod unius duntaxat ſcriptoris auctoritate apertum facio. Siquidem Ælius Spartianus ait, neſcio

quem

quem Romanum Imperatorem è thermis *tintinnabulum* amovisse. Si verò aliquis *tintinnabulum* pro clypeo illo accipi contendat, erroris facilè convinci poterit. Nam amoto è thermis, id est Laconico, æreo clypeo, haud satis intelligo, quo pacto sudatorii ratio constaret. Adhæc si clypeum pulsari consuevisse dicamus, ut hoc pacto lavaturi convocarentur, non satis perspicio, quàm commodè id fieri posset, illo ex alto satis loco propendente. Altum namque Laconici Pisani fornicem esse unusquisque videre potest: locus enim Robortelli curâ, dum humaniores litteras in Pisano gymnasio profiteretur, optimè fuit

fuit repurgatus. Quod si è superiore fornicis parte malleo, vel aliâ prædura materia clypeum tundi solitum, suspicetur aliquis; & hic videat quam rectè id, & sine cathenæ deductione, ut calor exhalaret, ac sudatorium nonnihil refrigesceret, fieri potuerit. Accedat eo, quod cùm thermarum constructio late pateret, usque adeò ut Romæ thermæ Diocletianæ, quantum hodie è ruinis cognoscere licet, municipii magnitudinem facilè æquarent, sonus ex ictu clypei intra fornicem illum, clausumque locum editus, ad omnes, qui in thermis agerent, & lavaturi convenissent, pervadere non poterat. Nec ad
rem

rem pertinet, si quis dicat, locum, in quo lavaturi pilâ prius exercebantur, fuisse Laconico proximum, ut vel à surdastris clypei sonus audiretur: nam respondeo, tinnitum æris thermarum, hoc est tintinnabuli, quo de agimus, procul etiam audiri, & percipi consuevisse, ut non solùm qui pilâ exercerentur, & in thermas convenissent, sed & qui à thermis longè abessent convocarentur lavatum: quod Ciceronis auctoritate probatur, siquidem in Tusculanis (nisi me fallit in loci indicio memoria) ait, *simulatque increpuisset*, id est (ut ego interpretor) thermarum Tintinnabulum tinnitum edidisset, *Romanos*
re-

relictis Philosophis & præceptoribus, *unctum* (nam qui lavissent, ungebantur) *ire solitos*. Sed in re apertâ testibus utor non necessariis.

Tintinnabulorum majorum non solùm in thermis, sed etiam in aliis urbium partibus, si non apud Romanos, saltem apud alias nationes nonnullas, locum fuisse ad convocandos in mercatum homines, ex Strabone *libro* XIV. *Geographiæ* cognoscere est: rem enim non fictam, sed factam Jassi refert, scitu dignam, Citharœdum canentem eâ in urbe, homines non paucos circumstetisse; eos è re natâ universos, præter surdastrum, statim discessisse; cithara-

tharœdum ad ſurdaſtrum converſum, illi gratias agere cœpiſſe eo nomine, quod cùm ad tintinnabuli ſonum reliqui omnes eum reliquiſſent, ſolus ille auditor perſtitiſſet; quâ re ſurdaſter cognitâ, vale homini dixerit, quòd ſonus ille jam vendi piſces indicaret. Credere autem par eſt, tintinnabulum illud Jaſſicum, & magnum fuiſſe, & edito loco ſuſpenſum, ut ab omnibus civibus illius poſſet ſonitus audiri. Alia de majoribus, publiciſque tintinnabulis à me hactenus non ſunt obſervata, quamobrem hic caput reprimo.

Cap. IV.

De Tintinnabulis Sepulchri Porſenæ Tuſcorum Regis.

MArcus ille Varro, qui quòd multa mandaverit litteris, Polygraphotatos dictus eſt, Porſenæ antiqui Tuſcorum Regis ſepulchrum graphicè appinxit, ut perſpicere licet apud Plinium in libris naturalis hiſtoriæ: nam Varronis opera, præter pauca, quæ ad ætatem noſtram pervenerunt, deſiderantur. Huic ſepulchro, quantum memoriâ aſſequi poſſum (nam libris omnino, ut patet, deſtitutus ſum) quatuor erant pyramides

des adſtructæ, ſupremæ pyramidum partes cathenis jungebantur, à quibus tintinnabula non pauca propendebant, quæ cùm flarent venti, concuſſa, ſonitum, qui longè pervagaretur, edebant. Hæc autem tintinnabula non admodum magna fuiſſe, haud ægrè crediderim, ſiquidem maxima, aut ſaltem mediocria ventis agitari, aut permoveri nequeunt, ut tam manifeſtum eſt, quàm quod manifeſtiſſimum.

CAP. V.

Quis olim usus esset Tintinnabuli in privatis Romanorum ædibus.

LUCIANUS Samosatensis agens de his, quæ mercede conductis viris doctis Romæ solerent usu venire, inter cetera, quæ doctè admodum atque eleganter conscripsit, ait *in ditiorum ædibus familiam tintinnabuli sono excitari consuevisse.* Ædes enim cùm amplissimas haberent Romani, cujus rei nos adhuc admonent ruinæ; & servorum greges, quod hodie Turcæ faciunt, possiderent, domique, ut villicos

cos omittamus, alerent; tintinnabulis (quemadmodum in monachorum cœnobiis eſt in more poſitum) familiam mane excitandam curare aliâ re ullâ, quàm tintinnabuli concrepatione, & tinnitu, non potuiſſe commodè, eſt omnino manifeſtum. Hodiè etiam Romæ videmus ampliores quàm par ſit purpuratorum Flaminum ſive Cardinalium, & principum familias pranſum, cœnatumque tintinnabulis in ſuperioribus ædium partibus ſuſpenſis, convocari; adeò ut non ſolùm qui domi ſunt, ſed etiam qui domo abſunt ſonum audiant, & ſui quiſque domeſtici tintinnabuli tinnitum,

multis perſonantibus, agnoſcat.

Cap. VI.

An apud antiquos horæ, ut hodie, tintinnabuli ſono diſtinguerentur. Luciani locus antea obſcurus, declaratus.

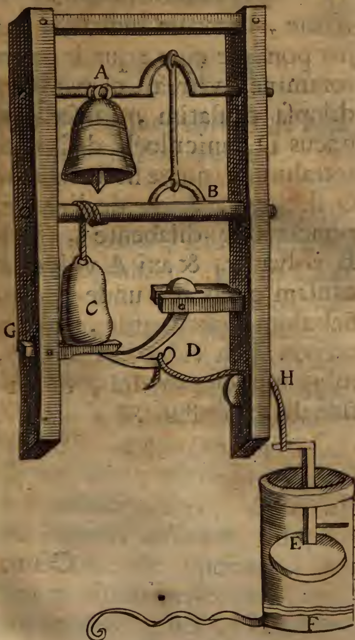
ADMONENT me ſuperiora, ut Luciani locum antea obſcuriſſimum, apertum, perſpicuumque reddam. Exiſtimant nonnulli, apud antiquos, diei, noctiſque horas tintinnabuli majoris ſono diſtingui & ſignificari conſueviſſe; eâ solùm auctoritate innixi, quòd Lucianus litteris prodiderit, *horas per aquam & ſonitum ſuâ ætate demonſtratas.* in

in quorum ego aliquando ſententiam pedibus diſceſſi. Verùm poſtea factum eſt ut aliud ſentitem ; quod eſſet abſque dubio probabilius. Primùm enim cœpi mecum addubitare, quòd Plinius, qui res hujuſmodi multas exequitur, & Vitruvius, deſcriptis antiquorum ſolariis, id eſt horologiis, quæ in ſole, umbrâ horas (quod etiam hodie fieri videmus) diſtinguebant, ac tranſeuntibus demonſtrabant, nihil omnino de ſonoro horologio loquantur, nullâque ejuſmodi arte non vulgari inſtrumenti fabrefacti mentio apud antiquos ſcriptores reperiatur. Mox accidit ut Joannes Nicolaus Juſtus, affinis

meus,

meus, ac vir doctus, libri veteris mihi copiam faceret, in quo, præter alia multa instrumenta horologium, quod per aquam & sonitum constaret, Luciani horologio non absimile, graphicè delineatum: cujus formam utcunque hic apponendam esse duxi, ut quisque Luciani locum nullo negocio cognoscat.

A Tintinnabulum. B Axis, cui alligatur funis, à quo pondus aliquod pendeat. C Pondus. G Lignum in quo pondus quiescit. D Uncus continens pondus ad tempus, ne dilabatur. F Aqua paulatim subsidens. E Orbis è subere, continens ferrum adfixum,

A
B
C
G
D
H
E
F
1
2
3
4
5
6
7

fixum, horarum indicem, cujus pondere cùm aqua è parvo foramine vitreæ clepshydræ dilapſa paulatim, ſubſederit, uncus D funiculo H deſignato retrahitur: quare fit ut lignum G declinet, & eo declinante, pondereque dilabente, axis B volvatur, & axi A volvendi cauſam præbeat, unde tintinnabulum concutiatur, & increpet. Jam vides Luciani horologium clepshydrâ, & tintinnabulo conſtans.

CAP. VII.

Deæ Syriæ Sacerdotem uti consuevisse Tintinnabulo.

ANte quam Lucianum dimittimus, illud nolim lectorem ignorare, Syriæ Deæ sacerdotem, ut idem auctor litteris prodidit, tintinnabulo uti consuevisse. Ait namque, *ante Syriæ Deæ templum phallos duos miræ altitudinis fuisse statutos: in hos sacerdotem eâ solitum arte conscendere, quâ Syri palmas altiores, nimirum fune caudici advoluto* (duplicem hunc esse oportuit, ut dum in altero pedes ejus, qui conscendere vellet, consiste-

rent; alter altius promoveretur) *ac paulatim ad ſuperiores partes protracto: cùm verò ad ſummas phalli partes perveniſſet, orare, ſacra facere, ac inclamare conſueviſſe, atque interim tintinnabulo ſonum edere, ut verbis tinnitus ſociaretur.* Æs namque in ſacris non modicam vim habere exiſtimabat antiquitas. Sunt præterea qui putent, Deæ ejuſdem ſacerdotes, qui ſtipem non modicam paſſim emendicantes, ſive potius corradentes, colligerent (hos Cicero in libris de legibus, *domos exhaurire & urbem ſuperſtitione implere* dicit) tintinnabula uſurpaſſe; viſiturque inter antiquorum ſtatuas, Romæ opinor,

nor, ſacerdos hujuſmodi cum pera, & tintinnabulo. More non abſimili apud Italos noſtros, qui Divi Antonii fratres nuncupantur, paſſim eleëmoſynas colligentes, ſtatim atque in pagos, & vicinias pervenerint, tintinnabula movent, quod tinnitus Religionem quandam præ ſe ferat (etenim Divum Antonium cum tintinnabulo appingi videmus) & eos, qui aliquid daturi ſint, acceſſat. Eodem, cum iis, qui benignè fecerunt, piè ſalutem æternam à DEO expoſtulant, identidem perſonant. Quod & Iſiacos feciſſe arbitror.

***

Quæ modo dicta sunt à Magio nostro de Syriæ Deæ sacerdotibus, mirum in modum convenire mihi videntur cum iis, quæ de certis quibusdam Religiosis apud Turcas narrat Nicolaus Nicolai, in libris *de moribus diversarum gentium*; siquidem refert inter Saracenos inveniri genus quoddam Religiosorum, vel potius Hypocritarum, quibus volupe sit, vitam aliquo modo solitariam agere inter feras, utpote Lupos, Cervos, Ursos, Aquilas, & istius generis alia animalia, quæ quidem ideo domi suæ alunt, ut viri sanctitate præditi censeantur, re ipsâ tamen ut in solitudine quàm minimè soli sint, hisce enim animalibus domitis, tempus & ocium fallunt. Cùm autem vivant ex eo quod ex prætereuntium liberalitate iis subministratur, quoties parcius sibi eleemosynas offerri vident, latebris relictis civitates petunt, Ursum vel Cervum manu ducentes, ex quorum collo pendeat Tintinnabulum, quo populum, aut eos qui aliquid daturi sint convocent, in hanc formam.

CAP.

Cap. VIII.

Bruta quoque tintinnabuli ab usu non excludi.

NOn ſolum autem homines, ſed etiam bruta, quæ ſub hominis imperio degerent (hæc *pecudum* nomine appellari, Laurentius Valla in Elegantiis teſtatum reliquit) hominis tamen arte, olim tintinnabulis perſonabant. Strabo auctor eſt, pecudibus fuiſſe adalligata tintinnabula, ut tinnitu noxiæ feræ ab ipſis arcerentur. Hodie quoque paſtores, more antiquo perdurante, ovium, caprarum, ſuum, boum, equorumque collo tintinnabu-

nabula aptare ſolent, non ad terrendas feras (nam & pecora, quæ tintinnabula geſtant, à feris impeti, & necari experimenta non ſemel docuerunt) ſed ad deprehendendum quibus in locis nemorum, montium, valliumque oberrent, atque hac ratione longæ inquiſitionis labor abſit. Præterea exiſtimant, tintinnabuli ſono pecora, perinde ac tibiæ, gaudere & pingueſcere: quamquam ea quod non ſint harmonicè compoſita, harmoniâ oblectari negant Philoſophi; ſed quàm verè, ipſi viderint. Equidem in mari è navi ſæpius perſpexi ſibilo Delphinos à nautis allici, & quaſi præ gaudio exultare, atque detineri.

tineri. Paſtorum quoque fiſtulis cervos ſiſti, & quâdam quaſi dulcedine capi, cognitum eſt; poſſumque ego teſtari, me Anglaræ cicurem carduelem ſpectaſſe non ſemel, qui, fidibus canente citharœdo, mirum in modum exultaret, & per mille vocum diſcrimina (ut Ovidii verbis utar) cantum ederet; citharœdo quieſcente, & ille quoque quieſceret, ac ſileret: ut quiſque facilè intelligere poſſet, aviculam à vi muſicâ in hominis morem permoveri.

Olim oblectamenti, atque ornatûs gratiâ muliones, atque agaſones equis, muliſque tintinnabula alligabant, quod & hodie paſſim fieri videmus. Quamobrem Lucianum

num primum, mox Apulejum asinis illis suis egregiis tintinnabula suspendisse videmus. Romæ quoque in antiquis marmoribus, & sculpturis, visuntur elephanti, è quorum collo propendent tintinnabula; quam rem & in vetusto numismate me olim observasse memini hac formâ.

Hodie in multiplici tintinnabulorum usu non solùm quadrupedibus sed etiam avibus tintinnabula alligantur: siquidem hieracarii, quos *Accipitrarios* Latine vocamus, aquilis, majoribus, minoribusque accipitribus tintinnabula alii ærea, alii argentea coriaceis compedibus assuunt eâ

de-

de causâ, ut cùm evolaverint, atque inter arbores fruticesque consederint, nec veniant in conspectum, facilè possint inveniri.

Cap. IX.

De Tintinnabulis Hebræi Sacerdotis.

NON sine piaculo sacerdotis Hebræi tintinnabula, cùm omnia, vel minima quæque antiquorum persequamur, hic omitti posse videntur. Quamobrem & de his mentionem faciendam esse duximus, præsertim cùm & Plutarchus in Symposiacis suis quæstionibus, ta-

tametsi à fide nostrâ multum alienus, de his scriptum aliquid reliquerit. Neminem, qui vel à limine * sacras litteras salutaverit, latet, Hebræorum multæ, ut par erat, existimationis sacerdotem, in extremâ vestimenti orâ, tintinnabula multa sonora, mespila, ac mala pnnica identidem sonora, utpote quæ metallica essent, & vacua, pilulasque ferreas, aut æreas ad edendum tinnitum continerent introrsum, cùm in sancta sanctorum ingrederetur, gestare consuevisse, ut dum graderetur, sonitus multiplex ab

* *Exod.* 39. *Iosephus lib.* 3. *antiq. Origenes in Exod. cap.* 35. *Polyd. Virg. lib.* VI. *cap.* XII.

his,

his, qui in templum convenissent, facilè posset audiri. Quorum symbolicam, atque arcanam significationem Divus Hieronymus pluribus docet, referens ea ad elementa, & tonitrua. cujus verba, quòd libris in ergastulo omnino (quod aliàs diximus) caream, non adscribo; quod in multis aliis auctorum, quæ à nobis advocantur, testimoniis facere cogimur, ut etiam eâ de de causâ veniam ab humano lectore impetraturi simus, si sæpius, quàm in aliis quæ in vulgus edidimus scriptionibus, hîc memoriæ vitio erraverimus.

CAP.

Cap. X.

Quis minorum Tintinnabulorum publicè olim apud antiquos usus esset.

TINTINNABULORUM majorum quis usus esset publicè, apud antiquos, satis, opinor, supra fuit à nobis demonstratum. Nunc est de minoribus agendum: quanquam & huc spectant Hebraica tintinnabula, quorum superiore capite facta est mentio. Parva namque erant, utpote quæ vestis oræ, sive limbo assuerentur, ab eâ pendere possent, & à sacerdote non magno labore gestarentur: ac non solùm parva, sed

ſed publicum in uſum, ut patet, aſcita.

Ariſtophanes in Avibus, ubi de ridiculâ illâ civitate agit, jubet Codonophorum, hoc eſt, *tintinnabuli geſtatorem*, circumcurrere: inquit enim κωδωνοφορῶν περίτρεχε· ad quæ verba Scholiaſtes Græcus, vir doctus, ſcriptum reliquit, eos, qui circumibant urbem, & phylacas, id eſt *excubias* ac *vigiles*, geſtare conſueviſſe tintinnabula, ut num vigiles verè vigiles eſſent, deprehendere poſſent, quod ipſum & ab Heſychio V. κωδωνοφορῶν ſcriptum me Fammochuſtæ Cypri ſuperiore anno legiſſe memini. Deprehendendi verò modus tintinnabulo quis eſſet, non pro-

dunt.

dunt. Quamquam conjecturæ locus eſt, Codonophorum circumcurrentem (eos hodie, qui id muneris obeunt, *Rondam* vocari vulgò, ſatis eſt notum) tintinnabulo perſonare ſolitum; cui ſi non ſtatim vigiles occurriſſent, vel aſſurrexiſſent, eos minimè vigilaſſe, ſed tinnitu è ſomno excitatos fuiſſe, apertum erat. Morem hunc tintinnabulo circumeundi vigilias in urbibus, apud antiquos Græcos duntaxat extitiſſe cenſuerim; ſiquidem maximè antiquum, & antiquæ comœdiæ ſcriptorem Ariſtophanem fuiſſe ſcimus; & nihil tale hiſtorici, ſive Græcos ſive Latinos quæras, in urbibus factum eſſe dicunt. Romanos,

dum vigiles mutarent, buccinâ canere, non tintinnabulo uti consuevisse, constat; quod * Lucanus significat, dum ait:

Et jam quarta canit venturam buccina lucem.

Germani verò nostrâ ætate, cùm vigiles mutant, tympanum pulsant, & tibiâ canunt.

Præter Codonophoros, qui phylacas circumirent, erant & alii Codonophori, qui atrati funus præcedebant, de quibus Suidas, & post Suidam Gulielmus Budæus. Funeri autem adhiberi consuevisse arbitror, tum ut ad spectandam funebrem pompam homines ac-

* *Propertius.*

cerſerentur, tum ut Flaminem Dialem admonerent funeris, ne ille ex improviſo funeri occurreret, & funebribus tibiis auditis pollueretur. Funebres namque tibias Flamini Diali audire non licuit, quamvis funus exequi poterat; ut eſt ab Aulo Gellio, *libro* x. *Noct. Attic. capite* xv. obſervatum.

CAP. XI.

De Tintinnabulo eorum, qui ad ſupplicium ducerentur, & triumphantis Imperatoris.

ZONARAS *libro* II. Græcus hiſtoricus non omnino contemnendus, (cujus ſcripta

ſuperioribus annis carie obſita , in Græciâ reperta ſunt) auctor eſt , conſueviſſe , è ſontium collo tintinnabulum ſuſpendi dum ad ſupplicium ducerentur , ne ex eorum improviſo contactu aliquis pollueretur : ſiquidem tintinnabuli ſono audito eos vitare unicuique integrum fuit. Ex hac conſuetudine factum eſt, ſi eidem Zonaræ credimus, ut triumphantis Imperatoris currui tintinnabulum cum ſcutica , ſive flagro adalligaretur , quibus inſtrumentis, quorum uſus plectendis hominibus eſſet, in magnæ felicitatis cumulo Imperator admoneretur , ne plus quàm par eſſet efferri ac ſuperbire vellet , ſed humanæ

manæ miseriæ recordaretur: quam rem à nullo alio proditam scriptore Græco, aut Latino, mirari subit. Sanè Plutarchus in Scipione Æmiliano omnem triumphi pompam optimè explicans, nihil tale scriptum reliquit, ut suspicer quod est à Zonarâ litteris mandatum, non antiquitus, sed sub recentioribus Imperatoribus fieri consuevisse, nimirum temporibus seculisve Zonaræ proximis. Etsi Obertus Gifanius vir eruditissimus, & amicus mihi longè carissimus, eâ de causâ hac in re fidem adhiberi posse Zonaræ mihi Venetiis aliquando affirmaverit, quòd Cornelius Tacitus Zonaræ fidem adjuvet in eo,
 quod

quod de verbis Imperatori triumphanti à nescio quo inclamari solitis, scribit, scilicet ne gaudio nimio efferretur: viderique Zonaram, recentem præ Cornelio Historicum, ex antiquo aliquo scriptore, quæ supra retulimus, desumpsisse. Quod ad sontes, qui ad supplicium cum tintinnabulo ducerentur, attinet, haudquaquam est ignorandum, Plautum * parte aliquâ Zonaræ adstipulari, dum quodam loco egressuri extra portam Metiam servi cum patibulo, de laniis duobus, & Tintinnabulis meminit. siquidem apud Plautum legendum videtur, *cum tintinna-*

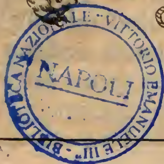
* *In Pseudolo.*

bulis,

bulis, non autem, *cum tintinnaculis*, ut habent exemplaria vulgata: qui locus malè à quibuſdam explicatur, dum *tintinnacula* pro virgis accipiunt.

Quamquam *tintinnacula* pro Tintinnabulis antiquâ voce à Plauto dici ſuſpicari poſſimus.

Figuram ejus, qui ad ſupplicium duceretur cum tintinnabulo, apponere libuit, ut humanus lector rem melius percipiat, & veluti præſens, antiquitatem aliquâ cum voluptate intueri, & quaſi contrectare poſſit.

CAP. XII.

De Antiquorum Tympano, quod tintinnabula multa contineret.

UT nihil antiquitatis penitus ignoretur, ſciendum eſt, antiquitus cognitum eſſe TYMPANOTUM uſum, ut apud Strabonem atque alios me adnotaſſe memini. Suidas quoque ſi non admodum antiquus

auctor, antiquitatum tamen collector non aspernandus, tympana usurpasse antiquos demonstrat, describitque tympanum quoddam, cui introrsum multa appensa essent tintinnabula, ut dum pulsaretur, mirum ederet sonum. crepitu namque tympani, & quasi boatu graviore, acuto tintinnabulorum tinnitui, ac concentui permisto, mirus sonus edebatur. Huic non absimile tympanum ratione musica fabrefactum, se aliquando Venetiis conspexisse, mihi narravit Josephus Zarlinus Clodianus, nostræ ætatis musicorum facilè princeps, & amicus mihi optimus, atque gratissimus.

Visuntur quoque antiquorum CROTALA marmore expressa, quæ tintinnabula affixa continent. Turcarum Crotala superioribus diebus Galatæ Constantinopoleos vidimus, quæ è bractea ærea orbes continerent tintinnabulorum vicem exhibentes; sonum non ingratum edentia. Similia etiam cum tintinnabulis sunt nostris cognita. Vidi non semel in patriâ Nicolaum Leccium tonsorem, ac scurram crotali hujusmodi sonum ita citharæ sociantem, ut musicus concentus non ingratus ederetur. Turcæ autem tibiarum sonum crotalis jungunt, & humanis vocibus, mehercule optimè.

Cap. XIII.

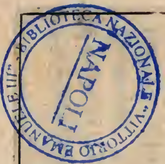
De superiorum seculorum castrensi Campanâ. Accursii locus declaratus.

TINTINNABULI castrensis me sonus à Tympanis, & Crotalis avocat. Est igitur sciendum, superioribus seculis, nec admodum vetustis temporibus exercituum Imperatores, jam tintinnabulorum majorum in Christiana templa usu recepto, in castris, quasi in quâdam civitate ambulatoria, & turricula campanaria è ligno identidem ambulatoria uti consuevisse, è quâ tintinnabulum admodum magnum penderet, *Carrocium*

voce Italâ, quasi *currum magnum* dicas, appellabant, currus enim altioris formam parte aliquâ exprimebat. Positis castris, prope Imperatoris tentorium Carrocium locabant, & princeps signum militare mutum in supremâ parte figebant. Sole occidente, & mane ante lucem, ut fit in Christianorum templis, tintinnabulum miles aliquis pulsabat, DEUM Opt. Maximum oratione Dominicâ, & Deiparam Virginem salutatione Angelicâ venerandi signum perspicuum præbens. Cùm bellicum canere oporteret, eodem tintinnabulo milites ad arma vocabantur. Cùm in hostem progrediendum, acieque confligen-

dum esset, Carrocium in mediâ acie cum signo prænotato, & tintinnabulo sistebant, & tanquam Imperatorem illud circumvallatum custodibus, ab hoste, ne caperetur, tuebantur; tantumque erat tuendi ac defendendi studium, tantus militum ardor, ut quem locum quisque vivens occupasset, eum amissâ animâ, corpore tegeret. Maximi enim dedecoris loco Carrocium amisisse, habebatur. Quam obrem Accursius, qui multos annos Bononiæ versatus est, in quodam suo glossemate ait; *regulæ* cuidam *inhærendum, tanquam solent Bononienses Carrocio*; quæ verba mox apud nostros Jureconsultos in pro-

proverbium venerunt, cujus meminit Alciatus in libris de Verborum ſignificatione. De hoc Carrocio ſcriptum reperies in Chronicis Villanii Florentini, qui Florentinorum Carrocium à Senenſibus captum fuiſſe, memoriæ prodidit, et, ſi rectè memini, *Martinozum* vocat. An aliæ nationes, præter Italos, hujuſmodi curru in caſtris uterentur, mihi adhuc eſt incognitum. Nunc Carrocii figuram cum tintinnabulo & vexillo delineemus.

CAP. XIV.

De virtute tinnitus, æris & Tintinnabulorum, juxta quorundam quamvis non ab omnibus approbatam opinionem.

ÆRIS vim esse non modicam, putavit antiquitas. Ideo sacerdotes æreis cultris utebantur, ut est à me apud Nonium Marcellum atque apud alios observatum. Eâ etiam de causâ Ovidius in Metamorphosi Medeæ falcem æneam tribuit. Idem in Fastis, æris tinnitu inferorum umbras in sacris Lemuralibus ab anu expelli dixit. Alexander quoque Aphrodisæus in suis Proble-

ma-

matibus, ait æris ſono malos ſpiritus depelli, eamque ob rem in lunæ defectu æra moveri, fuiſſe in more poſitum. Livius etiam, Ovidius, [a] Lucanus, atque alii deficiente, & quaſi laborante lunâ æra concuti, ſcriptum reliquere, quod & à [b] Cœlio Rhodigino in libris Antiquarum lectionum fuit adnotatum. Eſt etiam à Polydoro Virgilio in libris de inventoribus rerum [c] litteris mandatum, Tintinnabulorum, ſive Campanarum ſono dæmones fugari: ideo cum ventorum, aut grandinis injuriam timent Chriſtiani (ab his enim dæmonum operâ vineis, arboribus, frugibuſque calamitas

a *Faſtor. l.* v. b *lib.* xix. *c.* x. c *lib.* vi. *c.* 12.

mitas invehitur) campanas pulsari jubent. Sanè Divus Augustinus à malis spiritibus dæmonibusque tempestates cieri affirmat. Cur autem campanarum tinnitu dæmones terreantur, longiusque fugentur, haudquaquam est in obscuro positum: sunt enim campanæ divino cultui sacratæ, & sacerdotis benedictione augustæ religiosæque. Quinetiam cum benedictione ac religione, recentes quasi lustrica die, nomina accipere solent. Cùm essem Fammochustæ, vidi in Divi Nicolai templo cāpanas duas non vulgaris magnitudinis, quas quidā Episcopus, nomine Gulielmus, faciundas curavit, & à nomine suo *Gulielminas* appel-

pellari voluit; ſic enim litteris in ambabus teſtatum reliquit. Campanæ ſono DEO Opt. Max. honorem exhiberi, & orationes quaſi in altum preceſque ſuſtolli, efferrique Chriſtiani opinantur. memini quoque me aliquando legere in Gloſſâ, quam ordinariam theologi vocant, ad Hymnos Davidis, in parentalibus pulſari campanam, ut preces, quæ pro mortuis funduntur ad Deum, campanæ ſono, tanquam flatu quodam devehantur, & quaſi manu ducantur.

Illud non eſt omittendum, quod ad ea, quæ de tempeſtatibus ſuprà dicebamus, pertinet, Philoſophos, qui ſæpè

à-

à Christianâ fide ad naturæ rationes divertunt, existimare, campanarum sono tempestatum, ventorum, grandinumque depelli injuriam, quòd tinnitus ille æris aërem maximè diverberet, scindat, & confringat; quod apertum sit eo, quod usuvenit apibus, cùm facto examine, avolare cœperint; quandoquidem non magno æris tinnitu subsidere coguntur, aëre nimirum discisso, distractoque, & volatum ægre recipiente. Quanquam existimabit fortasse aliquis, id apibus, moto aëre, usuvenire, quòd tinnitu alliciantur. quod an verum sit, aliis dijudicandum relinquo.

Paulus Grillandus non infimæ classis Jureconsultus, in libro de Strigibus sive Lamiis historiam refert planè admiratione dignam. Ait enim mulierem quandam, quæ, dæmone devehente, in ludos illos nocturnos Dianæ, sive Herodiadis, profecta, appetente jam luce, domum revertebatur, in agro repentè fuisse à dæmone nudam derelictam, quòd antelucanus campanæ tinnitus esset ab illo exauditus: eam verò mulierem ab homine quodam fuisse repertam, domumque in suam perductam, id sibi verè contigisse, affirmare ausam. Quanquam credere par est itum illum & reditum ad Dianæ vel Hero-

diadis

diadis ludos, dæmonis eſſe illuſiones, qui ſomno ſopitis mulierculis, in earum mentes illabatur, & ea omnia ſecundum quietem ipſis appingat, quæ mox à ſomno, in quo demerſæ jacebant, excitatis fuiſſe vera videantur. Sed de Strigibus ſive Lamiis an verè in ludos proficiſcantur, & in varias feras mutentur, conſulas Joannis Wieri Graviani libros de Præſtigiis Dæmonum.

CAP.

Cap. XV.

Tintinnabulis Turcarum & Græcorum templa carere. De Symandro & Agiosydiro.

CUM æris vim non modicam exiſtere antiqui opinarentur, æreorumque Tintinnàbulorum uſus ſit longè utiliſſimus, cùm ad cives ſtatim, quamvis procul per urbem diſſitos, in unum congregandos, tum ad ſingulas diei, noctiſque horas indicandas: mirum fortaſſe alicui videbitur Turcarum, & Græcorum templa his careant. Sanè Turcæ juxta templa, quemadmodum & nos conſuevimus, altas turres multilateras conſtruunt;

ſtruunt ; quarum faſtigia in pyramides exeunt ligneas, ut in pluribus, plumbeis laminis conte&tas, ad imbrium vim arcendam : ut ſi procul ſpe&tes ; turres campanarias Chriſtianorum eſſe credas ; & his urbes exornari affirmes. Non longè à pyramidis initio ita conſtru&tæ ſunt, ut circumire quis facilè poſſit. huc ſcalâ cochlide, quemadmodum Romæ in Trajani columnam (habent hæ turres & cum hac non parvam ſimilitudinem ; cùm non latæ ſed ſuccin&tæ ſint, & tenues, ut mirum ſit cur non à ventis aliquando dejiciantur) aſcenditur. Pyramide nonnullas carere vidimus, ut Rhodo, & Coo in-

ſula. Oſtiolâ in ſcalæ ſummitate, quibus egreſſus eſt, in circulare podium omnia in orientem ſolem ſpectare obſervavimus. Ex his turribus podiiſque ſacerdotes ſtatis diei, & noctis horis, omnipotentis Dei nomen voce quaſi Stentoriâ inclamant, hominesque ad templa, ut nos campanis ſolemus, convocant.

Græci verò campanarum loco SYMANDRUM habent, & AGIOSYDIRUM. *Symandrum* Græcâ etymologiâ à convocandis hominibus, ſeu potius coadunandis, appellant: [a] *Agioſydirum*, quòd ſacrum ſit ferrum illud, de quo infra dicturi ſumus. *Symandri*

a *Scrib. ergo potius Hagioſiderum.*

mandri ufum inde mihi facerdotes nonnulli Fammochuftani invectum in ecclefias dixerunt, quòd Noha in arcâ inftrumentum non abfimile ad convocanda bruta ufurpaverit. Verum id fit nec ne, prorfus ignoro. Si conjecturas fequi detur, exiftimaverim factum effe, ut Græci *Symandro* & *Agiofydiro* uterentur, quia ab initio conftructis monachorum facerdotumque cœnobiis, Ethnicifque Principibus Græciæ imperium obtinentibus, æreis tintinnabulis, quòd eorum fonus & nimiæ fecuritatis, & auctoritatis indicium effet, abftinuiffe, & *Symandri* ufum excogitaffe, quem fuccedentia Chriftia-

norum Principum tempora non excusserunt. quandoquidem ex consuetudine voluptatem conciliari scimus, & Græci non facilè à majorum traditionibus, majoribusque recedunt. Quamobrem campanis novissimè in multa Græcorum templa invectis (de templis, quæ in orbe Christiano sunt, loquor, nam reliqua campanis Turcæ carere jubent) & *Symandris*, locus est.

Symandrum autem esse scias ligneam tabulam latitudine digitorum plus minus quinque, crassitudine sesquidigiti, longitudine ferè pedum quatuordecim. non è quolibet ligno fit, sed è præduro, & quantum

tum lignea materia patitur, ſonoro. Capita foramina habent nonnulla non magna admodum, ſed pennæ anſerinæ, calamove ſcriptorio pervia. In medio tenuem funiculum continet. Qui populum ad templum eſt convocaturus, & Campanarii (ut ita cum vulgo dicam) nocturnis & antelucanis horis munus obiturus, ante fores templi, vel edito loco tabulam prænotatam malleis duobus ligneis pulſat, non ſine aliquâ ratione muſicâ, atque interim in gyrum ſenſim volvitur, quâ re fit ut gravior cum non ingratâ raucedine ſonus emittatur. Tabula non quà latior, ſed quà arctior eſt, quaſi libræ ſcapus, in ſiniſtro

Campanarii, & pulſantis humero quieſcit; ac ne pulſando dilabatur, funiculo prædicto mordicus apprehenſo retinetur; manibus enim non licet, tum quod, ea apprehenſa, ſono non parum decedit; tum quia utraque manus malleo impeditur. Ambabus enim manibus pulſatur hinc inde, ut nunc quædam frequentamenta, nnnc quaſdam quaſi pauſas audias.

Agioſydirum hac formâ vidimus: Ferrea erat lamina quatuor digitorum latitudine, ſexdecim verò longitudine, funiculo in medio librata. hæc ferreo malleolo ternis interpolatis vicibus ab homine pulſari ſolet, qui ſacerdotem

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE III
NAPOLI

tem euchariſtiam ad ægrotos lectoque decumbentes deferentem ſolet præcedere, ut inter tranſeundum quiſque rei admoneatur. Sed jam Campanarium cum Symandro appingamus utcunque.

Eſt & *Agioſydiro* locus hic tribuendus; ut hi quibus Græcorum regiones videre non contigit (utinam & mihi id contigiſſet, non enim tantam rei domeſticæ, ſcriptorum, & libertatis jacturam paſſus eſſem) quod à me dictum eſt de hoc inſtrumento, faciliùs percipiant, & Græcorum mores cognoſcant.

Cap. XVI.

De Turribus quæ Tintinnabulis dicantur.

MAGNI refert quo Campanæ loco suſpendantur, tinnitumque edant. Si in planitie, cognitum eſt longius earum ſonum pervadere, quàm ſi in montibus pendeant. Si verò in valle, longius quàm in apertâ planitie, quòd ſonus non in orbem, ſed in longum progrediatur. ſiquidem apertum ſatis eſt, id aëri voce vel ſono diverberato,

usu-

usuvenire, quod aquis stagnantibus, si in eas lapis, vel quid aliud simile projiciatur. orbes enim initio parvos, mox magnos, demum maximos, & qui quam longissimè progrediantur, explicari animadvertimus, longius verò produci si in longum, quàm si in orbem aquæ stagnaverint, ac constiterint. De voce autem & sono, sint corpus nec ne, hic non habeo dicere, quòd in Annotationibus in Aulum Gellium a eâ de re satis pertractaverim. Est etiam in soni progressu discriminis non nihil, si hic in nemora, & loca fruticibus condensa, & alibi in

 nuda

a Libro v. cap. xv.

nuda ſcopuliſque aut alia re duriora, vel denſa frangatur; ac quaſi redundet; ſi in objecta ædificia, obſtructaque loca urbis incidat. Vitruvius auctor eſt, olim in Theatrorum gradibus vaſa quædam ampliora conſueviſſe locari, ut voces in ea incidentes, refractu, & quaſi repercuſſu augerentur. Quæ res facit ut credam contectis turribus campanariis campanas longius perſonare quàm in apertis, ſiquidem ſonus non in altum atque in immenſum ſpargitur (faciliùs autem in altiores partes quàm in humiliores proſilit, quia ibi tenuior exiſtit aër, à vaporibusque & terræ aquarumque ſuffitu de-

fæca-

fæcatior, quamobrem faciliùs permovetur, ac ſcinditur) non in immenſum inquam ſpargitur, ſed in inferiores partes propellitur. Teguntur verò turres hujuſmodi non ut fit in privatis ædibus, ſed vacuis quibuſdam pyramidibus, & metis latericiis, aut marmoreis conſtructis & quaſi ſuperimpoſitis; in quas propulſus ſonus augetur & tanquam è latiſſimo tintinnabulo non parum adauctus proſilit deorſum. Quod de aëris tenuitate diximus, nos admonet, ut exiſtimemus, tempeſtates aëriſque varias conſtitutiones in ſoni magnitudine, vel parvitate aliqua habere momenta, ſcilicet, ut Virgilii verbis non

ſine

ſine philoſophicâ ratione prolatis utamur,

> —— *cum Iupiter humidus auſtris*
> *Denſat, erant quæ rara modo, & quæ denſa, relaxat.*

Ventorum quoque vis non modicum ad avertendum alióque rapiendum ſonum, aut ad longiùs provehendum conducit, ut omninò eſt unicuique apertum.

Illud hic minimè ſilentio involvendum eſt, non parum ſtudii atque induſtriæ Architectos in hujuſmodi turribus conſtruendis, atque exornandis ponere conſueviſſe. Hinc ut alias non paucas nobilio-

rum

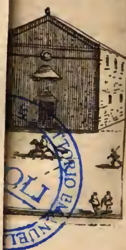
ro-

do,

on
a-
ut
n-
i-

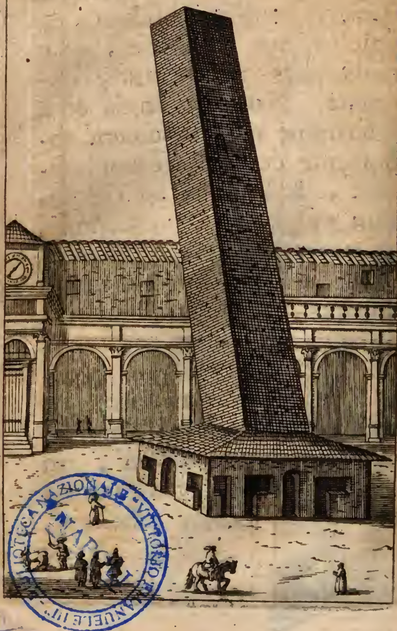
io
m
i-
is
a-
c
.
n

pag. 87.

rum urbium turres omittam, visitur Florentiæ ad Divæ Reparatæ turris campanaria numeris omnibus absoluta, & pulcherrimis sculpturis, quæ transeuntes remorentur, exornata. Nonnulli anxiâ & à discrimine non modicum abhorrente curâ in tantum luserunt, & lascivire ad captandam vulgi auram voluerunt, ut turres non ad perpendiculum, ut fit, sed maximè proclinatas, ruinam minitantes, & jam jam casuras construxerint. E quibus unam conspexi Pisis marmoream, teretem, columnisque clavicularum in morem circumplexam, in quam cùm ascenderis, mirum in modum timore afficiaris, ne

Turris Garisenda
Vulgo
La torre Asinella

ne illa prolabatur, teque opprimat ruinâ: ut nunc Asinellorum turrim Bononiæ non solùm hoc nomine, sed etiam proceritatis ratione visendam omittamus, quamquam hæc non in eum usum, in quem Pisana illa constructa est. Sed sunt nonnulli, qui existiment, turres hujusmodi non eo, quo nunc cernuntur, habitu fuisse ædificatas, sed terræmotuum injuriâ aliquando nutasse, & à perpendiculi statu esse non parum dimotas, & inclinatas. Quos tamen mendacii arguunt fenestrarum, ostiorumque limina, & ea foramina, quibus tigilla tabulatorum, dum construerentur, quiescebant, & sustinebantur: plana enim

sunt,

ſunt, non devexa, ſed ad libellam conſiſtunt.

Cap. XVII.

Tintinnabulorum, ſive Campanarum tinnitu hodie è templorum turribus quibuſdam in urbibus muſicos concentus magnâ cum voluptate exprimi.

ARTES ſingulas in dies magis magiſque excoli, & quâdam quaſi alluvione adaugeri ſatis eſt notum; quamobrem haud quaquam admirari convenit, ſi id in campanis conficiendis pulſandiſque uſuvenerit. Vidimus olim Bononiæ in Æde Epiſcopali, antiqua tria tintinnabula argentea,

tea, eâ arte facta, ut cùm à sacerdotibus musices non ignaris ad sonum edendum moverentur, musicos concentus emitterent. Hodie quoque apud Menapios, Sicambros, & * alias Christianas nationes tintinnabula majora in templorum turribus visuntur (quod primùm ab Oberto Gifanio Burensi audivi, & mox in libris Hieronymi Cardani, de varietate rerum, adnotatum legi) à musices non ignaris efformata, delecta, suspensaque, & à musicis pulsata, è quibus tanquam è nauliis, quæ *organa* vulgo dicimus, musici concen-

* *Potissimum Antverpiæ atque Insulis Flandrorum ac Tongris tinnitus musicus cum audientium stupore auditur.*

centus, & harmonici eduntur, ut maximè hujusmodi rei inventori nationes illæ debeant, siquidem non modo in ecclesiis, sed domi, in stratis, passimque ea quæ à musicis organis proficisci solet, voluptate fruuntur. Ideo cùm campanæ pulsantur, non solùm in domibus, sed etiam in triviis egregiè, & magnâ cum hilaritate saltantes homines, & tripudiantes conspicias: quis nomos, & cujus musici cantio pulsetur, facilè agnoscas; ut mirum sit, cur ea ars & ad nostrates, ut in multis aliis factum est, non pervenerit.

***

Quandoquidem in hoc capite actum est de illo concentus genere, quod mediantibus diversæ magnitudinis campanis efficitur, haud incongruè facturi videmur, si ideam istiusmodi systematis campanarii hic subjecerimus, quale visum à se Antverpiæ in turri DIVÆ MARIÆ *Mersennus* refert. Ac totum quidem illud opus campanis triginta tribus constat, quæ ut magnitudine & sono inter sese differunt, ita suos singulæ funes, suum singulæ malleolum habent. Quo, per funes diversimodè commoto, concentus etiam alius atque alius redditur: nec est ferè quidquam, in quo, si reliqua spectes, hæc machina ab *Organis* vel *Clavicymbalis* vulgaribus differat, nisi quod hîc palmulæ pugnis, illic digitis pulsentur: quod tamen absolutè necessarium non est, sed eâdem utrobique facilitate & modo, si ingenium accedat perfici posset. Atque hæc quidem rudi Minervâ ad exemplar illius operis quod Antverpiæ extat dicta sunto. Cui verò specimen artis, & certantis cum naturâ ingenii vim videre & audire placuerit, is adeat

adeat quas insignis in arte fusoriâ magister FRANCISCUS HEMONIUS jussu Illustrissimi, & Amplissimi AMSTELODAMENSIUM senatus, passim in urbe omnium celeberrimâ adornavit machinas, audiatque pulsantem hæc organa Ingeniosissimum SALOMONEM VERBEECQUIUM, & mecum lubens fatebitur, nec majus in illo operis genere artificium, nec majorem in illo genere Musices artificem extitisse unquam.

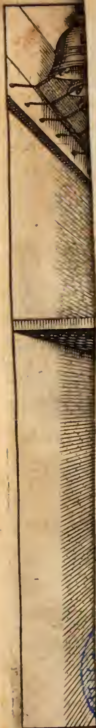
A. B C. Diversæ magnitudinis campanæ, quarum quæ major sonum reddit graviorem.

D. Malleus, qui monstrat quâ ratione ceteri funibus alligentur.

E E. Foramen, per quod transeuntes funes suis quique palmulis alligantur, & ad abaci palmulas descendunt.

F. Abacus cum palmulis, & pulsante palmulas artifice, reliqua in proclivi sunt.

CAP.

m

o-
is
i-
us
et
a-
n-
o-
in
o-
i-
,
ue
t-
,
nt

adeat
ſter
juſſu
STE
ſim i
orna
tem
SAL
& m
in ill
majo
extiti

A.
panæ
grav

D.
ne ce

E
tes fi
& ad

F.
palm
ſunt.

Cap. XVIII.

De minorum tintinnabulorum usu apud Principes viros, & magistratus civitatum.

UT non solùm ætatis nostræ, sed posteritatis quoque ratio habeatur (utinam & antiquis scriptoribus labor hujusmodi non fuisset ingratus, nam rerum multarum præsertim vestium instrumentorumque cognitione minimè careremus, & in magnâ aliquarum rerum ignoratione non versaremur) sciendum est, principes viros, præsertim Cardinales, atque Episcopos, cùm domi, atque in cubilibus degunt, ut

ut linguæ & lateribus parcant, tintinnabulis minoribus famulos accersire consuevisse; quamobrem & cum hujusmodi tintinnabulis aliquos in picturâ ad vivum expressos nonnunquam vidimus. Magistratus præterea, & publicam personam gerentes, & in causarum cógnitione sedentes, tintinnabulis litigantes accersunt in auditorium, & iis silentium imponunt. Movet hoc manu tenens qui *Præpositus* vocatur, quod uni eidemque homini non semper contigit, Spectavimus hoc sæpe Florentiæ, cùm in juniori ætate legati munere fungeremur.

C A P. XIX.

De Tintinnabulis quæ ædium foribus alligantur.

ILlud quoque ratione prædictâ dignum adnotatione existimavi, quod in multis Italiæ locis, præsertim Venetiis spectavimus, ædium foribus introrsum Tintinnabula appendi consuevisse, ut cùm aliquis ingreditur, egrediturq; sonitum edant, & eos qui domi sunt & ab ostio absunt, egressus ingressusque hujus illiusve admoneant, ut non solùm furium, sed & domesticorum præsertim servorum fraudes eludantur. Vidimus quoque in eâdem urbe quendam

hanc movendorum tintinnabulorum rationem instituisse. Axi plura tintinnabula affixerat, illumque ita foribus introrsum aptaverat, ut circumagi facilè posset: mox funem addiderat, funique sacculum arenâ expletum adalligaverat, eâ ratione, ut cùm fores aperirentur, funis axem illum tintinnabulis perstrepentem circumvolveret. Est & alius tintinnabulorum usus in privatorum ædibus quæ plura tabulata continent, vel quæ ampliores sunt. Nam è superioribus tabulatis suspenduntur tintinnabula, quæ fune per scalas procedente, ac per fores transmisso ab his, qui ingredi voluerint, si fo-

ſi fores occluſæ ſint, moveri ſolent. Monachorum etiam ſanctimonialiumque in cœnobiis, cavædia, & andronitides non procul ab oſtio ſuſpenſa tintinnabula habent, quæ fune ab his, qui exterius fuerint, moveri poſſint, ut atrienſes facilè advocari poſſint.

Antiqui annulo ferreo, vel æneo, aut re non abſimili exterius affixâ, ut hodie etiam fit, & pendulâ (*Corvum*, ſive *Cornicem*, ut Julius Pollux teſtatur, ne alios commemorem, appellabant) uti conſueverunt, quam rem me apud Plautum obſervaſſe memini. Credere etiam par eſt, hujuſmodi annulos conſueviſſe appendi introrſus eorum civium

civium foribus, quibus privatâ lege conceſſum erat, ut fores, oſtiis aperiendis, exterius atque in viam explicarentur, quâ de re apud Plutarchum in Publicolâ, & apud Ariſtotelem in magnis Oeconomicis. Priſcorum ædes non abſimiles fores habuerunt, unde apud Terentium non ſemel legas, egrediente aliquâ perſonâ ex ædibus, *fores obſtrepuiſſe*, antequam enim aperirentur pulſabantur interius, ut qui ante fores in viâ conſtitiſſent, aut illac pertranſirent, ſibi caverent: quod à * doctis viris obſervatum eſt, quanquam cardinibus æneis, qui aperiendis foribus ſtridebant, juxta illud

poëtæ,

* *M. Ant. Mureto in var.* lib. I. c. XVII.

poëtæ, *Cardo ſtridebat ahenus*, ſtrepitus ille fortaſſe adſcribi poteſt, in quâ re non magnopere laboro.

CAP. XX.

De Campanarum Conficiendarum & ſuſpendendarum arte, & quâ ratione ſtatere non magno earum pondus deprehendi poſſit.

PROPOSITAE tractationis ratio exigere videtur, ut aliquid de conflandorum Tintinnabulorum arte loquamur; quanquam ea vulgo cognita eſt, ac videre quiſque in officinis poteſt, Venetiis præſertim, quo pacto conficiantur. At ſi cui in officinas ingredi

non ſit integrum, Vannocii Beringucii Senenſis, campanarum artificis egregii *Pyrotechniam* conſulat: in illâ enim & perſcriptum Italico ſermone & delineatum reperiet, quicquid ad eam artem ediſcendam conducit; uſque adeò, ut & quo pacto campanæ in turribus conſtituantur, ac moveantur, edoceat, optimèque figuris delineatis commonſtret. Nos tamen eam rem hîc ſilentio parte aliquâ minimè transmittamus.

Campanæ non ſolùm materiam, ſed & formam plurimùm ad ſoni magnitudinem, & ſuavitatem conducere certò ſcimus. Si humiliores latioreſque petaſi, ſeu galeri, aut

aut lebetis figurâ efformentur, ſonum non admodum magnum & ingratum auribus edunt. Si verò longiores craſſioreſque quàm artis ratio patitur, obtuſum nec latè dimanantem emittunt. Artis præſcripto campanæ altitudo duplici oris diametro conſtat, aut paulò breviore menſurâ, formâ pyri longioris effigiem æmulatur, atque exprimit. Antiquorum tintinnabula magis ad galeri, quàm ad hujuſmodi pomi formam accedebant, erantque tenuiora, quamobrem & rauca, & minus quàm noſtra ſint ſonora. Materia conſtat æris, ſtanni, plumbique miſtione ſecundum varia opificum conſilia,

nam si gravem sonum quæsiverint, stanni plumbique non parum æri admiscent: si acutum, stanno, plumboque plus parcunt. Quanquam & amplitudo maior ad eam rem vim non parvam obtinet. Seculis superioribus, cùm minus principum avaritia sæviret, & argentum multum admiscebant opifices, unde in quibusdam argenti sonus nonnihil exprimitur, ut in unâ atque alterâ templi Divi Bartholomæi apud Anglarenses meos: in quo utinam mihi citò è servitute redempto, DEO Opt. Maximo gratias agere detur. Sed jam tempus est ut receptui canam. Antequam tamen id facio, non est ignorandum statere

non magno maximarum campanarum pondus examinari, ac facilè deprehendi. Quâ arte hoc præſtari poſſit, apud Joannem Buteonem Delphinatem perſpicies in eâ pertractatione, quam *de ſtatere & librâ* ſuperioribus annis edidit. Locùm enim indicaſſe, mihi arctius ſervitute oppreſſo, ocioque litterario, & libris carenti, ſatis eſſe videtur.

PE-

PERORATIO.

HABES, Generosissime, atque Illustrissime Domine, munus à Hieronymo Magio asperrimâ durissimâque servitute dejecto oppressoque, non quidem quale amplitudini tuæ conveniat, sed quod tenuitas mea in ergastulo inter Domini semper minitantia verba, inter multiplices ac libero homine aliquando & bajulo indignos labores, inter conservorum strepitus probraque præstare potuit. Quamobrem tibi & eruditissimo viro JOANNI SAMBUCO, Bibliothecæ

thecæ Imperatoriæ Præfecto, si in ejus aliquando manus, te sospite, quod Deus faxit, in Christianum orbem reverso, descendat, tibi inquam, illique haudquaquam mirum videbitur, si hîc jejunus, ibi incultus ac claudicans, alibi rusticus fortasse fuero. Eam ob rem abs te lectoribusque humanis, veniam me spero nullo negotio impetraturum, satis autem fuerit hoc meo opusculo utcunque studium in te meum præ me ferre, & posteritati testamentum relinquere. Si autem tuæ benignitatis munere, ut amissam libertatem propediem adipiscar, efficiatur, mihique apud Chri-

ſtianos verſari aliquando concedatur, ſed & alia in tuo nomine & MAXIMILIANI Imperatoris ſemper Auguſti apparebunt.

FINIS.

FRANCISCI SWEERTI F.

NOTÆ

In Librum

HIERONYMI MAGII,

DE

TINTINNABULIS.

FRANSCISCI SWEERTI, F.
Antverp.

NOTÆ.

In Librum
HIERONYMI MAGII,
DE
TINTINNABULIS.

CAP. I. Pag. 2.

Atè pertractaverit] Ingentis certè memoriæ & lectionis MAGIUM, nullis adjutum libris, fuiſſe, hic liber, quem damus, oſtendit. Neceſſarium maximè eſt vitæ hominum *Memoria*, unicus (teſte Fabio) Eloquentiæ theſaurus. Miranda & vix credenda quæ de Cyro Perſarum Rege tradunt Plinius & Solinus. Cæſarem verò ſcribere & legere

gere ſimul, dictare & audire, (idem etiam, teſte Spartiano, Hadrianus Imperator facere conſuevit) ſolitum accepimus. Magnis his viris MAGIUS noſter cur non annumerandus? qui ferreas geſtans catenas ſub jugo Turcico, animum ad ſcribendum appulit, omni librorum ope deſtitutus.

Pag. 3. *Matthiæ Corvino*] Fuit hic Hungariæ Rex, de quo multa apud Hiſtoriographos. Joachimus Camerarius ita in peculiari libello: *Patrum noſtrorum memoriâ Regem fuiſſe optimum atque fortiſſimum accepimus* MATTHIAM HUNIADEM, *qui quum Pannoniam ſolam teneret, formidabilis tamen &* ASIÆ & EUROPÆ *Imperatoribus fuit. Idem mirifico ardore flagravit bonarum litterarum atque artium, quarum Profeſſores magnis premiis affecit, & libros undique grandi pecuniâ conquiri juſſit, quorum ſpectabilis copia ad Turcicam irruptionem*

nem usque duravit. Eum igitur hoc nequaquam fugit, vix esse aditum atque accessionem Veritati & Libertati in Regum atque Principum domos. Itaque quum haberet circum se non tam belli, quàm pacis artium peritos, solitum tamen traditur sæpe illum datâ operâ à comitatu in venationibus suo sese abducere, atque in solitariis rusticorum, vel aliquo pago pernoctare, colligentem famam & rumores de Rege & administratione Reipublicæ. Ita illum nihil ferè vitiorum, vel quibus ipse, vel quibus sui laborarent, neque ulla peccata administrationis, fugisse. Hæc ille. Consule Jovium, Franciscum Rosinum, & Joannem Alexandrum Brassicanum I. C. eruditum, Præfatione in D. Salvianum Massiliensem Episcopum. Quantus fuerit, testatur vel Epitaphium, quod hîc in gratiam lectoris damus:

CORVINI *brevis hæc urna est: quem magna fatentur*

Facta

Facta fuiſſe Deum, fata fuiſſe hominem.

Pag. 5. *Petaſum*] *Petaſus* capitis tegmen, à πετάννυμι, id eſt, *extendo*, galero perſimile, ſive ipſe galerus, ſeu pileus viatorius ſolem arcens. Plautus Prologo Amphitr:

Ego has habebo hic uſque in petaſo pinnulas,
Tum meo patri autem torulus inerit aureus
Sub petaſo. ——

Per tralationem dicitur *Petaſus*, quod in galeri formam ædificiis ſuperpoſitum, extenſum & explicatum eſt, in metæ formam ſe trahens. VidePlinium libro xxxvi.cap.xiii. Naturalis hiſtoriæ.

Pag.6.*Codones*] Sunt tintinnabula, & quos propriè *ſonalios* vocabimus phaleris equorum appenſos. Suidas, κώδων, παρὰ τὸ ἐν τῷ κινεῖν ᾄδειν. Hinc κωδωνισμὸν ἐν ᾧ οἱ κώδωνες, auctor idem Sui-

Suidas. Vide interpretem Sophoclis in Ajace. *Tintinnabula* verò Latini à verbo *tintinnire* derivant. Nonius Marcellus : Tintinnire *dicitur ſonare, unde* & tintinnabula *ſunt appellata.*

P. 7. *Nolæ etymologiam*] Paulinus Epiſcopus Nolanus (olim *Sidicinum*, auctor Plinius libro III. cap.v.) D. Hieronymi æqualis, vir vitæ ſanctimoniâ ſpectabilis, primus in ſuam Eccleſiam Campanæ uſum invexit : correxit vir ſanctiſſimus abuſum gentilium ſacrorum . & ad pia munia tranſtulit, ut nimirum ejus ſtrepitu exciri poſſent ſemotiùs habitantes ad conciones precationeſque. Atque hinc fortaſſe tenuit conſuetudo; ut Nolæ vocabulo cenſerentur tintinnabula ab hac Campaniæ Nolâ, cujus apud Polybium Liviumque fit mentio.

P. 8. *Campanam quoque à Campaniæ ur-*

be] Ubi primum vaſa illa fabricata fuêre, vide Walfred. Strabonem libro v. de rebus Eccleſiaſticis. *Campanarum* meminit Beda libro IV. Hiſtoriæ Anglicanæ. Ad tubas quas Deus Numeri capite 10. fieri juſſerat multi *Campanarum* originem referunt, ibi: *Fac tibi duas tubas argenteas ductiles*, quarum uſus erat ad vocandum cœtum, ac dum caſtra movebantur. Formam tubæ exprimit Iudaicus ſcriptor libro III. Antiquitatum cap. XI. Εὗρε δὲ καὶ βυκάνης τρόπον ἐξ ἀργυρίου ποιησάμενος. ἔστι δὲ τοιαύτη. μῆκος μὲν ἔχει πηχυαῖον ὀλίγῳ λεῖπον. στενὴ δ' ἐστὶ σύριγξ αὐλοῦ βραχὺ παχυτέρα. παρέχουσα δὲ εὖρος ἀρκοῦν ἐπὶ τῷ στόματι, πρὸς ὑποδοχὴν πνεύματος, εἰς κώδωνα ταῖς σάλπιγξι παραπλησίως τελοῦν. Ἀσώσρα καλεῖται κατὰ τὴν Ἑβραίων γλῶσσαν. γίνονται δὲ δύο· καὶ τῇ μὲν ἑτέρᾳ, πρὸς παρακέλευσιν καὶ συλλογὴν ἐχρῶντο τοῦ πλήθους πρὸς τὰς ἐκκλησίας. καὶ μίαν μὲν ἀποσημαίναντος ἔδει τὰς ἀρχὰς συνελθεῖν, σκεψομένους περὶ τῶν οἰκείων.

κώδων. ἀμφοτέραις δὲ σωλῆνα τὸ πλῆθος. Id est, *Invenit autem & buccinæ speciem ex argento factæ talem : Canna erat tibiâ paulò crassior, longitudine paulò minùs cubitali, cujus os tantum patebat, quantum ad inflandum sufficeret, desinebatque in extremitatem campanulæ similem, quemadmodum tuba.* Asosra *vocatur hoc genus apud Hebræos. Duas tales fecit, quarum unâ plebs ad concionem vocabatur, alterâ Principes ad consultandum de Republicâ exciebantur : utrisque verò clangentibus universus populus convocabatur*, &c. Quo autem tempore cœptum fuerit *Campanis* uti in Ecclesiâ Catholicâ, incertum. Illud constat Anastasii Monachi Persæ Martyris sæculo nondum fuisse *Campanarum* & *Nolarum* usum. Invenio in VII Synodo Act. IV. ex lib. miraculorum S. Anastasii Martyris, quòd cùm Cesareæ civitati reliquiæ S. AnastasI appropinquarent, cives omnes lætitiâ magnâ perfusi sur-

ſurgentes ſubitò, lignaque ſacra pulſantes obviam facti ſunt, in venerandæ Deiparæ virginis æde. ECCE ligna ſacra pulſabantur in ſupplicationibus.

Ibid. *Temeſa Campaniæ urbe*] *Temeſam* antiquum Cypri oppidum tradunt ſcriptores, ubi æris fodinarum locus oſtenditur. Lege Strabonem lib. v. & Eraſmum in proverb. *Temeſæus genius.* Eſt & *Temeſa* agri Brutii oppidum, æris fodinis olim nobilitatum, quod Auſonii condiderunt, & poſtea litteræ unius mutatione *Tempſum* appellarunt Plinius libro III. cap. v. Ovidius xv. Metamorph. hinc *Temeſæa æra.* Ovidius libro v. Faſtorum:

Rurſus aquam tangit, Temeſæaque concrepat æra.
Et rogat, ut tectis exeat umbra ſuis.

Sanè crepitus fit ad finem ſacrificii, ut volens umbra diſcedat: unde ſunt

abacta

abacta ſilentia. Nobilia ſunt & *Temeſaa æra* in ſuccurrendo laboranti Lunæ. Hadrianus Junius Animadverſ. libro III. capite XI..

Pag 9. *Dodonæos lebetes*] *Dodona* urbs in Chaonia, Epiri regione, juxta quam inſigne nemus, ubi *Iovis Dodonæi* templum fuiſſe narratur, in quo oraculum omnium, quæ apud Græcos ſunt, vetuſtiſſimum. Lege Herodotum libro II. Philoxenum & Stephanum de urbibus, cum Euſtathio. Hinc *Iuppiter Dodonæus.* Item *Dodonæum æs*, cymbalum aut tintinnabulum diu noctuque continuò crepitans. In hominem dici conſuevit improbæ atque importunæ loquacitatis. Zenobius ἐν παροιμιῶν ἐπιτομῇ tradit in Dodona duas fuiſſe ſublimes columnas, in alterâ poſitam pelvim æream, in alterâ pueri ſimulacrum flagellum æreum manu tollentis. Quoties autem ventus flaverit, fieri, ut ſcutica impul-

pulsa crebrius lebetem feriat, isque percussus tinnitum reddat, ad multum etiam temporis resonantem. Juvenalis ad adagium allusisse videtur, cùm ait:

> *Tot pariter pelves, tot tintinnabula credas*
> *Pulsari.*——

Muliebrem taxans garrulitatem. Item apud Ausonium:

> *Nec Dodonæi cessat tinnitus aheni.*

Aliam hujus adagii interpretationem adfert Suidas, quem consulat lector.

P.10. FRANCISCUL PETRARCHAM] Fuit Hetruscus natione, vir doctissimus, Philosophus, Rhetor & Poëta celeberrimus: litteras velut intermortuas quasi ab inferis revocavit. Multa opera tam Latinâ, quàm vernaculâ conscripsit linguâ. Anno Christianæ salutis CIↃ.CCCXLI. Id. April. solenniter Romæ in Capitolio, maximâ tam Romanorum quàm

quàm advenarum procerum, aliorumque adſtantium frequentiâ, laureâ coronâ inſignitus eſt, quod illi primò contingit

Romani poſt imperii linguæque ruinam.

Moritur eodẽ ſæculo cIↃ. CCCLXXIV XIX. Iulii, ætatis ſuæ LXXIV. Viſitur adhuc hodie ejus Epitaphium in collibus Euganeis ſub dio in ſepulcro rubri marmoris, cui inciſum:

Frigida Franciſci *lapis hic tegit*
oſſa Petrarchæ.
Suſcipe virgo parens animam,
ſate virgine parce,
Feſſaque jam terris cœli requieſcat in arce.

Ad cjus etiam tumulum CL. Vir IANUS LERNUTIUS, noſtri ſæculi Poëtarum princeps, mihique amiciſſimus, ita luſit:

Dii tenuem tibi terram, & in urna
perpetuum ver:
Ardoris noſtri, magne Poëta, jaces.

Hujus vitam ſatis elegánter deſcri-

psit Hieronymus Squarzaficus Alexandrinus, ad Petrum Contarenum.

CAP. II. & IV.

Pag. 13. & 24. *Sepulcro Porſenæ*] Plinius libro XXXVI. capite XIII. Naturalis hiſtoriæ: *Namque & Italicum* (de Labyrinthis loquitur) *dici convenit, quem fecit ſibi Porſena Rex Hetruriæ ſepulcri cauſſa, ſimul ut externorum Regum vanitas quoque ab Italis ſuperaretur, Sed cùm excedat omnia fabuloſitas, utemur ipſius M. Varronis in expoſitione ejus verbis: Sepultus eſt, inquit, ſub urbe Cluſio, in quo loco monumentum reliquit lapide quadrato: ſingula latera pedum lata tricenûm, alta quinquagenûm: inque baſi quadrata intus labyrinthum inextricabilem, quò ſi quis improperet ſine glomere lini, exitum invenire nequeat. Supra id quadratum pyramides ſtant quinque, IV. in angulis, in medio una; in imo latæ pedum ſeptuagenûm quinûm,*

nûm, altæ centum quinquagenûm: ita fastigiatæ, ut in summo orbis æneus & petasus unus omnibus impositus, ex quo pendeant excepta catenis tintinnabula, quæ vento agitata, longè sonitus referant, ut Dodonæ olim factum. Supra quem orbem IV. *pyramides insuper singulæ extant altæ pedum centenûm. Supra quas uno solo quinque pyramides, quarum altitudinem Varronem puduit adjicere, &c.*

P. 13. *Polydorum Virgilium*] libro de Inventoribus rerum VI. capite XIII. hæc de Tintinnabulis: *Quod Tintinnabulorum sono populus invitatur vocaturque ad sacra audienda statis diei horis, Sabiniani qui Gregorio successit, hoc decretum est. Aliud inde Ioannis* XXII. *Romani Pontificis præscriptum manavit ad posteros: is enim instituit, ut ter in singulos dies, tintinnabula ad vesperum pulsarentur, ac tum unusquisque ter salutationem angelicam D. Virgini sacram recitaret.*

Institutum ita mansit, ut hodie ubique gentium sit in usu, atque audito tintinnabuli sono, cuncti confestim genua flectant atque orent. Hactenus ille. Lege & Martinum Polonum in Sabiniano Pontifice.

CAP. III.

P. 20. *Thermæ Diocletianæ*] Harum reliquias adhuc hodie non absque admiratione conspicimus. Incredibile quantâ mole & sumptu constructæ. Præter *Agrippinas, Neronianas, Vespasiani & Titi*, celebrantur *Domitianæ*, *Alexandrinæ*, *Severianæ* & *Constantinianæ*. M. Agrippa ut populo placeret, CLXX. balnea seu lacus in provinciarum formam, Romæ gratuita præbuit. Vide Ammianum Marcellinum, Alexandrum ab Alexandro lib. IIII. cap. XX. Georgium Fabricium in Româ suâ, Ioannem Rosinum libro I. Romanarum Antiquitatum.

Nicolaum Sipontinum. Omnium diligentiſſimè noſtrâ ætate de Thermis ſcripſit Andreas Baccius Elxidianus Med. libr. VII. eorum quos de Thermis edidit. Huic adjunge Belgi ocellum IUSTUM LIPSIUM lib. III. De magnitudine Romanâ.

Pag. 22. *Ex Strabone*] libro XIV. uſos veteres nolâ ad venditionem piſcium ſignificandam patet. κιθαρῳδοῦ γὰρ ἐπιδεικνυμένου, τέως μὲν ἀκροᾶσθαι πάντας, ὡς δὲ ὁ κώδων ὁ κατὰ τὴν ὀψοπωλίαν ἐψόφησε, καταλιπόντας ἀπελθεῖν ἐπὶ τὸ ὄψον. Id eſt, *Cùm Citharœdus quidam artem ſuam publicè oſtentaret, tantisper ab omnibus fuiſſe auditum, dum tintinnabulum ſignum venditionis piſcium daret: eo audito univerſos ad piſcium negotiationem diſceſſiſſe.* Item è Plutarcho libro IIII. Sympoſiacon capite IV. ἀλλὰ τοὺς περὶ τὴν ἰχθυοπωλίαν ἀναδιδόντας, καὶ τοῦ κώδωνος ὀξέως ἀκούοντας. Id eſt, *Sed qui ſubinde in foro piſcario verſantur, & tintinnabulum celeri-*

ter exaudiunt. Simile illud apud eundem Strabonem lib. xv. Geographiæ, apud Indos fuiſſe ædiles, qui fructus maturos ſigno dato vendi curarent. Notavit hoc poſt Cœlium Rhodiginum libro xix. capite x. Antiquarum Lectionum Ioannes Langius in Medicinalibus epiſtolis, Iſaacus Caſaubonus Galliæ lumen, ad librum xiiii. Strabonis, & Medicorum princeps Hieronymus Mercurialis libro i. Variarum lectionum capite xxv. Adhuc hodie Antverpiæ eſt in uſu venditiones *tintinnabuli* ſigno indicare plateatim.

CAP. V.

Pag. 26. *Familiam tintinnbuali ſono excitari.*] Ita Lucianus Tractatu de iis qui mercede conducti in divitum familiis vivunt: ἕωθέν τε ὑπὸ κώδωνι ἐξαναστὰς ἀποσεισάμενος τοῦ ὕπνου τὸ ἥδιστον συμπεριθεῖς ἄνω καὶ κάτω, ἔτι τὸ χθιζὸν πηλὸν ἔχων ἐπὶ τοῖν σκελοῖν.

Id

Id est, *Deinde manè ad tintinnabulum expergefactus, discussâ ab oculis dulcissimâ somni parte, una sursum ac deorsum circumcursas, hesterno luto etiamdum tibiis adhærente, &c.*

CAP. VII.

Pag. 33. *Syriæ Deæ sacerdotem*] Plutarchus in vitâ M. Crassi de prodigiis agens, quæ ipsi acciderunt in Syriâ, hanc describit. Mentio item hujus apud Tertullianum in Apolog. M. T. Ciceronem, III. de Nat. deorum, Eusebium de præparatione Evangelicâ cap. II. aliosque, præcipuè autem apud Lucianum, quem lector audi: πολλοὶ δὲ ἀπικνεόμενοι χρυσόν τε καὶ ἄργυρον, οἱ δὲ χαλκὸν κομίζουσι, εἶτ' ἀφέντες ἐκείνου πρόσθε κείμενα, ἀπιᾶσι, λέγοντες τὰ οὐνόματα. παρεστεὼς δὲ ἄλλος, ἄνω, ἀγγέλλει. ὁ δὲ δεξάμενος τοὔνομα, εὐχωλὴν ἐς ἕκαστον ποιέεται. ἅμα δὲ εὐχόμενος κροτέει ποίημα χάλκεον, τὸ ἀείδει μέγα καὶ τρηχύ. &c.

Id eſt, *Multi autem venientes, aurumque & argentum, quidam etiam æs afferunt, deinde ante illum appoſitis atque ibi relictis illis abeunt, unuſquiſque nomen ſuum edentes. Aſtans autem alius quidam, ſurſum renunciat. Ille igitur accepto nomine, preces pro unoquoque facit, precando autem pariter & æreum quoddam tintinnabulum pulſat, quod motum, graviter atque aſperè ſonat, &c.*

Pag. 35. *D. Antonii fratres*] Majores noſtri memorias Sanctorum inviſentes, libenter pro ſe conferebant parvam Sancti imaginem, ſic etiam pro pecoribus ſuis, collo alligandam nolam ex memoria S. Antonii conferebant, proteſtantes hac ratione, quod meritis S. Confeſſoris petebant, & confidebant animalia ſua præſervatum iri à peſte. Quod indicat Ambroſius Novidius à Romanis obſervari. Agens enim de porco grunniente, qui S. Antonio appingitur,

tur, ſubdit:

—— collo mea concutit æra.
Noſcere quo poſſis ne noceatur, ait:
Æſque meum geſtat, baculo quod cernis in iſto,
Quodque rogans æger, collaque multa gerunt.

CAP. VIII.

Pag. 38. *Ovium, caprarum, ſuum*] Juſtinianus Imperator in legibus ruſticis Titulo ſecundo, §. 2. interprete doctiſſimo Franciſco Balduino, ita ſanxit: *Si quis crepitaculum ſive tintinnabulum bovis aut ovis aut alterius cujuſvis animalis ſuſtulerit, convictus flagellator ut fur. Et ſi animal deperditum fuerit, & id damnum ſarcito, quod ejus crepitaculum ſuſtulit.* Sidonius Apollinaris lib. 11. epiſt. 11. ad Domitium *greges tintinnabulatos* vocat, vel *tinnibulatos*, ut eſt in veteribus libris. Fortunatus libro 11. de S. Medardo:

Tintinnum rapit alter inops, magis improbus ille,
Qui jumentorum colla tenere ſolet.

Meminit & lex Burgundiorum titulo 4. §. 5. Item Gothorum lib. 7. tit. 2. 11. Antiq. denique Bojariorum cap. 8. tit. 11. §. 1.

Pag. 38. *Delphinos*] Plinius Naturalis hiſtoriæ libro XI. cap. XXXVII. in hunc modum: *Delphinum audire manifeſtum eſt. Nam & cantu mulcetur & capitur attonitus ſono. Quonam modo audiat, &c.* Balenas & monſtra marina tintinnabulis à navibus arceri mihi auctor Cornelius Kilianus Dufflæus noſter in poëmatibus ſuis:

Navita Erythræum pavidus qui navigat æquor,
In proræ & puppis ſummo reſonantia pendet
Tintinnabula: eo ſonitu prægrandia Cete,
Balenas & monſtra marina à navibus arcet.

Pag.40. *Muliones*] Assiduo compertum est mulos valde delectari tintinnabulorum sonitu: quapropter muliones multijuga tintinnabula ad illorum colla suspendere solent, quo facilius sarcinarum labores perferant, ut Ovidius alibi canit. De equis simile tradit Suidas in κωδωνίσαι quos tintinnabulis pulsandis veteres explorabant; & num tumultu pugnæ percellerentur, quod hodie tympano factitamus vel bombardis. Vide eundem in dict. διακωδωνίσω.

P.42. *Elephanti*] lege r. Centuriam Epistolarum IUSTI LIPSI Epistolâ L. ad Ianum Hautenum, illic certè mira recenset: mirioria quæ Augerius Busbequius Belgicæ nostræ sidus se vidisse scribit Epistolâ 1. legationis Turcicæ. Hæc ejus verba: *Vidi etiam elephantem plane juvenem mirè lepidum, ut qui saltaret & pilâ luderet, hic credo vix temperabis risu, elephantem, inquies, ludentem pilâ & saltantem? cùm saltare jubere-*

 tur,

tur, movebat ita alternis pedes toto corpore coruscans, ut non obscurè tripudiare velle videretur, pilâ vero palmariâ ita ludebat, ut pilam in se conjectam proboscide scitè exciperet, longèque repercuteret, quod nos palmâ facimus, &c.

CAP. IX.

Pag. 43. *Hebræi tintinnabula*] Ita Origenes super Exod. *Habeat etiam Pontifex per indumenti circuitum tintinnabula, ut egrediens Sancta det sonitum, & non intret cum silentio. Et hæc tintinnabula, quæ semper sonare debent, in extremo vestimento sunt posita, idcirco credo, ut de extremis temporibus & fine mundi nunquam sileas, sed inde semper sones, inde disputes & loquaris, secundum eum qui dixit: Memor esto novissimorum tuorum, & non peccabis. Ad hunc ergo modum, homo noster interior Deo pontifex adornetur, ut introire possit, non solùm in sancta, sed in sancta sanctorum, &c.* Flavius Jo-

Iosephus diligentissimus rerum Iudaicarum scriptor libro III. capite VIII. Antiquitatum, ex versione Sigismundi Gelenii, hæc de Tintinnabulis: *Pontifex verò utitur quidem etiam hoc, nihil eorum quæ enumeravimus omittens, sed superinduitur hyacinthinam tunicam talarem, quam nostrates Methir nominant, astringitque eam zona coloribus supradictæ simili, nisi quod auro intertexta: ceterum ima vestis ornabatur limbo effigie malorum punicorum distincto, à quo tintinnabula aurea sic dependebant, ut medium esset quodque malum punicum inter duo tintinnabula situm, & tintinnabulum inter duo mala punica*, &c. Adscribo & Græca verba, si quis ea potius desiderabit: ὁ δὲ ἀρχιερεὺς κοσμεῖται μὲν καὶ ταύτῃ παραλιπὼν οὐδὲν τῶν προειρημένων. ἐπενδυσάμενος δὲ ἐξ ὑακίνθου πεποιημένον χιτῶνα, ποδήρης δ' ἐστὶ καὶ οὗτος, Μεθεὶρ καλεῖται κατὰ τὴν ἡμετέραν γλῶσσαν. ζώνῃ περισφίγγεται βάμμασιν οἷς ἡ πρότερον ἤνθει διαπεποικιλμένῃ χρυσοῦ συν-

συνυφασμένου. καὶ πέζαν δ' αὐτᾶ περιεῤῥαμμένοι θύσανοι ῥοῶν τρόπον ἐκ βαφῆς μεμιμημένοι ἀπήρτηντο, καὶ κώδωνες χρύσεοι κατὰ πολλὴν ἐπιτήδευσιν τῆς εὐπρεπείας, ὥστε μέσον ἀπολαμβάνεσθαι δυοῖν τε κωδώνοιν ῥοΐσκον καὶ ῥοῶν κωδώνιον.

CAP. X.

Pag. 49. *Morem hunc tintinnabulo*] Excubitores nocturnis Vigiliis Nolam antiquitus pulſabant, ad cujus pulſum reſpondendum erat illico, ut Suidas refert dict. κωδωνοφορῶν, ex Ariſtoph. interprete ἐν ὄρνισι. ἐρχόμενοι, inquit, ἐπὶ τοὺς φύλακας κώδωνας εἶχον, καὶ τούτους ἐψόφουν πειράζοντες τὸν καθεύδοντα, καὶ ἵνα οἱ φυλάσσοντες ἀντιφθέγξωνται. Qui mos etiamnum apud Iccium portum (*Caletum* hodie vocant) aliiſque locis præſidiariis obſervatur. Similiter ſi qua vis ingrueret, Campani æris tinnitu indicium ejus rei dabatur olim, quemadmodum & hodie per univerſam ferè Belgicam noſtram hoc

hoc civili bello; unde Thebaidos VI Papinius Statius eleganter cecinit:

---- procul auxiliantia gentes
Æra crepant. ----

P. 50. *Funeri autem adhiberi*] Olim ſiquis è vita exceſſiſſet, æra campanæve pulſabantur !, ut pervetus Theocriti ſcholiaſtes annotat (qui mos in hunc uſque diem apud nos perdurat) quòd is ſonus credebatur eſſe καθαρὸς, ϗ ἀπελαστικὸς τῶν μιασμάτων, hoc eſt, *avertere ſpectra & dæmonum ludibria.* Atque hinc receptum arbitror, cur tonante cœlo campanarum boatu perſtrepatur. Non ſum tamen neſcius ſubeſſe & aliam cauſſam, nimirum ut illarum comploſu aërem longè latèque diverberante, vis tonitrui infringatur. Appollodorus in libro, quem de Diis inſcripſit, Hierophantam, hoc eſt, Proſerpinæ ſacerdotem, tintinnabulum ſive nolam, ἠχεῖον nominat, pulſare Athenis conſueviſſe ſcribit. Pulſantur

tur etiam Campanæ, teſte Alberto Pighio ad finem libri VII. in exequiis & juſtis defunctorum, ut excitentur & præmoneantur nedum neceſſarii ſed & ceteri cives ad præſtanda officia defunctis, eorum opem implorantibus, ac ſi dicerent: *Miſeremini mei, ſaltem vos amici mei.*

P. 51. *Flamini Diali*] Vide Agellium libro x. capite xv. qui ceremonias Flamini Diali impoſitas, ſatis copioſè recenſet.

CAP. XI.

Pag. 54. *Apud Plautum legendum*] In Pſeudolo:

—— *verum extra portam Metiam currendum eſt prius.*
A. *Quid eo?* PS. *lanios inde accerſam duos cum tintinnabulis.*

Turnebus libro XXIII. capite XI. Romanos, cùm ſupplicium de ſervis ſumebant, tintinnabula ad plebem con-

convocandam, vel arcendam, ne contaminaretur, adhibuisse conjicit ex dicto Plauti loco. Etsi incomparabilis ille Scaliger *tintinnabulum* ibi vehiculorum genus esse putet.

CAP. XIII.

Pag. 60. *Carrocium voce Italâ*] Hujus descriptionem accuratam nobis dedit Antonius Campus pictor & Eques Cremonensis in descriptione urbis Cremonæ vernaculâ linguâ, quam Latinè ita vertit Philippus Rubenius amicus mihi singularis, in quo quid laudes potissimum nescias, ingeniumne omni honesta & liberali doctrina cultum & perpolitum, cum acri & limato judicio conjunctum, an mores suavissimos prorsusque ad humanitatem factos, quibus se summis pariter & imis commendare solet: *Anno Christi* M. LXXXI. *Cremonenses* CARROCIUM *instituerunt*, *quódque ejus usum unà cum libertate gratiâ Ber-*

ta Augusta ab Henrico Imperatore impetrassent, BERTAM aut BERTACCIOLAM *dixerunt.* CARROCIUM *erat currus amplior his atque sublimior qui communi in usu. Invenêre Longobardi, primique omnium, secundum aliquos, Mediolanenses usurparunt. Ornabatur id à quibusdam panno rubro, ab aliis albo, à Cremonensibus verò mixtim rubro & albo, denique pro colore, quo cujusque civitatis insigne. Sed & seni boves, à quibus trahebatur, simili panno tecti. In medio autem erat antenna cum vexillo sive labaro, præter crucem rubram cetera albo, cujusmodi in supplicationibus hodieque nonnullis in locis gestantur: & ab eâdem antennâ dependuli funes, quos validi robustique juvenes manibus attinebant, inque ejus summo campana appellata Nola. Nefas autem educere, nisi publico decreto, nec minus mille quingentis ad custodiam ejus militibus strenuis & panoplia ac bipennibus egregiè munitis. Propè etiam Duces omnes ac mi-*

militiæ præfecti; at ponè tibicines VIII. *multique ad rem divinam ſacerdotes. Præcipua tamen currus hujus cura dabatur viro virtute & peritiâ rei militaris inſigni, quóque loci ille ſtatueretur, eo tum jus dici, tum conſilium haberi de ſumma belli ſolebat. Eodem & ſauciis receptus atque confugium, eisque qui vel pugnando defeſſi, vel à multitudine hoſtium premerentur.*

CAP. XIV.

Pag. 67. *Campanarum tinnitu dæmones*] Petrus Meſſias Hiſpalenſis libro II. diverſarum lectionum, capite IX. hæc copiosè tractat, ad quem Lectorem remitto.

Pag. 71. *Ioannis Wieri Graviani*] Potius P. Martini Delrii Antverpiani amici optimi, qui hunc ſatis egregiè refutat in libro Magicarum diſquiſitionum.

CAP. XV.

Pag. 74. *Voce quasi Stentoria*] Proverbialis hyperbole, *Stentore clamosior.* Sumptum à fabulâ Stentoris, cujus meminit Poëtarum Princeps Iliad. Σ. eique *ferream*, hoc est invictam vocem attribuit; æquabat enim quinquaginta alios clamore. Ita Homerus:

> Στέντορι εἰσαμένη μεγαλήτορι χαλκεο-φώνῳ.
> Ὃς τόσον αὐδήσας χ' ὅσον ἄλλοι πεν-τήκοντα.

Augerius Busbequius epistolâ I. legationis Turcicæ, idem confirmat his verbis: *Talismannos habent hominum genus templorum ministerio dicatum. Hi mensuris utuntur ex aquâ, quibus postquam adventare auroram cognoverint, clamorem tollunt è celsâ turri, in eum usum constructâ, quo homines ad venerandum Deum hortan-*

tur

tur & arcessunt. Idem faciunt medio tempore inter exortum solis & meridiem; & item inter meridiem & occasum: postremò, sole occidente, voce utuntur acutissima, eam non injucundâ modulatione vibrantes; quæ longius, quàm credi possit, exauditur, &c.

CAP. XVII.

Pag. 90. *Musicos concentus*] Stupendæ altitudinis ex candido marmore turrim templo D. MARIÆ cœlestis curiæ Reginæ impositam, nemo est qui ignorat; hinc patria nostra,

---- *tantum caput extulit urbes,*
Quantum lenta solent inter viburna cupressi.

In hac ferè quotidie *Campanarum* insignis musicus concentus, tantâ arte & harmoniâ, ut non *Campanas* sed organum aliquod audire videaris, exteris omnibus stupentibus.

Pag. 91. *Hieronymi Cardani*] Ita enim

enim ille libro XII. De rerum Varietate. *Revocavit hæc narratio memoriam ejus, quod Bruxellæ in Belgicâ vidi. Nolæ plurimæ in circuitu positæ super turri, ut fieri solet, vocum musicarum sonis proportionem obtinent: adeunt gnari artis, & tangentes singulas pro notis descriptis, cantilenam pulsant, admiratione potius dignam, quàm jucundam auditu: nam nolæ non retinent vocem, sed cum ictu statim desinit. Idem Lovanii, Antverpiaque fit. Transferri etiam potest ad urceos aliaque vasa. Si dicas, quis usus harum nolarum? Ut tota civitas audiat Musicam*, &c. Utinam Cardanus hodie *Campanarum* musicam Antverpiæ audiret, secus judicaret; nempe & admiratione dignam, & auditu jucundam.

CAP. XX.

Pag. 102. *Campanæ non solum materiam.*] Fiunt ex metallo æris. Æs

metal-

metallum eſt durabile & ſonorum, habetque *Campana* interius plectrum ferreum quo tunditur, ut audiatur. Significat novi Teſtamenti prædicatorum ora, quæ plus durant quam tubæ veteris Teſtamenti, altiuſque reſonant. Notus erat tantum in Judæâ Deus, tempore Judæorum, at nunc in omni terrâ. Ænigma de *Campanâ* circumfertur ſatis elegans, quod hic adjiciam in gratiam curioſi lectoris, adjuncto altero magis brevi, cujus auctor Nicolaus Reuſnerus.

Eſt intra cœlos, eſt intra manſio terras,
Non cœlum tango, non quoque tango ſolum.
Conſtringor vinclis, concludor robore duro,
Vt nulla mutem conditione locum.
Os mihi ſemper hiat, petulanter & exero linguam,
Nec, niſi cùm cogunt verbera multa, loquor.

Cùm

Cùm loquor assiduis repleo clamoribus aures,
Verbera cùm cessant, tunc quoque cesso loqui.
Non ulli noceo clamoribus, hortor iniquos,
Contrito quærant corde salutis iter.

Nicolaus Reusnerus.

Os mihi semper hians, & pendens ferrea lingua est,
Vox est nulla, nisi prodita verberibus.

Baptizantur seu benedicuntur quoque *Campanæ* ex sententiâ patrum Concilii Colon. capite XIV. ut sint tubæ Ecclesiæ militantis, quibus vocetur populus ad audiendum verbum Dei. Item ut Dæmones Campanarum tinnitu, Christianos ad preces concitantium, terreantur, ut supra dictum. Formula benedicendi antiqua est. Alcuinus mentionem facit,

facit, dicens: *Neque novum videri debet, campanas benedicere & ungere, eisque nomen imponere. nam & Gen.* XXVIII. *Iacob memor visus scalæ ad cœlum usque pertingentis, tulit lapidem, quem capiti suo suppofuit, & erexit in titulum, fundendo oleum desuper, appellavitque nomen urbis* BETHEL, *quæ prius Luza dicebatur.*

Pag. 105. *Campanarum pondus.*] Rothomagi (vulgo *Rouen*) templum est D. MARIÆ Christi matri dicatum, altissimâque turri spectabile, in quâ *Campanam* totius Galliæ maximam ferunt, XL millium nempe librarum, quod indicant hi vernaculi versus quibus ipsa est inscripta:

Ie suis nommée George d'Amboise,
Qui plus que trente six mil poise:
Et si qui bien me poysera,
Quarante mil y trouvera.

Fuit hic *Georgius* hujus urbis Archiepiscopus, circa annum millesimum

 quin-

quingenteſimum, qui dum conſideraret hanc ſuam diœceſim adeò olei penuriâ laborare, ut vix ſufficeret tempori Quadrageſimali, hujus loco eis butyri uſum conceſſit, eâ tamen conditione, ut ſinguli penderent obolos VI Turonenſes, ex quâ collatâ pecuniâ exſtrui curavit dictam turrim, quæ inde *Butyri turris* (ſive *la tour de beure*) hactenus vulgo nuncupatur.

Hoc demum coronidis vice addam. Locus eſt elegans de Tintinnabulis apud Suetonium in Auguſto capite XCI. quem miror MAGIUM non obſervaſſe. *Cùm dedicatam* (inquit) *in Capitolio ædem Tonanti Iovi aſſiduè frequentaret, ſomniavit queri Capitolinum Iovem cultores ſibi abduci, ſeque reſpondiſſe, Tonantem pro janitore ei appoſitum. Ideoque mox tintinnabulis faſtigium ædis redimivit, quòd ea ferè januis dependebant*, &c. Dio ſimpliciter κώδωνα αὐτῷ περιῆψε, nempe *Jovi Capitolino*, ait doctiſſimus Caſau-

Casaubonus in Animadversionibus ad Suetonium, imò *Iovi Tonanti*, ut clarè Suetonius, & res ipsa exigit. Nam si *Iuppiter Tonans* est janitor Capitolini, & tintinnabula januis ferè dependebant, æstimata est ædes *Tonantis* januæ loco, respectu *Capitolini*. In ædibus magnatum amplis & spatiosis tintinnabulorum quoque usus fuit. Dio ait illis usos τοὺς τὰς συνοικίας νύκτωρ φυλάττοντας, hoc est *custodes insularum & vastarum ædium*, quas habuerunt Romani proceres. Suprà diximus ex Luciano de mercede conductis, familiæ signum dari solitum ad evigilandum, hujus quoque mentio apud Senecam epistola xcv. *Transeo pistorum turbam, transeo ministratorum, per quos signo dato ad inferendam cenam discurritur.* Idem de brevitate vitæ: *Quantâ celeritate signo dato glabri ad ministeria decurrunt?* Quanquam hic locus capi potest de digitorum crepatione. Sed modus esto & finis. Tu, candide Le-

ctor, laborem hunc noſtrum boni conſule & VALE.

Addenda Notis

FRANC. SWEERTII.

Surius in Vita S. Lupi Epiſcopi, Tomo S. & Card. Baronius Tom. VIII. Annal. Eccleſ.

MOrtuo Theodorico Principe Rex Clotharius in Burgundiam veniens, hoſtili manu armatum Blidebodem ducem miſit in Senones. Illo ergo tela atrociter in oppidum vibrante, S. Epiſcopus LUPUS *in Domino fidens, ad protomartyris Stephani ædem ſe contulit. Cumque ad convocandum populum ſignum eccleſiæ tangèret, viribus hoſtes deſtituti, tantoque ſunt*

ſunt terrore correpti, ut nullam ſibi ſalutis opem ſupereſſe putarent, niſi fugâ ſibi conſulerent. Ita vir ſanctiſſimus, dum inſtar Moyſi ad cœlum tollit manus, hoſtes profligat, &c. Poſt multa hæc ibidem: *Clotharius Rex ubi comperit ſignum vel campanam S. Stephani ſonum edere gratiſſimum, juſſit eam Pariſios transferri, ut ejus tinnitu ſæpius delectaretur. Diſplicuit ea res B. Epiſcopo. Itaque mox ut ablata eſt à Senonibus, omnem ſoni gratiam amiſit. Id Rex intelligens, ocyus jubet ſuo illam loco reſtitui. Ubi autem ad pontem Senonicum ventum eſt, rediit illi priſtinus ſonus, & ob Sancti viri merita* VII. *milliario auditum eſt.* Hæc de campanâ

panâ Senonensi: quibus declaratur, jam hoc tempore in usu frequenti eas esse receptas. In Oriente autem adhuc consuetudo illa perseverabat pulsandi ligna ad populum convocandum.

Baronius Tomo x. Annalium
Ecclesiasticorum anno Christiano DCCCLXV.

Ad hunc quoque annum referunt scriptores prosequuti Venetas, ærea instrumenta, quæ Campanas dicimus, usui esse cœpisse Græcis, missis ipsis à Duce Venetiarum URSO PATRICIACO *ad Michaëlem Imperatorem.*

Nomina Scriptorum

QUI AB

HIERONYMO MAGIO

ET

FRANCISCO SWEERTIO

Citantur.

A.

ACcurſius.
Ælius Spartianus.
Albertus Pighius.
Alciatus.
Alcuinus.
Alexander ab Alexandro.
Alexander Aphrodiſæus.
Ammianus Marcellinus.
Andreas Baccius.
Antonius Campus.
Apollodorus.
Ariſtoteles.
Ariſtophanes.
Ariſtophanis Scholiaſtes.
S. Auguſtinus.
Aulus Gellius. *ſive* Agellius.
Auſonius.
Avicenna.

B.

BEda.
Busbequius (Augerius.)

C.

CArolus Sigonius.
Cicero.
Cœlius Rhodiginus.
Corn. Kilianus Dufflæus.

Lau-

L.

LAurentius Valla.
Lipsius.
Livius.
Lucanus.
Lucianus.

M.

MAcrobius.
Martialis.
Martinus Polonus.

N.

NIcolaus Reusnerus.
Nicolaus Sipontinus.
Nonius Marcellus.

O.

OBertus Gifanius.
Onufrius Panuinus.
Origenes.
Ovidius.

P.

PAulus Grillandus.
Paulus Iovius.
Petrus Messias Hispalensis.
Philippus Rubenius.
Philoxenus.
Plautus.
Plinius Secundus.
Plinius Iunior.
Plutarchus.
Polybius.
Polydorus Virgilius.

Q.

Quintilianus

R.

ROsinus (Joannes.)
Rosinus (Franciscus.)

S.

SCholiastes Theocriti.
Seneca.
Sidonius Apollinaris.
Solinus.
Spartianus.
Statius.

I N-

INDEX

Tam Rerum memorabilium, quàm auctorum qui in libro de TINTINNABULIS & NOTIS *laudantur vel explicantur, ad paginas accommodatus.*

s Notas Fr. Sweertii significat.

Anto-

En-

Fu-

Ha-

H.

M.

 Pi-

FINIS.

HIERONYMI MAGII ANGLARENSIS

DE EQUULEO,

Liber Posthumus.

Cum NOTIS

GOTH. JUNGERMANNI.

Accedit

APPENDIX

Virorum illustrium, idem argumentum pertractantium.

Editio novissima, aucta, emendata, figuris æneis exornata.

HIERONYMI MAGII, ELOGIUM,

Ex opere,

RAPHAELIS TRICHETI du FRESNE

De rerum Italicarum Scriptoribus.

NGLARA, vulgò *Anghiari* dictum oppidum in Etrusco solo positum est, inter Aretinam urbem & Tiberim, à quo tribus tantùm passuum millibus distat. Sed Angleria, vulgò *Angera*, ad Lepontios pertinet, estque ceteris ad Verbanum lacum urbibus antiquior & celebrior. Fecit autem nominum similitudo, ut Augustus Thuanus *libro* 49. Franciscus Sweertius, *in libello Magii de Tintinnabulis ab eo edito.* Aubertus Miræus, *In opere de Scriptoribus Ecclesiasticis pag.* 87. & alii, Hieronymi Magii elogium contexentes, pro Anglarensi, Anglerienſem finxerint, &

pro Etrusco Gallum in Mediolanensi ditione natum. Antonius Maria Gratianus ex propinqua Sepulcro-Burgensi civitate ortus illum certè Etruscum novit, dum elegantes suas de Cyprio bello historias conderet: *Hieronymus Magius*, inquit ille, *lib.* 3. *pag.* 181. *ab Anglario Etruriæ oppido erat, bellicis operibus machinisque inveniendis solerti ingenio vir.* Sed quid alieno teste opus est, si ipsemet Magius in libro quem de muniendis civitatibus reliquit, *lib.* 1. *cap.* 2. ita scribit: *Pietro de Medici fù tanto ritenuto dalle espugnationi del Borgo Sansepolcro, & d'Anghiari mia patria, qual prese à patti, che i Fiorentini hebber tempo di provedersi.* Et miscellaneorum suorum libro 4. capite 9. *Peste, quæ Thusciam Anglarensesque nostros invasit, ego infans correptus sum.* Inter cives affinésque suos præter a Angelum

a *Lib.* 1. *miscellaneorum cap.* 2. *In præfatione ad librum de equuleo.*

lum Caninium, Grammaticæ Syriacæ auctorem, & Joannem Nicolaum Justum Jurisconsultum, virum elegantem, quem commentariis Ariosti satyras illustrasse ait, numerat etiam *l.* 3. *miscell. cap.* 3. Ioannem Andream Angelerium, quem aliquando in exercitu Ioannis Medicæi jus dixisse refert. Fratrem habuit Bartholomæum Magium, *Miscell. lib.* 4 *c.* 1. cui ipse à bonarum artium studiis laudem tribuit. Præceptore usus est Petro Antonio Ghetio, qui eum non solùm humanioribus literis, sed & primis Iurisprudentiæ elementis informavit. In publicis deinde gymnasiis commissa ingenio eruditionis semina feliciter excoluit, ac præsertim Bononiæ, ubi docentem audivit * Franciscum Robortellum, quem inclytum suum præceptorem vocat. Si quid porro ea ætas doctum protulit & literatum, hoc sibi amicum fecit, Obertum Gifanium, Melchio-

* *Miscell. lib.* 3. *cap.* 5.

chiorem Guilandinum, Benedictum Varchium, Natalem Comitem, Joannem Michaëlem Brutum, Ioannem Zarium Zamoschium, Josephum Zarlinum, Ioannem Gallum, Giraldum, sed magis ceteris Petrum Angelium Bargæum poëtam suo seculo celeberrimum. Nec vitam semper duxit umbratilem & privatam, publicis etiam rebus adhibitus est, juvenisque apud Florentinos * legati munus cum laude sustinuit. Et cùm muniendarum arcium ac civitatum artem calleret, Turcis Cyprum invadentibus egregiam Reipublicæ Venetæ operam navavit, ac in Famagustana obsidione novis quotidie inventis multa hostibus detrimenta attulit, & magnos sæpe eorum conatus, ac multorum dierum labores parvo ipse momento delusit. [a] Sed capta tandem urbe anno supra millesimum & quingentesimum

mum

* *Magius de Tintinnabulis*, *cap.* 18.

a *Antonius Maria Gratianus belli Cyprii libr.* 3.

mum ſeptuageſimo primo, Chriſtianiſque contra fidem datam in ſervitutem addictis, infelix Magius, talíque fato indignus, ſervus cuidam Turcicæ nàvis præfecto traditus eſt Conſtantinopoli, à quo immaniter habitus, miſeram, cum reliqua mancipiorum turba, vitam ducebat. Tolerandæ ſortis ſuæ conditioni muſas ſæpius in ſubſidium vocavit, nec ſolùm meditando, ſed & lucubrando laborioſæ ſervitutis acerbitatem demulſit. Erat autem tenacis adeò memoriæ, ut omni prorſus librorum auxilio deſtitutus, nocturnis horis, cùm ceteri quieti indulgerent, duos[a] libros variis auctorum opinionibus & citationibus refertos compoſuerit, unum de Tintinnabulis ad Carolum Rymium, de Equuleo alterum ad Franciſcum de Noailles Epiſcopum Aquenſem, hunc Gallorum

a *Editos anno 1609. Hanoviæ, de Equuleo cum notis Gothofredi Iungermanni, Ioachimi Camerarii ex filia nepotis, De tintinnabulis cum notis Franciſci Sweertii.*

rum Regis, illum Maximiliani Imperatoris oratorem Byzantii; quorum ope & liberalitate malis quibus urgebatur eripi posse speraverat: Turcæ etenim Famagustanæ obsidionis memores, homini, per quem tot clades acceperant, extrema quæque minabantur: sed fuit ea fati inclementia & atrocitas, ut legati (dictu pudendum) ejus precibus surdi fuerint, barbarique immisso in collum laqueo eum in carcere strangulaverint. Exitum viri de literis optimè meriti ex ephemeridibus Arnoldi Manlii Gandensis Cæsarei oratoris medici, cui vivens Magius suum de Equuleo commentarium reliquerat, ita accipe: 1572. 27. *Martii nocte diei Jovis necatur in carcere Hieronymus Magius eques doctissimus, tormentarius magister* (ingegnero) *Famagustæ captus, ac imprudenti ambitione in nostram Carvassaram ductus. Postridie ostenditur cadaver ejus Dominico Dragomanno, (sed non sine colli notis)*

tis) ac sepelitur in sepulcreto Schiavorum Mahometis Bassæ. Et alibi: *Hieronymus Magius ..... Eques, Venetorum Architectus bellicus Famagustæ in Cypro, Constantinopoli intempestivè liberatus, strangulari à Mahomete Bassa in carcere jussus.* Illius autem memoriam inter hosce scriptores recoluimus ob editum ab eo libellum de veteri Etruriæ situ, dignum certè ejus ingenio argumentum, sed in quo meliùs se gessisset, si nunquam in Pseudo-Berosum aliosque Annianos auctores impegisset. Opusculum suum dicavit amicissimo sibi viro Petro Angelio Bargæo an. 1556. cujus exemplar propria, ut videbatur, auctoris manu descriptum legimus Stocholmiæ, cùm ibi anno 1652. regiæ bibliothecæ post Naudæum præfecti essemus. Reliqua quæ scripsit, hîc subjicimus.

De mundi exitio per exustionem libri quinque, Basileæ 1562. apud Henricum Petri. fol.

(Com-

Commentaria in quatuor institutionum civilium libros, Lugduni, 8.

Vitæ illustrium virorum auctore Æmilio Probo cum commentariis Hieronymi Magii, Basileæ apud Henricum Petri, fol. ex quibus multa Dionysius Lambinus audacter mutuatus est, ut notat Sweertius.

Della fortificatione delle città di M. Girolamo Magi, e del Capitan Jacomo Castriotto ingegnero del Christianiss. Rè di Francia libri III. dicati Francisco Turriano cùm esset Cæsareus Legatus Venetiis ab anno 1557. ad 1559. sed Magii opus non prodiit in lucem ante annum 1584. *Venetiis. fol.*

Miscellanea, sive variæ lectiones. Venetiis apud Jordanum Zilettum 1564. 8. scripta post annum 1560. meminit enim *Misc. lib.* 2. *c. ult.* Caroli Caraffæ Cardinalis, qui eo * anno carnificis manu in Ælia arce strangulatus fuit, & tamen

* *Nocte quæ præcessit nonas Martii.*

tamen *miſcell. lib.* 4. *cap.* 2. jam inde ab anno 1552. literis conſignata,& editioni parata fuiſſe refert.

De tintinnabulis liber poſthumus cum Franciſci Sweertii filii Antverpienſis notis. Hanoviæ 1608. 8.

De equuleo liber poſthumus cum notis Gothofredi Jungermanni. Hanoviæ 1609. 8.

Reliqua, quæ enumerat Sweertius in Magii elogio, præfixo libello de tintinnabulis, *edita non fuere.*

JUN-

JUNGERMANNO
ſuo SEGHETUS
S.

IAm putabis, mi Jungermanne, te litteras à me è mediâ Britanniâ vel ſaltem è Belgio accipere. Ego vero è viciniâ ſcribo, ex Ubiis. Miraberis, ſed deſines mirari, cùm ſcies Rheno hactenus per aſperrimam hyemem clauſo, intutum undique terreſtre iter à graſſatoribus, quos ego tamen non fuiſſem moratus, niſi amici diſſuaſiſſent. Moræ tamen quamquam (ſi conſilia mea ſpectes) damnoſæ, non pœnitet. Nam & cum viris doctis, qui hic multi ſunt, ſed parum noti, amicitiam contraxi, & memorabilia quædam vidi, & in manuſcriptos quoſdam Græcos incidi. Quorum aliquando ad te indicem mittam, niſi forte ab Ampliſſimo *Lingelshemio* no-

noſtro mavis petere, qui cum ſuperiore hebdomade communicavi. Inter cetera venit in manus meas *Hieronymi Magii* meliore fortunâ digni viri De EQUULEO liber. Eum ad te mitto à me deſcriptum, ut, ſi tantum ſupererit temporis ad nundinas, excudatur cum altero qui eſt De TINTINNABULIS, quem doctiſſimus *Schottus* ſubminiſtravit. Spero ab optimo Marnio (ad quem hac eadem de re ſcripſi) impetratum iri. & ſanè libellus eſt exiguâ mole, hujuſmodi tamen qui ad alterius molem aliquid conferat. Avebas ſcire quo fato deinceps *Magius* uſus fuerit. Gemens dicam; imò alium patiar dicere. Is eſt *Arnoldus Manlius Gandenſis* vir doctus & diligens, qui eodem tempore Byzantii in Oratoris Cæſarei contubernio medicinam faciebat. In limine Magii libelli hæc Manlii manu adſcripta ſunt: *Hunc librum mihi reliquit D. Hieronymus Magius, paucis poſt diebus ab impio*

impio Mahomete Bassa strangulatus. Const. 1573. In ejusdem epheneridibus hæc sunt: 1572. 27. *Martii nocte diei Iovis necatur in carcere* Hieronymus Magius, *Eques doctissimus, tormentarius Magister* (ingegnero) *Famagustæ captus, ac imprudenti ambitione in nostram* [a] *Caravassaram ductus. Postridie ostenditur cadaver ejus Dominico* [b] *Dragomanno (sed non sine colli notis) ac sepelitur in sepulchreto* [c] *Schiavorum Mahometis Bassæ.*

Hic fuit exitus memorabilis Viri, Utinam viveret *Manlius!* plura & certiora eruerem. Illum verò septuagenario majorem ante quadrimestre plus minùs pestis sustulit. Sed mittamus funesta hæc, & vindicemus à morte *Magium*, quem aliis à servitute vindicare grave fortasse visum. Quærant alii & habeant famam suis laboribus, mihi satis est alienis

[a] *Diversorium.* [b] *Interpreti.* [c] *Servorum.*

alienis de hoc & poſtero ævo benè mereri. Vale mi Jungermanne, & quicquid iſthic eſt communium amicorum à me ſaluta. Ex Agrippinenſi Coloniâ VIII Id. Martii CIↃ IↃ CVIII Gregor.

HIE-

DE EQUULEO,

Hactenus incognito
Liber

Ad Illustriss. & Magnanimum D. Christianissimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

PRÆFATIO.

QUI *carcere detinentur*, *aut durissimo servitutis jugo premuntur*, Christianissimi Gallorum Regis Orator amplissime, atque heros illustrissime, *nihil mente frequentiùs agitare solent; nihil secundùm quietem sæpius intueri, quàm vincula, compedes, flagra, tormenta, secures, mortisque*

tisque genera sævissima. Cùm enim hæc ipsis semper imminerant, facile fit ut ea mente continuò volvant; & quando eos somnus amplexus fuerit, videre sibi persuadeant. Hoc & mihi è clade Cyprica superstiti, atque asperrima servitute oppresso usuvenire nullo negotio existimare poteris: ut mirum sit, cùm antea in bonarum litterarum studiis enutritus, aliquid tale nedum perpeti, sed ne quidem intueri solitus fuerim, me jam dolore & mentis vexatione confectum apud mortales esse non desiisse. Non solùm autem quæ hodie sunt in usu tormenta, & mortis genera menti obversantur, méque anxium nocte ac die perterrent, sed & quæ antiquis olim cognita jam aut omnino aut

partim in desuetudinem abierunt. Ex his mentem sæpius subit & oculis quasi sese offert instrumentum illud tortorium, cui nomen est Equuleo, *de quo crebrò est in auctoribus mentio, præsertim in his qui nostrorum Martyrum vitas litterarum monimentis mandarunt. Quamobrem mirari subit, cur ad hanc usque diem nedum vulgo, sed & eruditissimis viris incognitum delituerit. Idne ætati nostræ ac posteritati accidat, magnopere mihi elaborandum esse duxi. Nocturnis igitur horis, quas dominus Turca quieti indulgere solet, (diurnis quominus quidquam libero homine dignum præstare possim, variis gravissimisque laboribus impedior) in ergastulo utcunque hac de re com-*

commentari ac ſcribere cœpi, ac tandem favente Deo factum eſt, ut librum abſolverim, non eum quidem qui in conſpectum tuum inque tuas manus, Vir Generoſiſſime, *jure deſcendat (maxima ſiquidem maximis tuique ſimilibus viris, non ut hæc noſtra exilia minimaque, offerri ſolent) ſed eum tamen quem legiſſe haudquaquam pœniteat; nos enim, etſi libris omnino deſtitutos, & in calamitate non vulgari vix mentis compotes, inſtrumento ut ſæviſſimo, ita obſcuriſſimis tenebris antea demerſo, lucem attuliſſe facile animadvertes. Interim verò dum leges, vernam hunc noſtrum venientem, omni prorſus ornatu deſtitutum, à parente, ut à matre Judæum (Mar-*

 tialis

tialis verbis utar) rogare doctum, amplitudinem tuam obsecrare & obtestari scias, ut mihi aliquo pacto opem feras, meumque hoc infortunium depellas. Hominem alicujus existimationis, ut qui in litteris ætatem consumpsit rémque litterariam multis jam editis libris, nonnihil promovit, ne destituas rogat, ne in uno multos (quod sine arrogantia dictum sit) & multa perire sinas. Illud quoque tibi in mentem revoca Gallos (quod à Gulielmo Budæo eruditissimo viro adnotatum fuit) vel antiquissimis temporibus Philosophiæ, ac litterarum bonarum fuisse amatores: bonas litteras in Gallia maximè florere; Gallorum Principes, ac tui simillimos viros, litteratos homi-

homines fovere consuevisse: è quibus unum minimè silentio involvam. Hic est Episcopus Claromontanus, cujus liberalitate Angelus Caninius civis affinisque meus (ut est ab eo in præfatione in librum Introductionis in linguam Syriacam & Punicam testatum) aliquando in Gallia auctus est atque exornatus: cui tantum ille tribuebat, quantum nemini. Atque utinam Italorum principes Galliæ Principum ac Dynastarum hac in re multisque aliis similes essent! non enim linguæ latinæ candor, non bonarum litterarum notitia aliò commigrassent. Verùm, Heros amplissime, ac Patrone optime, *hæc non eo spectare scias, ut Græcos Philosophos imitari velim: hos Cic. ait, stipem emendicare solitos,*

Latinos non item. Longè à patria atque amicis dissitus, mutuis quibus redimar è servitute pecuniis non multis indigeo. Non sum erro, non decoctor, nullius crumenam exhaurire velim. Sed jam tempus est ut tibi Equuleum spectandum proponam.

DE

DE EQUULEO
Hactenus incognito
Liber
HIERONYMI MAGII,
Ad Illuſtriſſimum Chriſtianiſſimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

CAPUT I.
Inſtrumentum de quo agitur, cur Equuleus *nuncupetur.*

SÆPENUMERO naturam ad cenſuram vocari,&eo nomine accuſari animadverti, ORATOR AMPLISSIME, quòd homini non ſolùm brevem vitæ curſum præſcripſerit, ſed ejuſmodi corpus adſtruxerit quod innumeris morbo-

rum cruciatibus & tormentis vexari consueverit; ut non in vitam, sed potiùs in quandam carnificinam produxisse videatur. His ego haud facilè assentior, quin rerum omnium parentem clementissimam naturam & admiror & laudibus prosequor, quia cùm moriendi sit nobis non injuriâ conciliata necessitas, ex immensa ærumnarum congerie citam vitæ brevitatem fugam præstiterit, angoré sque & dolores accedere passa sit, ut his quibusdam quasi condimentis quod ultimum omnium terribilium dixit Philosophus, libentius exciperemus. Hinc in dies usuvenit, ut qui doloribus non vulgaribus morbo affecti

affecti excruciantur, mortem quasi præsentaneum remedium ac pharmacum ultro accersant, & cum Plinio affirment, homini nihil vitæ brevitate melius esse à natura tributum. Qui naturam, quæ nobis morbos corporis tortores sævissimos adjunxerit, accusant, videant ne homines nonnullos potiùs accusare & maledictis proscindere oporteat, qui in magno humani corporis dolorum & veluti carnificum proventu, varia excogitarunt organa, multiplicesque adinvenerunt artes, quibus homines torquerent, excarnificarent, & per summos cruciatus enecarent. Horum omnium longè sævissimum illud esse

inſtrumentum conjecturâ ducti exiſtimamus, quod *Equulei* nomine ſcriptores appellarunt, & de quo præſentem inſtituimus tractationem. Eam ob rem equuleo ſæpe Martyres ſanctos conſtat eſſe vexatos, & ſæviſſimos Tyrannos equuleos uſurpaſſe. Cur autem dicatur *Equuleus*, nemini (opinor) eſt notum. Ego ea de cauſa hoc nomine ſignificatum exiſtimaverim, quòd parvi equi, ſeu pulli equini effigiem repræſentaret. *Equuleos* autem equinos pullos nuncupari, nemini eſt obſcurum, & qui infrà à nobis hujus inſtrumenti * delineatam formam intuebitur, nobis haud ægrè aſſentietur. Ratione non abſimili Ita-

* *Non exſtat.*

lorum

lorum vulgus lectorum fulcra, quæ quaternis pedibus innituntur, *cavallettos* dicit, quasi Latinè voces *equuleos*: eodemque nomine appellat ſcamna illa quibus inſident, & in quibus verſantur minora tormenta ignivoma. Poterat & condignè *ſçamnum* appellari, exemplo Hippocratis medici, qui non diverſum admodum ab equuleo noſtro organum à ſe excogitatum *ſcamnum* vocavit, cujus etiam * formam inferiùs ſuo loco appingemus. *Equuleum* autem cum litera Q. & duplici U, ex recepta conſuetudine, cui aſſentiri par eſt, non autem cum littera C, & ſimplici U, ſcribimus. Quamquam non me latet antiquos

* *Non exſtat.*

Eculeum dixiſſe, quemadmodum & *Ecum* pro *Equo*, *Cocum* pro *Coquo*, & reliqua ſimilia: ut apud Lucretium, & in antiquorum, quæ hodie ſuperſunt, monumentis fuit à nobis aliquando obſervatum. Quo fit ut non facilè aſſentiar Jodoco Badio non infimæ claſſis Grammatico, qui in Commentariis ſuis in Horatium, *Equuleum* rectè, *Eculeum* barbarè ſcribi affirmat. Si enim *Eculeum* dixerimus, quod nonnulli fecerunt, non barbarè ſed antiquorum more loquemur. Sed hæc ſatis aperta ſunt. Nunc quid homines docti, & ſuperiorum ſæculorum ſcriptores, de hoc inſtrumento ſenſerint, & in quanta erroris

roris caligine verſati ſint, deſpiciamus

C a p. II.

Laurentii Vallæ de Equuleo ſententia.

Laurentius Valla, homo doctus, qui primus Latinam linguam barbarie Gotica demerſam fœdatamque repurgare, & primævo candori reſtituere aggreſſus eſt, ut eſt elegantium verborum conſectator egregius, ita nonnunquam antiquitatum explicatione hariolus mendax. Quàm turpiter de Regionibus urbis Romæ mentiatur, antiqui lapidis Capitolini monumentis aliàs demonſtravi; ut qui cenſor prædurus in omnes auctores extitit, & mortuus humum

humum quoque mordere (si Alciato credimus) dictus sit, ea de causa acerrimæ reprehensionis notam subeat. Hic igitur libro primo Elegantiarum in eo capite, in quo de fide & fidibus loquitur, ait fidiculas fuisse instrumentum tortorium, quod olim fieret duobus lignis transversis: hæc enim ipsius sunt verba. Fidiculæ autem, ut infrà sumus ostensuri, idem sunt cum equuleo. Sed quæ similitudo duobus lignis transversis cum fidibus, aut cum equulei organo? Mirari satis nequeo unde hic auctor transversorum lignorum commentum desumpserit. Equuleum autem cum fidibus similitudinem quandam ha-

habuiſſe, inferiùs quiſque videre poterit. Sed & cur ſua ætate equulei uſum non agnoſcit Valla? ſiquidem apud Gallos atque Hiſpanos, ut multarum antiquitatum, ita & equulei, quod infrà apertum reddemus, inventum atque uſus ſemper manſit, atque hodie viget, quamquam non *equuleum* vocant, ſed Galli *Gennam*, Hiſpani, voce inſtrumento admodum congruente, *Pulliedro:* quo nomine & pullum equinum vulgò appellant.

Cap. III.

Quid Raphaël Volaterranus de Equuleo ſcriptum reliquerit.

RAPHAELIS Regii Volaterrani, viri de re litteraria bene meriti, Commentaria Urbana omnium manibus, quòd bona fruge referta ſint, hodie teruntur. In his ille è re nata de equuleo loquitur, atque ait, fuiſſe illud tormenti genus, quod noſtra ætate maximè uſurpant latrunculatores & magiſtratus, quibus inquirendi facultas conceditur, quod *funis* nomen habet. In hoc enim homines brachiis poſt terga revinctis, funique per

alli-
pen-
tur ,
quâ
lu-
ercle
at-
per-
a in
lver-
ho-
gior
e e-
em,
s in
vul-
fune
ngi-
jici-
tru-
qui
on-

Q

R

ria b
ria U
quò(
hodi
nata
que a
genus
ximè
res &
quire
quod
hoc
poſt 1

per trochleam transducto alligatis sustolluntur, & mox pendentes statim demittuntur, ut his brachia ponderis vi, quâ humeris junguntur, facilè luxentur, cruciatu mehercle magno. Sed scopum non attigit vir alioqui ingenii perspicacis: Siquidem Seneca in epistolis ipsi non parum adversatur; nam de nescio quo homine ait, *In equuleo longior factus.* & auctores qui de equuleo faciunt mentionem, non semel ajunt, *Conjectus in eculeum.* Qui verò hodie vulgato cruciatus genere fune torquentur, quomodo longiores fiunt? quo pacto conjiciuntur in aliquod vas aut instrumentum capax? Sic enim loqui con-

confuevere auctores Latini, *conjectus in dolium ferreis clavis præfixum; conjectus in arcam; conjectus in lebetem.* Et de his qui detruduntur in locum aliquem fimiliter capacem: *Conjectus in carcerem: conjectus in fornacem: conjectus in latrinam:* quæ loca conjectum excipere & continere poffint. In vulgato autem funis tormento qua ratione id fieri aut exprimi poffit, non equidem video. Funis fiquidem pendet è trochlea, cui alligantur manus torquendi, & nihil eft quod torquendum excipiat; quod omnibus notum eft.

Cap. IV.

Juris Cæsarei & Pontificii interpretes Equuleum minimè novisse.

IN Justiniani Imperatoris Augusti Codice sub titulo De Ariolis & Mathematicis, fit equulei mentio his, si rectè memini, verbis: *Equuleo deditus, ungulis latera sulcantibus, perferat pœnas*, &c. Cujus vocis significatum ad eum locum Accursius interpres omnino ignorans, sicco pede prætergressus silentio involvit, in ejusmodi antiquitatibus hallucinari, & Andabatarum more, ut proverbio fertur, pugnare solitus. In jure quoque Pontificio non semel Equulei men-

mentionem esse factam animadverti, & Glossularium somnia mera in vocis explicatione afferre, quæ si memoriâ tenerem, hîc referre non gravarer, ut quantùm ille à vero aberraverit, unusquisque posset intelligere.

Cap. V.

Andream Alciatum, & Hieronymum Cardanum Equuleum ignorasse.

DIVINI & humani juris interpretes Equulei instrumentum ignorasse, nemini mirum videri debet; siquidem humaniorum literarum expertes & alia hodie cuivis obvia & cognita

cognita ignorarunt, ut eorum sæculum non ipsos accuses. Sed quid de Alciato eruditissimo viro loquar, qui Jano Parrhasio præceptore antiquitatum omnium peritissimo usus, & in mitioribus studiis plus quàm par esset versatus, usque adeò ut à juris notitia nonnihil ea de caussa sæpius exciderit, hujus organi tortorii significatum non est assequutus. Nam in libris suis de verborum significatione, Equuleum pro funis tormento non sine errore magno accepit. Hieronymum Cardanum Philosophum & Medicum, multis editis libris maximè illustrem nostræ ætatis scriptorem, & qui au-

ctores omnes ſcrutatus eſſe videtur, in ejuſdem inſtrumenti ignoratione verſari ſatis mirari nequeo: quandoquidem in libris de Varietate rerum facta Equulei mentione, vulgatum funem tortorium non ſine errore dicit.

CAP. VI.

In Calepini Lexico quæ explicatio Equulei legatur.

AMBROSIUM divi Auguſtini fratrem cucullatum, ab oppido in quo natus eſt *Calepinum* nuncupatum, Græcarum litterarum omnino expertum, & humanioribus litteris vix tinctum, omnium ſcriptorum fortunatiſſimum dicere

dicere ſoleo, quòd cùm Latinum lexicon Græccrum exemplo edidiſſet, non id quidem quod à doctis legeretur, ſed ab his qui in Grammaticorum ſcholis adhuc verſarentur, inornatum, aridum, & exemplis è ſacræ ſcripturæ interpretibus ſæpius quàm à Cicerone depromptis refertum, doctiſſimorum poſtea virorum curâ atque operâ factum eſt, ut hoc opus ad immenſam magnitudinem excreverit, ut jure Calepon, id eſt *grave*, dici poſſit; & copiâ verborum vocumque non ſine elegantia ſatis expletum jam non à pueris modò ſed ab omnibus legatur; ut nullus ſit, qui non Calepino aut palàm aut tectè hodie

die utatur. Tandem enim Gesneri & Manutii additamentis & castigationibus ita auctum atque exornatum prodiit in lucem, ut nihil in eo desiderari posse videatur. In hoc tamen, in voce *Equuleus*, legitur hoc instrumentum nihil aliud fuisse, quàm laminam ferri ignitam, quâ homines torqueri consuevissent. Sed per Deum immortalem quid potuit dici insulsius? Quid laminæ ignitæ, cum parvo equo sive pullo equino commune? Hanc explicationem nullus à risu defendet. Eum autem, qui talia scripsit, eò deceptum fuisse arbitror, quòd Valerius Maximus, & Fabius Quintilianus, ubi de Equuleo mentionem faciunt, &

& laminæ ignitæ candentisſque meminerint. Sed quo pacto laminæ ad Equuleum ſpectarent, inferiùs à nobis demonſtrabitur.

CAP. VII.

Qualem Pictor Brixiæ equuleum picturâ expreſſerit.

BRIXIÆ urbe Italiæ florentiſſima, ut Bernardinus Felicianus vir eruditiſſimus & mihi longè chariſſimus retulit, viſitur hodie picturâ ſuperiorum ſæculorum, quæ antiqua dici poteſt, expreſſum, quo pacto ſanctus neſcio quis Martyr tortus olim fuit equuleo. In ea pictor Martyrem equo ligneo eo more inſidere

facit, quo ſolent qui equis vehunt. Pedibus tamen Martyris funes alligantur, qui per trochleas ducti, ac tympanis verſatilibus tenſi tibias pedeſque deorſum trahunt ac producunt, ut præter coxendices, tibias, & pedes reliquum corpus nihil patiatur. Quam picturam in charta lineis repræſentatam cùm Venetiis annis ſuperioribus conſpexiſſet Franciſcus Spinola poëta non omnino ſpernendus, per bibliopolarum tabernas oberrans plauſu ſanè magno affirmabat, ſe tandem veram equulei picturam ſpectaſſe, pulchramque antiquitatem cognitam habere, mihi tamen qualis ea eſſet, aperire noluit,

quasi esset aliquid ea de re mox in lucem editurus, qui tamen postea præter libellum de ratione intercalandi, & Carminum, Odarum ac Epigrammatum Volumina aliquot, nihil cùm edidisset, Venetiis hæreseos damnatus mari demersus est.

Cap. VIII.

Qua voce Græci hujusmodi instrumentum significent. Scholiastes Aristophanis & alii reprehensi.

QUEM Equuleum Latini nostri vocant, Græci τύμπανον dixerunt. Quod eo instrumento infligitur tormentum cùm significare volunt, τυμπανίζω.

ζῳ dicunt, ut cùm apud alios Græcos ſcriptores, tum apud Julium Pollucem in Onomaſtico quiſque videre poteſt. Ariſtophanis antiquus interpres, vir alioqui non indoctus, in Plutum non ſine errore maximo ſcriptum reliquit, Tympanum, ideſt Equuleum, lignum fuiſſe quo verberabantur ſontes à carnifice. Quem ſequutus eſt Rudolphus Gualtherus in quibuſdam in Julium Pollucem, quem ipſe Latinum reddidit, annotationibus. Eodem luto hæſit Scholiaſtis vetuſtate & auctoritate ductus Carolus Sigonius vir doctiſſimus, & amicus meus, in libris de Republica Athenienſium. Sed quid ligno aut fuſti cùm equo parvo

& verſatili tympano? Niſi fortè antiquus ille interpres tympanum dictum, quòd in tympani morem tunderentur hoc ligno ſontes, exiſtimaverit; aut ejus contextus ſit lacunoſus & depravatus, ut ille in hanc ſententiam loquutus ſit; Tympanum eſt inſtrumentum ligneum, in quo diſtenti cædebantur & vapulabant ſontes. Non enim fit mihi veriſimile, illum inſtrumenti quod ſua ætate maximè eſſet in uſu, ignarum fuiſſe. Sed ſuo quiſque utatur arbitrio: volumus namque, ut par eſt, judicia eſſe libera. Si autem à tympano ſumpta ſimilitudine fuſtem illum ſic dictum cenſuit, reſpondeo non fuſti id nominis congruere, ſed ſontibus.

Cap. IX.

Divus Joannes Chryſoſtomus & Theophylactus verbum τυμπανίζω *quomodo exposuerint.*

DIvus Paulus ſanctorum virornm mortes ac tormenta, quæ propter Chriſti fidem pertulerunt, enumerans, ait, ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν. id eſt, *Alii autem tympanizati* vel *extenſi ſunt.* Ad quem locum Theophylactus Græcus interpres, & ante Theophylactum Joannes Chryſoſtomus ſanctitate vitæ & eruditione planè admirandus, inquit, ſignificari crucis tormentum, in quo ille diſtenderetur. Sed aliquis fortaſſe

taſſe dixerit, ſe non videre quo pacto & hic cruciatus cum equulei ſive tympani tormento conveniat: nam qui cruci olim affigebantur, etſi porrectis extenſiſque pedibus, & paſſis brachiis conſiſtebant, ut in ſanctiſſimi Servatoris noſtri imagine animadvertimus, nullibi tamen legimus eorum tibias vel brachia tympanis tendi conſueviſſe, aut ea de cauſa cruci addictos fuiſſe ut diſtendendo trahendoque torquerentur. Ea tamen explicatio multis plauſibilis fuit.

CAP. X.

D. Thomam à Theophylacto & D. Joann. Chrysostomo dissentire. Thomæ sententia comprobata, quòd sit Græco verbo congruens.

D. Thomas Aquinas, qui propter reconditam doctrinam & quasi è cœlo & Angelis desumptam, *Angelici* cognomentum adeptus est, à prænotata Theophylacti & Chrysostomi sententia non parum discrepat. Inquit enim in commentariis suis ad eum Pauli locum, per verbum illud ἐτυμπανίσθησαν, id est, *tympanizati* vel *distenti sunt*, significari eo loci Equulei cruciatum. Cujus

Cujus sententiam nemo non plausu excepturus est, qui nostram de Equuleo explicationem legerit. Quamobrem facilè crediderim spiritu Dei Thomam potiùs afflatum, quàm Græcorum Ethnicorumque auctorùm, quos contempsit, scriptis admonitum talia protulisse. τυμπανίζεσθαι autem dicunt Græci de his qui in Tympano torquentur, quòd in tympani tensilis & pulsatilis morem eorum corpora quæ torquebantur in equuleo distenderentur, & tympanis versatilibus in equuleo locus esset, unde & τύμπανον hujusmodi organum dictum à Græcis. *Tympana* verò appellant Mechanici, ut patet apud Vitruviũ, Oribasium

ſium & alios, axes quorum capita foramina habent, quibus induntur vectes, quò faciliùs verſari poſſint, iiſque funes advolvantur, quibus pondera vel protrahuntur vel ſuſtolluntur, ut ergatas non ad perpendiculum, ut fit, conſiſtentes eſſe dicas, ſed jacentes potiùs. A verbo τυμπανίζω vel à Tympano pulſatili & tenſili, vel à tractorio verſatilique quod tendat, apud Paulum Æginetam, & alios Græcos Medicos dicitur *tympanitis* hydropis ſpecies illa flatuoſa quæ in tympani morem tumentem uterum diſtendit, ut inſtar tympani pulſatilis ſit.

CAP.

CAP. XI.

A quibus Equuleus fuerit excogitatus.

QUIS autem tormenti genus, de quo agimus, excogitaverit, non facilè dixerim, auctoribus quos mihi legere contigit hac de re nihil prodentibus. Animadverti tamen apud Ciceronem in Tuſculanis Quæſtionibus, ut arbitror, & apud alios literis proditum, Græcos Equulei fuiſſe ut rerum multarum auctores. Profectò machinarum pæne omnium Græcos extitiſſe auctores nemo non affirmabit, qui Vitruvium, Oribaſium, Heronem, Pappum, Bitonem

& Athenæum legerit, ut miram hujus nationis solertiam, quæ tamen hodie interiit, maximè suspicias, admireris, & laudibus prosequaris. Adde quod apud Græcos sævissimi Tyranni rerum sunt potiti, ut horum imperio Mechanicorum auctam fuisse industriam credere possis, eoque provectam, ut equuleos & alia tortoria organa in eorum gratiam adinvenerit. Sed jam ad Equuleum nostrum accedamus.

CAP.

CAP. XII.

Auctoris de Equuleo sententia.

EQUULEUM ego crediderim fuisse ligneum scamnum sive ligneam arcam pedibus quatuor.

* *Reliqua deerant: quæ tamen restitui posse in parte videntur ex schedis adjectis auctoris manu descriptis. Continebant illa totius quasi operis materiem paucis. Nos ea modò censuimus adjicienda quæ deerant. ex fragmenti mole videntur tot capita secutura fuisse quot præcessere. Lector hæc boni consulat, sciatque quòd raptim scripta hæc erant, multum nobis difficultatis obortum in legendo, adeò ut in nonnullis expedire nos nequiverimus. Istale signum additum est *. Ceteras lacunas auctor ipse libris destitutus reliquit.*

Sed

Sed jam ad Equuleum propiùs accedamus. Equuleum exiſtimamus fuiſſe ligneum ſcamnum ſive ligneam arcam pedibus quatuor ligneis conſiſtentem fundoque carentem, quæ utrimque capiebat tympana & funes quibus manus pedéſque ſontium & torquendorum obligarentur & protraherentur, non ſine magno, ut conjecturæ locus eſt, dolore totius corporis. Quamobrem Seneca inquit loco prænotato, *In Equuleo longior factus eſt.* re manifeſtum hoc pacto oſſibus è compage motis ſolutiſque, corpus productum fuiſſe. In hoc pendere ſolebant, quia ſuſpenſi aëre in vacuo, corpore eo pacto extenſo, non è ſim-

plici

plici fune ad perpendiculum, ut alii censent. Equulei autem nomen huic instrumento congruere quis non videt, cùm & hodie scamnis quibusdam .. *.. jam antè consistebant & volvebantur, *cavaletti* appellantur, & eodem nomine significantur scamna parva quibus lecti sustinentur.

Adde quod Aurel. Prudentius poëta Christianus, in martyrio Romani & Vincentii sanctitate non vulgari hominum, optimè hujusmodi instrumentum appingere videtur, & in quo *divaricatis cruribus* (ut ejus verbis utar) consi-

* Quæ absunt hîc legi non poterant in autographo.

consistere tortos demonstrat, & etiam *fidiculas* appellat, non solùm *equuleum*.

Valerius Maximus de..... *laxavit equuleos, laminas extinxit*, &c. Quo pacto autem laxari poterat funis, si funis tormentum esse velimus, & laminæ extingui.

Quintilianus in declamationibus ubi de filio à patre torto per injuriam maximam agit, nonnihil appinxit equuleum. inquit enim, senem artificem equuleos movisse, & corio filii corpus totum compage solutum. imprimísque meminit laminarum & flagellorum. Funis autem tormentum qua ratione moveatur, scimus, non arte ulla, sed trahentis

hentis manu, & totius corporis compagem ſolvere non animadvertimus. Brachia ſolùm laxare ſcimus quà humeris ſpatuliſque junguntur.

* *Fidiculas* equuleum appellaſſe Prudentium poëtam diximus. Sed erit fortaſſe aliquis qui hoc neget, exiſtimans diverſum tormenti genus fuiſſe. Ego idem fuiſſe dico & affirmare vel quovis pignore auſim, quod Suetonii auctoritate demonſtro: inquit enim in Caligula Imp. illud quoque tormenti genus excogitaſſe, *ut larga meri potione oneratos & veretris deligatis ſimul & urinæ*

* *In margine hæc erant*: Non ſine ſimilitudine fidium, ſicut illæ claviculis ſive pectinibus tenduntur, &c.

urinæ & fidicularum tormento distenderet, & affirmasse etiam *se de* uxore *fidiculis exquisiturum cur tantopere eam diligeret.* Sed apud illum poëtam non obscurè me à veritate non aberrare potes cognoscere locis prænotatis. Sic apud Jureconsultum ff.....& C.

Hodie servatur antiquum instrumentum apud Hispanos & Gallos. Hi *Gennam* vocant, Hispani *Pulliedro* voce meliori. equuleos enim *Pulledros* & Itali vocant. Visiturque hujusmodi tormentum Neapoli in arce ab Hispanis invectum, quo in inquisitione criminis læsæ majestatis solùm utuntur. Joan. Vinc. Pinellus nobilissimus atque eruditissimus vir

vir pollicitus eſt aliquando ſe curaturum ut ego delineatum illud conſpicerem.

Magnam ſimilitudinem habebat cum ſcamno Hippocratis, ut videre eſt apud Hippocratem in lib. . . . . . & apud . . . * . . . quatuor enim habet pedes, & tympana continet quibus humani corporis membra trahi & tendi poſſint, ſi quando fuerint locis ſuis dimota . . . * . . . que.

Equulei autem pœnam ſervilem appellat Prudentius, eò quòd nobiliores & ingenui non poterant eâ torqueri, ut patet apud Iuſtinian. C. . . . . & in ff. ubi de Decurionibus, & in tit. de pœnis.

Qui

Qui autem in equuleo torquebantur, non ſolùm diſtendebantur, ſed etiam alios cruciatus patiebantur: nam flagris cædebantur. Unde Quintil. ait loco prædicto, *per flagella, per verbera*, loquens de equulei tormento.

Item laminis ignitis torquebantur. Quamobrem Valerius Maximus ait, *Extinxit laminas, laxavit equuleos*. Quintilianus quoque ait, *Accendis laminas*, &c.

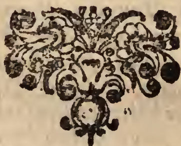
Adde quod & ungulis ferreis eorum cutis ſolebat laniari qui in equuleo torquebantur. Unde Juſtinian. de Mathem. in C. ubi ait, *ſit equuleo deditus & ungulis latera ſulcantibus ſcelere dignas perferat pœnas.*

Sed

Sed jam equuleum picturâ exprimamus.

* *Pictura in manuscripto non extabat.*

In martyrum vitis, *suspensi in equuleo.* Cic. *Virtus in equuleum non conjicitur.*

* Quod

* Quod non ingratum Lectori fore credidimus aliquid etiam de auctoris infortunio nosse, visum est & hanc epistolam cum ceteris repertam addere. Usi autem in omnibus eâ fide, quâ alios in nostris uti vellemus.

*Al. R*mo. *D. Commissario in S. Iac*o.

R me. Domine & Pater in Christo.

Neminem adhuc allocutum esse Dominum meum, miror vehementer: Quamobrem suspicari cœpi nuntium non satis diligentiæ in perquirendo adhibuisse. Dixi aliàs, Domini mei domum esse non longè sitam ab Ecclesiâ Turcicâ, sub qua fons est aquæ salientis, non puteus. Ecclesiam esse parvam, parvamque habere turriculam. Domum habere in strata scalam ligneam graduum quatuor. Nunc illud addo, domum non esse in planicie, sed in latere montis, vulgo nella Costa, *& Dominum meum esse Comitem Mahonæ, qui omnibus in vicinia notus sit, est enim proceræ staturæ. Singulis diebus ante solis ortum procifiscitur in navale, cò quòd præfectus sit conficiendæ Mahonæ vel*

vel resarciendæ. Redit domum duntaxat sole occidente, aut paulò citius interdum. si nuntius domum inveniat, alloquetur ejus uxorem, ut vir illius scilicet Dominus meus vel hora statuenda eum expectet, vel nuntium conveniat, nam libenter ille Galatam *solet proficisci, quòd ibi sororem habet. Si more nationis magnam petat pecuniam; quid sit respondendum nosti. Ad hæc scias me illi jam in Mahona dedisse ducatos* 60 *Venetos Argenteos, ut si inter constituendum pretium illum alloquaris, nuntio minimè intelligente, possis ei dicere; & illud addere, me non esse pugnando ab eo captum, ideo non debere ad vivum secare, cùm sim pauper, omniaque Cypri amiserim. Si dicat se intellexisse a quodam* sclavo, cujus patria meæ patriæ vicina sit, & qui apud me Cypri manserit, intellexisse, inquam, me habere ipervoglia & domos; dicas hoc esse falsum. Siquidem qui hæc habent, non eunt parvi lucri caussa in longinquas partes, eum qui dixit*

* Servo.

dixit talia mihi esse hostem, quia nolui illi donare ducatum quem petiit in Mahona. Demum, si aliquid addendum sit, adde, nam mutuum non donum, quamquam hoc mutuum mihi est tanquam donum & tanquam eleëmosyna. Principium hoc operis ostende Oratori & Eripe me his invicte malis, *ut sic cum Palinuro Virg. canam.*

THO-

THOMAS SEGHETUS LECTORI.

DE Equuleo quid ipse di- dicerim, paucis addam, Ante aliquot annos iter susce- perunt visendæ Galliæ Cisal- pinæ Amplissimi & de me o- ptimè meriti viri ANDREAS MAUROCENUS Senator & Historiographus Reipublicæ Venetæ & μακαρίτης BENEDI- CTUS GEORGIUS ALOYSII Procuratoris F. Bibliotheca- rius, summâ uterque doctrinâ, humanitate, prudentiâ. ade- ram itineris comes & ego. Mirandulæ cùm in arcem de- ducti fuissemus spectavimus tormenti genus ex asseribus compacti in morem adaman- tis acuminati effigiatum.

L Huc

Huc tamquam in equum conjiciebantur rei nudi ita ut acumen premeret partem illam quæ honestè nominari nequit, distentis per pondera manibus pedibusque, quo graviores insiderent. Præclari illi viri *Equuleum vocavere*, & *Cavallettum*, (quod idem est) Italis dici affirmarunt. Eorum ego sententiæ accedo. Alii æstiment an jure. Forma talis est.

Adamantinum Segheti Equuleum Mirandulanum *hic habes Figura* A. *expressum, quæ in prima editione satis obscurè apparebat, adeò ut fuerint non vulgaris doctrinæ Viri qui expingendum putabant, eo, quo in figura* B. *expressimus modo, nobis prior placet, tu lector elige.*

Go-

A

B

GOTHOF. JUNGERMANI

NOTÆ

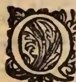
Ad libellum

HIERONYMI MAGII,

DE

EQUULEO.

Ad inſcriptionem.

UÆRAS in ipſo limine & aſpectu ſtatim libelli non fruſtrà, MI LECTOR, de nomine illius, cui MAGIUS inſcripſerit commentariolum ſuum. Quod igitur ad locum vacuum attinet poſt illa verba, *ad illuſtriß. & magnanimum Dominum*, noſtro Segheto videtur hîc ſpatium relictum nomini Oratoris. & reperire ſe ait in Ephemeridibus Arnoldi Manlij, (qui eodem tempore, quo

Magius Byzantij ſervitutum ſerviebat, medicinam faciebat in familia Oratoris) *Franciſcum de Noailles Epiſcopum Aquenſem fuiſſe eo tempore Oratorem.* Nec dubito quin verè ipſi ita viſum, veráque reppererit: præſertim quum à viro quodam ampliſſimo, ſuper ea re ampliùs inquirens, per litteras fuerim edoctus, Iac. Aug. Thuanum, hiſtoricum ævo hoc noſtro principem, ſcribere, anno M. DLXXIII. & ſequenti illuc miſſum fuiſſe Franciſcum Noallium, Aquenſem apud Tarbellos Epiſcopum, regium in porta Othomanica Oratorem: cui poſtea ſucceſſor miſſus Conſtantinopolim frater Ægidius Noallius fuerit: idque eveniſſe illo ipſo anno MDLXXIII. invenire ſe apud Ioannem Chœnium (qui legationem Monlucij ad Polonos ſcriptis mandavit) qui Oratorem illum nominet, *Monſieur Dacqs*, id eſt Aquenſem: eius verò fratrem ſucceſſorem, Abbatem Inſulanum,
l'Abbé

l'Abbé de l'Isle. se itaque cum Segheto nostro existimare, Aquensi Episcopo Fr. Noallio inscriptionem illam omnino deberi. Eodem autem modo in eâ, quæ præfationi superposita est inscriptio, nomen omissum, & locus relictus vacuus. Cur non addiderit Magius, verisimile est ideò accidisse, quòd illi de legati nomine non liquido constaret. Et, ut omnia bona fide repræsentemus, sicuti ad nos Seghetus noster misit, ipse libri titulus ita erat descriptus.

* Hunc librum mihi reliquit D. Hier. Magius paucis pòst diebus ab impio Mahomete Bassa strangulatus Constantinop. 1573.

HIERONYMI MAGII DE EQUULEO

Hactenus incognito Liber,

Ad illustrissimum & magnanimum dominum Christianissimi Gallorum Regis Oratorem Byzantii.

* Sum Arnoldi Manlii Constantinop. 1573.

SIc pagina prima, frons ipsa libelli, habebat, ubi asterisco notata, tam summâ quàm infimâ paginâ (quæ litterâ minutiore hîc excusa vides) manu Arnoldi Manlii descripta fuisse, cetera, quæ in medio, ipsam nempe opusculi inscriptionem, ipsius Magii esse, Seghetus noster indicavit. Septuagesimo tertio post millesimum quingentesimum à Christo nato annum, Magium strangulatum credere inclinat animus, quod idem annus etiam di-

sertè

fertè ad frontem libelli, quam hîc exhibui, à Manlio adnotatus fuit. Sed mehercle vereor, ne nos curiosos dicas nimis: ad præfationem igitur rectà & libellum ipsum.

AD PRÆFAT.

Clade Cyprica superstiti] Vide Hier. Magii vitam, quam eruditiss. Francisc. Sweertius, quem honoris causâ nomino, nostri auctoris libello de Tintinnabulis, anno priore ex ipsius recensione edito, præfixit.

Ibidem. *Ut à matre Judæum*] Martialis versiculus libro 12. epigrammat. 57. ad Sparsum:

Nec turba cessat entheata Bellonæ,
Nec fasciato naufragus loquax trunco,
A matre doctus nec rogare Judæus, &c.

Episcopus Claromontanus] Eum didici *Gulielmum Pratensem* vocari à Thuano, historiarum libro 13. anno 1554.

AD CAPUT I.

Pag. 1. *Quod homini non ſolùm brevem vitæ curſum*] Ut *Theophraſtus moriens accuſaſſe naturam dicitur, quòd cervis, & cornicibus vitam diuturnam, quorum id nihil intereſſet: hominibus, quorum maxime interfuiſſet, tam exiguam vitam dediſſet*, &c. quæ ait Cicero 3. Tuſcul. quæſt.

P. 2. *Quod ultimum omnium terribilium dixit Philoſophus*] Ariſtoteles nimirum Ethic. Nicom. l. 3. cap. 6. φοβερώτατον δ' ὁ θάνατος. πέρας γάρ.

Pag. 3. *Et cum Plinio adfirment*] Lib. 1. cap. 1. *Natura verò*, ait, *nihil hominibus brevitate vitæ præſtitit meliùs.*

P. 4. *Martyres ſanctos*] Locorum planè ſilvam habes in Gallonii libro de SS. Martyrum cruciatibus.

Ib. *Ego ea de cauſſa hoc nomine*] Machinæ iſtius appellationem à parvis equis tranſlatam, nomen ſanè ipſum

pro

prodat, si id rei debet convenire suæ. nec de eo viros doctos jam olim puto dubitasse, quamvis de ipsa structura & vera forma eculei dissenserint, nec perinde notam habuerint. Fr. Hotomanus lib. 5. antiq. sub littera E: *Equuleus vel Eculeus, stipes censetur fuisse, in equi formam incisus, cui imponebantur rei, ut nervis utraque ex parte distentis cruciarentur.* &c. A. Turnebus lib. 4. Adverss. cap. 3. *Eculeus stipes erat cui velut equo, imponebantur, ac varie torquebantur, cruciabantur, & distendebantur.* &c. & lib. 15. cap. 16. *Equuleus tormenti genus est à similitudine nomen habens, quasi parvus equus sit, erat autem machina lignea equo similis, cui imponebantur, qui torquebantur.* &c. Inde G. Fabricius in suis Comm. in poëtas Christianos, ubi *Eculeum* exposuit stipitem quendam, in quo rei suspendebantur, *Quærendum*, ait, *num ejusmodi machina fuerit, de qua præcipitarentur*

son-

ſontes, quam Saxones das Röſsle *nominant, quaſi parvum equum.* Sic alii partim putarunt διὰ τὸ ἱπποειδὲς & à forma equina dictum eculeum; partim à modo inſidendi, quòd eo tormento non ſecus rei inſiderent, ac ſi equo veherentur.

Cujus etiam formam inferiùs] Delineationem ſe non reperiſſe teſtatus eſt ad oram Seghetus noſter. Remittit autem Magius nos ad caput ult. ſui libelli. Sed nec Hippocrates Latina voce *Scamnum* appellavit umquam: nec ab eo excogitatum volunt ξύλον illud, ejuſque inventorem quendam Paſicratem faciunt.

Quanquam non me latet antiquos Eculeum] Quanta inter Q & C cognatio, ex Grammaticis notum ſatis eſt: libetque ex ipſorum Alpha, Priſciano inquam, paucula ſaltem adſcribere hæc, lib. 1. *Apud antiquos frequentiſſimè loco* cu *ſyllabæ*, quu *ponebatur, & è contrario: ut* arquus,

co-

coquus, oqulus, *pro* arcus, cocus, oculus, quum *pro* cum, quur *pro* cur. Hæc Priſcianus. Sed exemplorum, quæ noſtro addere potes, elegantem copiam exhibet eruditiſſ. IC. Rad. Fornerius lib. 1. rerum quotid. cap. ult. quem adeas de his utiliter, ut & nuperum libellum Auſ. Popmæ de uſu antiquæ locutionis lib. 1. cap. 3. quo de conſonantium inter ſe commutatione diſſerit. Et ſubindè Criticis noſtris hæc talia notantur paſſim. Ceterùm quod ad *Equulei* vocem attinet, vulgata ſcriptura ea & recepta, Priſciano etiam proba viſa, cujus verba ubi de Diminutivis agit, extremo lib. 3. ſunt: *In* leus, equus, equuleus. *Cic. in Ver. de ſignis: Equuleus argenteos nobiles quique maximi fuerant, aufert.* Ita apud Priſcianum eſt corruptiſſimè. Locum obiter ex Ciceronis ea de ſignis fidenter emendo, & ſcribo: *Equuleos arg. n. qui Q. Maximi f. a.* Mendorum cauſſa pateat cuivis. Ciceronis

ceronis autem verba plena in dicta oratione sunt: *Tum iste* (Verres) *ab equite R. splendido & gratioso. Cn. Calidio cujus filium sciebat Senatorem populi Ro. & judicem esse, equuleos argenteos nobileis, qui Q. Maximi fuerant, aufert. Imprudens huc incidi, judices; emit enim, non abstulit. nollem dixisse. jactabit se, & in his equitabit equuleis. Emi: pecuniam solvi.* &c. ubi scribunt ad oram, Lambinum adnotasse *eculeos argenteos* in 5. cod. legi: quæ sanè antiqua scriptura hujus vocis, retinéntque & recentiores multi. Id verò adeò permiror viros cetera eruditos & magnos Lambinianæ isti notæ addidisse, fortè legendum *culleos argenteos* in eo Ciceronis loco, ut nimirum de vasis vinariis loquatur. Quo mihi profectò, quod tamen ipsorum pace dixerim, nihil alienius à Ciceronis mente scriptum videtur. Nolim hîc, ubi non locus, plura verba profundere, vel inequitare cuidam longè

me

me doctiori. Saltem mihi conſiderent iſta: *& in his equitabit equuleis*, ubi *equitandi* verbum Orator non alia de cauſſa certè affectavit, quàm ob illos equuleos argenteos, vaſa ex argento nimirum à forma vel cælatura ita dicta. Ne quid dicam, quod Priſcianus etiam non aliter olim jam legerit, quàm *equuleos*. Rem claram puto.

Pag. 6 *Apud Lucretium*] ut lib. 6. de rer. nat.

Tum color in nigris exſiſtit nubibus arqui.

habuiſti τὸ *arquus*, pro *arcus*, etiam in Priſciani verbis paullo antè prolatis. Unde mihi fiat leviculæ ſaltem conjecturæ indicandæ venia. Sergius Grammaticus in primam Donati editionem Commentario, non longè ab initio: *Q verò, quam antiqui quoties* u *ſequebatur, præponebant, præſtantius eſt, ut tunc cum poſt* u *aliqua ex vocalibus fuerit ſecuta, præponi debeat, ut* quando, quendam, quia, quo-

quomodo, *& juxta antiquos* æquus, *aliàs enim per* c *quàm per* q *scripserunt, ut* cur, *&* cum. Hactenus Servius. Pro illo *æquus*, an *arquus* fortè scribendum?

Iodoco Badio] Barbarè loquutus revera Badius, quum barbarè adfirmaret scribi *Eculeus:* ideóque rectè à Magio notatur. Sed modestè tamen præquam ab aliis Criticis laceratur: quale carbone exaratum de eo elogium habes apud Fr. Floridum lib. 2. lect. subcisiv. cap. 22. Possit tamen istos bonos viros, & in illis Badium (de quo ita & Glareano visum est, eum non prorsus contemnendum) excusare sæculum quo vixerunt, ne ad ipsorum lapsus sanè crebros in obscura adhuc litterarum luce nobis statim adeò turgescat vitrea bilis, ut eam hamaxatim (liceat ita ludere ne, & me commotum putes) evomamus, ad quod proclivis perquam fuisse videtur ille Sabinus. Sed nolim mihi rem esse cum biliosis:

ſis : & vereor alicujus κινῆσαι τύμβῳ σφῆκας ἐφεζομένους. Ociùs ergo παραμείψομαι & ad noſtrum *Eculeum* quod attinet, non barbarè ita ſcribi, ſed vetuſto more, & librorum antiquorum fide, habuiſti ſuprà à nobis allatum è Cicerone exemplum: paſſimque tibi vel aliud agenti occurrent in MSS. alia. Quibus addo tamen ex illis numquam ſine laude loquendis Gloſſariis, quæ primùm in lucem protulit eruditiſſima illa typographorum optimorum corona, H. Stephanus, ubi ſua ſerie in primo gloſſario ita legimus : *Eculeus*, στρεβλωτής, βασανιστής. Quæ ideo potiſſimùm attuli, quum aliàs hæc conquirere, quæ ſe ſponte offerant, ſupervacaneum videatur, ſi fortè leviter emendarem. Puto enim ſcribendum στρεβλωτὴρ, βασανιστήρ. Nec improbabunt ii qui verſati fuere in vett. MSS. Græcis, in quorum nonnullis ρ & ς in fine verborum prorſus eodem ſcribuntur modo. Inde nimirum

nimirum error. Et βασανιστὴς esset potiùs ipse tortor. Alterum glossarium, cujus verba non magis omittenda, βασανιστήριον. *Eculeus, genus tormenti.* βασανιστὴς *Tortor.* Imò, ut & eruditiss. viri à nostro ævo adnotationem adjiciamus, H. Gifanius *Eculeus* per *c* dumtaxat probasse videtur, quum in suis Observationibus linguæ Latinæ ita scribat, quod opus utinam emergat in dias luminis oras, ut furtorum tandem pausa sit, corniculáque illa notha se alienis pennis venditare desinat. sed ille ita scribit: Eculeus, ἱππάριον, *parvulus equus sive tener. Veteres ab* equo, *non* equuleus, *sed* eculeus *deducunt. est enim* c *littera commutabilis cum* q. *Ab eo & tormenti genus*, Eculeus. *Cic. 2. de natura Deorum*: Omnia in perfectis & maturis docet esse meliora, ut in equo quàm in eculeo; in cane quàm in catulo; in viro quàm in puero: *Sic* V. C. *habent, ubi vulg.* equulo. Hæc ille: quamvis

in Conlectaneis ſuis in Lucretium, voce *Robur*, *equuleus* potiùs ſcribere maluiſſe videatur, certè utrumque adprobet. Refert autem Cicero Chryſippi ſententiam, &, ni fallor, Lambinus eamdem vetuſti cod. lectionem quoque jam antea teſtatus erat ὀνειρώττειν σοῦ ὡς ἀληθῶς ἐοίκασιν illi, qui ſignificatus diverſitatem ex ſcripturæ varietate ſibi fingunt: quaſi alio nempe per *c*, alio per *q* ſcribatur.

Cap. II.

Pag. 8. *Si Alciato credimus*] Verba Alciati, ab amico mihi ultro indicata, iſta lib. 4. diſpunctionum cap. 7. fine ipſo: *Sunt tamen qui de Juſtiniano aliter ſentiant; nec temerè Grammaticis de Jureconſulto credendum arbitrentur: quandoquidem etiamnum videamus, & ſæpiſſimè experiamur, quanto ſupercilio id hominum genus, quo jure, qua injuria & mortuos & viventes inſectetur, quamque ſuis in*

in studiis sibi placeant Moriæ beneficio felices, alios omnes contemnant: & epistolis ante ipsis Legum codices præfixit, Accursium, Bartolum, ceterosque acerbissimis conviciis dilacerent: Imperatoris sui Laur. Vallæ exemplo provocati, cui mortuo honos hoc epitaphio habitus fuit:

Tandem Valla silet, solitus qui parcere nulli est:
Si quæris quid agat? nunc quoque mordet humum.

quod sanè carmen longè magis ipsis, quàm Vallæ convenisset, cujus doctrinæ pleraque hujusmodi condonanda sunt. at hi ea maximè reprobant, quæ non intelligunt. Id verò distichon epitaphium Vallæ à quodam imputatum profert & Raph. Volaterranus lib 21.Comm. Urban.ubi de recentioribus eruditione & arte claris viris agit.

Hæc enim ipsius sunt verba] Non *transversis lignis*, ut noster Magius se legisse putabat, sed *obliquatis*, ait Valla.

Valla. Hæc enim ejus verba lib. 1. Elegant. c. 5. quod de diminutivis nominibus eſt. ubi pluribus de ὑποκοριστικῷ *Fidicula* poſtquam egit, ita finit: *Denique* fidis *in nominativo inauditum eſt, ergo* fides *dicendum eſt, cujus diminutivum* fidicula, *id eſt, parva cythara, vel chordula. In plurali tortorium (ut dixi) inſtrumentum ex duobus (ut reor) & obliquatis lignis compactum, vel ab extorquenda fide, ac veritate, vel à nerveis funibus, vinculiſque, quibus ad illum modum homines torquendi alligabantur.* Dixerat autem antea paullo: Fidicula *pro inſtrumento torquendi, quod an rite formetur, nunc videamus.*

Sed & cur ſua ætate] Nominis enim *Equulei* nulla in Vallæ verbis mentio, ut ex adſcriptis jam modo patet. Adeò ut quis dubitare non fruſtra poſſet, an Valla per *Fidiculas*, ſicut Magius quidem vult, Equuleum intellexerit, idque βασανιστήριον eo loco

loco explicare cogitaverit. Aliàs nec *Fidiculas* rectè Vallam novisse, adseverat Gallonius etiam in lib. de martyrum cruciatibus c. 3.,

Gennam] Et H. Iunius Nomenclatore suo ubi Carceris & supplicii propria vocabula recenset, *Fidiculas* Gallicè reddit *Gehenne*, qui tamen Fidiculas & equuleum non unum esse putavit instrumentum, quum de unoquoque separatim tractet. Noster unum fuisse contendit omnino, in cap. ultimo. Ego, si tanti quid mihi probetur, improbeturve; distinguendum verò eum aliis potius arbitror inter ista, nec Magius ea argumenta dicere infrà videtur, quæ nobis extorqueant ipsi adhibere fidem.

Cap. III.

Pag. 10. *Raphaëlis Regii Volaterrani*] Atqui putabam diversos fuisse Raphaëles, Regium alium, alium Vola-

Volaterranum, in qua opinione me confirmavit amicus, qui ſuggeſſit illum oratorem fuiſſe & litteratorem, hunc politicum & hiſtoricum: illum Patavii docuiſſe; hunc Romæ: illum an. 1496. obiiſſe, hunc anno 1500. etiam in vivis fuiſſe. Utut igitur Regius hîc ſe immiſcuerit, Magium noſtrum cum Volaterrano litigare conſtat.

In equuleo longior factus] Id tamen pro ſe adduxit Volaterranus, & neſcio an adeò ipſius ſententiæ (quamvis in eam aliàs non diſcedo) adverſetur. Verba illius ſunt obiter ſaltem, vel,ut noſter Magius ait, è re nata ſermonem de hoc tormento facientis lib. 31. Comm. Urban. extremo capite, quo de doloris neceſſitate & remedio agit: *Sed præter omnes noſtri potiſſime martyres teſtimonio ſunt, quàm ſit animus probe inſtitutus, imperator vitæ mortalium. Ex quo vita beata, & cum virtute non ſolùm in viola & roſa, ſed in tormentis*

& Equuleo erit. Est enim Equuleus *id pœnæ genus quam hodie nostri* funem *appellant. Quod sanè ex authoritate Senecæ in epistolis deprehendimus: Doloribus, inquit, distortus & in Equuleo longior factus.* Hactenus ille. Funem istum verò, quem Volaterranus *Equuleum* esse ait, alii potiùs *Fidiculas*, interpretantur. Ita enim H. Junius in Nomenclatore suo: Fidiculæ *Suet. Machina multis intenta funibus, quibus ceu fidibus distendebantur facinorosi, ad exquirendam facti fidem* κολαστήριον, πιεστήριον, ἀρθρέμβολα, τροχὸς *Aristoph.* ξύλον βασανιστήριον *Sozomeno. Aleman.* Folterseil / Zwick / Treibschnur / mit dem man foltert. *Belg.* Pijnbanck / *Gall.* Gehenne. *Nebrissensis interpretatur illud tormenti genus, quod Italiæ amiliare*, tratto di corda: *Hispanis* tratto de cuerda *vocatur: quo reus rejectis in tergum manibus fune suspensus in præceps demittitur.* Hactenus & ille. Locus verò Senecæ nobis præ-

prætereundus minimè est, nostro & infrà laudatus, qui tamen memoriâ in eo deceptus est, quòd putarit de aliquo certo homine ab illo auctore prolatum. Est autem hic non longè ab initio epistolæ 67. ubi inducit quasi objicientem sibi Lucilium: *Si bonum est, inquis, fortiter torqueri, & magno animo uri, & patienter ægrotare, sequitur ut ista optabilia sint. Nihil autem video ex istis voto dignum. Neminem certè adhuc scio eo nomine votum solvisse, quod flagellis cæsus esset, aut podagrâ distortus, aut Equuleo longior factus.* ubi vides & *podagrâ distortus* esse apud Senecam, non *doloribus distortus*, ut Volaterranus laudat.

Ad Cap. IV.

Pag. 13. *Equuleo deditus*] Rectè meminit verborum legis Magius. Ita enim in l. 7. *Etsi excepta.* C. de malef. & mathemat. Imp. Constan-

tius A. & Iulianus Cæſ. ad Taurum præfect præt. reſcripſere: *Si quis magus, vel magicis carminibus adſuetus, qui maleficus vulgi conſuetudine nuncupatur, aut aruſpex, aut ariolus, aut certe augur, vel mathematicus, aut enarrandis ſomniis occultans artem aliquam divinandi, aut certe aliquid horum ſimile exercens, in comitatu meo vel Cæſaris fuerit deprehenſus, præſidio dignitatis exutus, cruciatus & tormenta non fugiat. Si verò convictus fuerit, & ad proprium facinus detegentibus repugnaverit pernegando, ſit Equuleo deditus, unguliſque ſulcantibus latera perferat pœnas proprio dignas facinore.* quamvis in libris multis *aculeo* legatur, ſicut me frater cariſſ. Caſparus admonuit.

Pag. 13. *In jure quoque Pontificio*] Ut in can. 1. 23. q. 5. ex Auguſtino ad Marcellianum comitem de Donatiſtis captis: *Noli perdere paternam diligentiam, quam in ipſa inquiſitione ſervaſti, quando tantorum ſcelerum*

lerum confeſſionem non extento equuleo, non ſulcantibus ungulis, non urentibus flammis, ſed virgarum verberibus eruiſti: qui modus coërcitionis & à magiſtris artium liberalium & ab ipſis parentibus adhibetur, & ſæpe etiam in judiciis ſolet ab Epiſcopis adhiberi. quem locum mihi etiam frater meus, quem iterum amoris & honoris cauſſa nomino, indicavit, ut & hic in nonnullis codicibus *aculeo* legi: in editione verò Lugdun. *non extendente eculeo*: ad gloſſam ordinariam quod attinet, iſtam verò de verbo *Eculeo* non habere ſyllabam, ad hunc locum. Somnia itaque iſta mera, quæ ſibi finxiſſe gloſſularium Magius ait, alibi inquirat qui volet, cuique vacat: mihi ſanè non videtur res tanti, ut ideò hic morer vigilans, vel otio meo, quo aliàs mehercle non abundo, abutar, proptér aliena ſomnia.

Ad Cap. V.

Alciati & Cardani loca mihi non in promptu. Iſtius etiam in libris 4. de V. S. unde Magius iſtum errorem vellicandum ſe ſumpſiſſe ait, non apparere videntur: ſi mihi raptim percurrenti fides haberi poteſt. Sed potius autumabo, oculum meum curſim pertranſeuntem fugiſſe iſta Alciati verba, quàm ut Magii noſtri memoriam accuſem.

Ad Cap. VI.

Pag. 17. *Calepon*] *Chalepon*, χαλεπόν.

In voce Equuleus] Rectè taxat confundentes Equuleum cum laminis, locáque Valerii & Quintiliani, è quibus errorem hunc emanaſſe, malè intellectis, putat, cap. ult. proferre conatur, quod adeas. Sed emendarunt hunc errorem ex parte no-

novissimi Calepini editores. Sic enim in illo, quem ultimò Basilea exhibuit, legitur: *Est & tormenti genus, quo ad exprimendum è noxiis, consciisve veritatem Romani utebantur: ita dictum (ut quibusdam placet) ab equi forma: tametsi alii ardentem laminam malunt interpretari.*

Ad Cap. VII.

Pag. 21. *Hæreseos damnatus.*] Aliter narrat Martyrologium Gallicanum, quod videsis.

Ad Cap. VIII.

Pag. 22. *Julium Pollucem in Onomastico*] Pollux noster cum aliis verbis inter τιμήματα recenset, & quidem compositum, non simplex: nec explicat. verba ejus sunt l.8. c.7. ἀπὸ δὲ θανάτου, ἐθανατώθη ἐθανάτωσαν, ἀπέκτειναν, ἀνεῖλον, ἀπέσφαξαν, ἀπῆγξαν, ἀποτυμπανίσαι, κατεκρήμνισαν κατὰ κρημνοῦ ὦσαν.

Et ſtatim in inſtrumento δημίου ſeu carnificis recenſet ipſum tympanum: καὶ τὰ ἐργαλεῖα αὐτοῦ, ξίφος, βρόχος, τύμπανον, φάρμακον, κώνειον. In MS. Palat. vetuſtiſſ. eſt τύπανον, ſicut etiam dicebant, ut vel in Etymologico magno, verbo ῥύμβος, τύμπανον, φιλοκτεανώτατος videre potes, idque magis κατ᾽ ἀναλογίαν, quum τύμπανον πλεονασμῷ τοῦ μ inde factum fuerit; quod tamen uſitatius eſſe videtur, & τύπανον poëtis propter metrum potiùs uſurpatum eſſe. Sed priore Pollucis loco interpres vulgatus Rod. Gualtherus *fidiculis extenderunt* reddit τὸ ἀποτυμπάνισαι. in quo ſi non alium, tamen Magium noſtrum facilè habebit ſubſcriptorem, qui fidiculas nil aliud quàm Equuleum eſſe contendit. Sed cur Julianus ille interpres, ſi hoc ſentiebat, non & altero loco τύμπανον *fidiculas* in ſua tranſlatione dixit, ſed retinuit Græcum nomen *tympanum*? verùm quid ille dicat, quid ne dicat,

non

non valde attendendum arbitror, in Polluce quidem : ita multoties à vero ſenſu aberravit, & lapſus eſt infinitis locis , quemadmodum & eruditiſſimus amicus noſter Wolfg. Seberus in nova illius Onomaſtici editione obſervavit. Nolim inſultare cuidam juvenilius : τὸ κοινὸν δ' ὅμως βοᾷ. Alibi quoque auctorem noſtrum in errorem pertraxit, quando Latinam ſaltem interpretationem illius inſpicere ſatis habuit, ut mihi conſtat ex Miſcellaneis Magii. Quamvis hic tamen ab eodem , ob tympani explicationem , non jure vapulet Gualtherus , cujus verba priuſquam ulteriùs progrediar, adſcribo. Sic enim ad Pollucis locum priorem adnotat : ἀποτυμπανίζειν *eſt tympanis ac fidiculis extendere. Tympanum enim lignum erat, quo nocentes cædebantur extenſi. Proprie autem* σκυτάλην *vocitant. Hoc autem ſupplicio olim hoſtes ſuſtulerunt, donec gladii uſus receptus eſt.* Sed ἀποτυμπανίζειν,

propriè videtur eſſe, fuſtibus necare τύμπανον verò rotundus ille fuſtis vel bacillus eſt, quo adminiſtrabatur hæc pœna. Ei rei argumenta, ni fallor, ſat firma dicunt Lexicographi Græci veteres. Magius verò erravit planè (ὡς τὴν σκάφην σκάφην λέγω) dum veteres cum novis, Scholiaſtem priſcum cum Gualthero & Sigonio reprehendit, qui τύμπανον tamen rectè explicant, è quo ille omnino Latinorum *Equuleum* facere vult. De Ariſtophanis itaque Scholiaſte, quem viri doctiſſimi non ſine cauſſâ magni ob eruditionem faciunt: is in Plutum Comici ad Blepſidimi χετλιασμὸν illum.

ὦ τύμπανα, καὶ κύφωνες, οὐκ ἀρήξετε;
ita commentatur: τύμπανα, ξύλα, ἐφ' οἷς ἐτυμπάνιζον. ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ, ἢ βάκλα, παρὰ τὸ τύπτειν. ἤγουν ξύλα οἷς τύπτονται ἐν τοῖς δικαστηρίοις οἱ τιμωρούμενοι. ubi vide, an fortè rectiùs legamus, ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον. Certè ſic exſcripſit Suidas, loquitur-

que pari modo Heſychius, quorum verba inferiùs paullo afferam. ἐν οἷς, pleonaſmo præpoſitionis, qualem & alibi notant, ut apud Lucian. ἐν βέλεσι πληγείς. Sic idem dialog. Proteſ. & Plut. καθηκόμενον ἐν τῇ ῥάβδῳ. Sic Apocal. VI. ἀποκτεῖναι τὸ τέταρτον τῆς γῆς, ἐν ῥομφαίᾳ, καὶ ἐν λιμῷ, καὶ ἐν θανάτῳ. Sed in re manifeſta utimur teſtibus non neceſſariis. Ille igitur Scholiorũ veterum in Ariſtophanem auctor Tympanum, non Equuleum, ut Magius perverſè hîc interpretatur, ait fuiſſe lignum, quo verberabantur ſontes. Eumq; ſi ſequutus Gualtherus, non benè culpatur; non magis quàm Sigonius de Rep. Athenienſ. lib. 3. c. 1. extremo ita ſcribens: τύμπανον, *unde* ἀποτυμπανίσαι *fluxit*, *ligna erant, quibus nocentes homines cædebantur, ut Pluti interpres prodit.* Benè, inquam, hic amicus Magii ex Ariſtophaneo commentatore vetere τύμπανα explicavit. Gualtherum tamen ſua ex eodẽ Scholiaſte ſumpſiſſe

non arbitror: ſed ex Etymologico magno, ubi αὐτολεξεὶ iſta Græcè habes, quæ mox adducam. Sed quibus nunc redarguere Scholiaſtem priſcum nititur Magius, breviter conſiderari debent, ſintne alicujus momenti. Et mihi ſanè videtur Latinus judex Græcum hominem malè damnaſſe, re ſcilicet non probè examinata. Quærit enim primò, quid ligno aut fuſti cum equo parvo & verſatili tympano ſit? Nihil prorſus. Nec Ariſtophanis interpres de Equuleo hîc vel cogitavit, nec verſatile tympanum enarrare voluit, opuſve habuit, ſed tortorum tympana vel carnificum, quibus ſontibus certatim inſonabant plagas atque verbera. Niſi fortè, ait, ideo dictum tympanum putavit interpres, quòd in tympani morem tunderentur hoc ligno ſontes. At nihil opus his ambagibus hîc quidem. Ideo dictum tympanum credidit interpres, quòd eo ferirentur damna-

damnati. παρὰ τὸ τύπτειν, ait ipse scilicet. Non respexit, inquam, ad tympanum quod pulsatur. Supervacua ergo est & conjectura illa de textu lacunoso & depravato, quasi ita loquutus fuisset Scholiorum scriptor: τύμπανα, ξύλα, ἐν οἷς ἐτυμπανίζοντο. Non ille ignoravit nec tympanum versatile sive pulsatile, nec tympana quibus cædebant nocentes; sed de his, quæ ad fustitudinas, cum comico ludens inquam, insulas spectant, non de illis sermonem facere voluit, & σημειῶσαί τι; quod Aristophanis locus desiderabat. Liberiùs fortè hæc in Magium ne cui videantur, vereor. Sed vir optimus suo quemque uti arbitrio præclarè hic jubet ipse, ingenuéque vult, ut par est, judicia libera esse. Et de eo certè aliàs ita censeo, virum fuisse doctrina erudita & lectione varia eximiè instructum, memoriâ præterea valuisse expromptâ, qualísque paucis obtigit. Ultima verò ratio, qua-

qua ait, ſi à tympano ſumpta ſimilitudine fuſtem illum ſic dictum cenſuerit Scholiaſtes, non fuſti id nominis congruere, ſed ſontibus, quid ſibi vult? Quid enim non congruat? tametſi namque ſontes dicantur τυμπανίζεσθ, id cum reſpectu ad fuſtem illum certè dicitur, quo pœna eis infligitur. Sed ille ad ſontes reſpiciendum putavit, quaſi hi in morem tympani tunderentur, itaque nomen fuſti non convenire. Atque ita eſt. Magius noſter omnino exiſtimavit τύμπανον eſſe Equuleum, & hunc à Scholiaſte deſcribi, & deſcriptionem tamen illam haud congruere Equuleo facilè vidit: inde ergo affirmavit erraſſe & Scholiaſtem, & quotquot (in quibus video & Rhodiginum lib. 10. antiq. lect. cap. 5. eſſe) eum ſequantur. Jam itaque loca quædam ex veteribus lexicographis ſunt proferenda de iſto τυμπάνῳ, unde id fuſtem vel bacillum rotundum fuiſſe, quemadmodum

dum dixi, ampliùs pateat: ἀποτυμπανίζεσθαι verò, ſicut & ſimplex τυμπανίζεσθαι, illo ſupplicio affici Heſychius gloſſatorum eximius: τυμπανίζεται, πλήσσεται, ἐκδέρεται, ἰσχυρῶς τύπτεται. &: τύμπανον ὃ αἱ Βάκχαι κρούουσι. καὶ εἶδος τιμωρίας. apud quem & in paullò præcedentibus, τύμπανα, τὰ δερμάτινα πρακτήρια κόσκινα, &c. obiter ſcribendum admoneo κρακτήρια, id eſſet *ſonantia*, vel *ſonora*. Iterum Heſychius: τύμπανον, (niſi τύπανον hic legendum, quum præcedant τυπάζειν, τύπαις) ξύλον ἐν ᾧ τυμπανίζουσιν. Suidas: τύμπανα, βάκλα. παρὰ τὸ τύπτειν, ξύλα ἐν οἷς ἐτυμπάνιζον. ἐχρῶντο γὰρ ταύτῃ τῇ τιμωρίᾳ. quæ verbatim ex Ariſtophanis Scholiaſte, ut & alia, quod viros doctos dudum obſervaſſe credo, multa exſcripſiſſe videtur. Idem Suidas: τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκδέρεται, καὶ κρέμαται. Etymologic. magnum: τύμπανόν ἐστι τὸ τοῦ δημίου ξύλον, ᾧ τοὺς παραδιδομένους διαχειρίζεται, καὶ τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήσσεται, ἐκ-

ἐκδέρεται, καὶ κρέμαται. Et alibi idem: ἀποτυμπανίσαι, οὐχ ἁπλῶς τὸ ἀποκτεῖναι, ἀλλὰ τυμπάνῳ, ὅ ἐστι ξύλον ὅπερ σκυτάλην καλοῦσι. τὸ γὰρ παλαιὸν, ξύλοις ἀνῄρουν τοὺς πολεμίους, ὕστερον δὲ τῷ ξίφει. Non tamen nego, & de machina qua distendebantur vel suspendebantur sontes, τύμπανον & verba ab eo derivata usurpata inveniri: ubi potest respectum esse ad illa distenta tympana: & innuunt ἐκδέρεται, καὶ κρέμαται, in Lexicographorum modò allatis observationibus: supérque ea re quædam in thesauro H. Stephani habes: quo pacto & ferè locum in ea ad Hebræos exponunt, quem cap. seq. Magius adfert. Sic fortè & apud Lucianum Tyranno: τοὺς ἐκ δικαστηρίων δῆτα παράγαγε, λέγω δὴ τοὺς ἐκ τυμπάνου, καὶ τοὺς ἀνεσκολοπισμένους. Adeò ut in hoc quidem Magium nostrum Equuleum posse Græca voce τυμπάνου exprimi, temerè non reprehenderim. H. Junius ἀξθρέμβολον reddere voluit, cujus

verba

verba è Nomenclatore eruditiss. quum ad hanc materiam spectent, & ipsa inserere lubet: Equuleus, *aut, ut alii,* eculeus *Cicer. stipes acutus, cui reus impositus excruciatur, distenditur, & eviſceratur quodammodo, & artuum compages diſſolvitur.* ἀρθρεμβόλον, *de quo Josephus ita:* ἀρθρεμβόλοις ὀργάνοις ἐξήρθρουν, καὶ ἐξ ἁρμῶν ἀναμοχλεύσαντες ἐξεμέλιζον. *vocatur &* στρεβλωτήριον *ab eodem: alii interpretantur tormenti genus, quo religatis ſuperne manibus, appenſum de pedibus pondus hominem distendit, quale* τύμπανον *ferè Græcis* Turnebus lib. 15. adverſ. cap. 16. ξύλον βασανιστήριον putat adpellari à Sozomeno lib. 5. cap. 12. illis verbis: ἐ δημοσίᾳ προσαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον, ἀναρτᾶσθαι προσέταττεν. quæ & opinio Sigonii l. 3. de Jud. c. 17. Sed, ſed ut ad priora revertar, alter uſus tamen, ubi ξύλον illud ſeu fuſtis ſignificatur, veteribus ſcriptoribus Atticis notior fuiſſe videtur, & neſcio an aliter

uſur-

usurpare, quàm de nece, quæ per ejusmodi fustium inflictus inferebatur, sive clavis ligneis voluerint. Sic certè Demosthenes capiendus videtur in ea de Chersoneso: ὡς ἐμοῦ ὑπὲρ τῶν ἐσχάτων ὄντος τοῦ ἀγῶνος, οὕτω προσήκει γινώσκειν, καὶ τοὺς πεπρακότας αὐτοὺς ἐκεῖνα, μισεῖν τε καὶ ἀποτυμπανίσαι. quod Wolfius vertit, *in crucialum abripiendi sunt.* Ubi Ulpianus scholiastes (sicut in auctario ex Lutetiano codice producunt) τυμπανίζεται, ξύλῳ πλήττεται, ἐκδέρεται, κρεμᾶται. ἀποτυμπανίσαι δὲ, ἀντὶ τοῦ ἀνιλεῶς φονεῦσαι ῥοπάλοις. quæ priora apud Suidam iisdem verbis exstant. posteriora quoque ita ferè Suidas, quamvis ea videtur mendum insidere: ἀποτυμπάνισον, ἀκλεῶς ἢ φόνευσον. putoque emendandum, ut in Demosthenicis Scholiis legitur, ἀνιλεῶς. sive ἀνηλεῶς malis, ut in quodam Scholiolo istius verbi Theodoreti Therapeuticeadscriptum habuit. Ea vero quæ ex Chersonesitana protuli, totidem ver-

verbis & in 4. Philippica oratoris ejusdem leguntur: Sic & in tertia Philippica: ἑώρα δὲ ταῦθ' ὁ δῆμος ὁ τῶν Ὠρειτῶν. ἀντὶ τοῦ μὲν βοηθεῖν, τοὺς δ' ἀποτυμπανίσαι, τοῖς μὲν οὐκ ὠργίζετο, τὸν δ' ἐπιτήδειον εἶναι ταῦτα παθεῖν ἔφη, καὶ ἐπέχαιρε. quamvis ibi pariter Wolfius, *in cruciatum egit.* Sic & in ea περὶ παραπρεσβείας. εἰ μὲν οὖν ἤκουσεν, οἶμαι, τοὺς τότε ταῦτα πρὸς αὐτὸν εἰπόντας, παραχρῆμα, ὡς δεῦρ' ἐπανῆλθον ἀποτυμπανισμένους, &c. ubi tamen idem interpres, *in crucem actos.* De cujus, viri certè doctissimi, interpretatione hic non inquiro. Deest & ocium ad eam rem, & ingenium, credo, multo magis. Eruditioribus ista disputanda relinquo. Me tamen ejusmodi loci facilè permoverunt, ut potiùs cum Aristophaneo Scholiaste & Sigonio sentire & explicare apud antiquos τύμπανα malim, de fustium pœna, quàm cum Magio de equuleo, vel cum Wolfio de cruce: etsi *cruciatum* quum plerumque reddat, ut generaliùs loquutus, ita fortè commodiùs

excusari

excuſari queat. Sic enim & apud Plutarchum in Dionis vita, ubi Dionis cum armatis acceſſum ad Syracuſas narrat: οἱ δὲ πολλοὶ τοῖς τυράννου φίλοις ἐπέθεντο, καὶ συνήρπαζον τοὺς καλουμένους προσαγωγίδας, ἀνθρώπους ἀνοσίους, καὶ θεοῖς ἐχθρούς, οἳ περιενόστουν ἐν τῇ πόλει καταμεμιγμένοι τοῖς Συρακουσίοις, πολυπραγμονοῦντες καὶ διαγγέλλοντες τῷ τυράννῳ τάς τε διανοίας καὶ τὰς φωνὰς ἑκάστων. οὗτοι μὲν οὖν πρῶτοι δίκην ἐδίδοσαν, ὑπὸ τῶν προστυγχανόντων τυμπανιζόμενοι. vertunt, *ab obviis malè mulctati.* Sed Doctiſſimus Xylander, *verberibus cæſi:* ſequutus, ut in Notis indicat, quoque interpretem Ariſtophanis in Pluto: indicátque Guarinum vertiſſe, *Virgis enim caſos excoriarunt:* ſequutum (ut opinatur) Suidam, cui τυμπανίζεσθαι ſcilicet non modò ξύλῳ πλήσσεσθαι, ſed ἐκδέρεσθαι etiam, & κρεμᾶσθαι ſit. quod ſi libeat ſequi, ait Xylander, *in crucem actos* vertendum eſſe. Idem Plutarchus Gal-

ba:

ba: τῷ δὲ δήμῳ χαριζόμενος, οὐκ ἐκώλυε τὸν παρατυγχάνοντα τοῦ Νέρωνος ἀποτυμπανίζειν. ubi *obtruncandi* verbo reddunt. Aristoteles (cujus loci, ut & præcedentis Plutarchi index nobis Xylander Notis ad Dionem ejus) lib. II. Rhetoric. c. 6. Ἀντιφῶν ὁ ποιητὴς μέλλων ἀποτυμπανίζεσθαι ὑπὸ Διονυσίου, εἶπεν, ἰδὼν τοὺς συναποθνήσκειν μέλλοντας ἐγκαλυπτομένους ὡς ᾔεσαν διὰ τῶν πυλῶν, τί ἐγκαλύπτεσθε ἔφη. ἢ μὴ αὔριον, τις ὑμᾶς ἴδῃ τούτων; P. Victorius interpretatur, *quum ad supplicium duceretur*, in Comm. suis ad illum locum. Plura jam non conquiro. Ceterùm in tanta interpretum varietate, quæ in his verbis Latinè reddendis adparet, certi quid præscribere cuiquam si me posse existimem, valde sim temerarius & audax. Raptim hæc tamen in Notas conjeci, καὶ μάλα μαλακῶς ἔχων. Lector candidus boni consulet, & sicubi aberraverim, quod ut humanum, minimè à me alienum puto, utinam

non

non familiare esset mihi nimis, ignoscet, melioraque & rectiora si qua novit, nobiscum impertiet, id quod & rogatum eum volo amicè.

AD CAP. IX.

Pag. 24. ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν] Sic securè operas edere jussi, ut & cap. seq. erat enim in descripto exemplo ἐτυμπανίζεσθε ,| utrobique. Locus est in ea ad Hebræos cap. XI. vers. 35. ἄλλοι δὲ ἐτυμπανίσθησαν, οὐ προσδεξάμενοι τὴν ἀπολύτρωσιν, ἵνα κρείττονος ἀναστάσεως τύχωσιν. quod Magiüs noster *extenti*, vel *distenti*, ut cap. seq. interpretatur. Et *distenti* sanè cum veteri hic viri docti maluerunt, idque & H. Stephanus in sua novi testamenti editione Græca minori, qua obscuriorum vocum & quorundam loquendi generum accuratas interpretationes margini adscripsit, ad oram posuit. Alii tamen & *fustuario multati sunt*, *fustibus*

bus cæsi sunt, ut H. Stephanus in suo thesauro adnotavit. Castalio, *cruciati*, si rectè legi. Lubet hîc adscribere saltem duorum eximiorum commentatorum verba. Erasmus Roterodamus annotationibus in illum locum epist. ad Hebr. ita scribit: *Distenti sunt* (ἐτυμπανίσθησαν, *quod à corio sumptum est, in tympano distento. Quamquam Græcanica scholia interpretantur de his qui fustibus contusi perierunt. Cæditur enim crebris ictibus tympanum.* Joachimus Camerarius verò avus meus maternus, cujus memoriam sanctè colo, ad illum locum hæc adnotat: ἐτυμπανίσθησαν) *Supplicio affecti sunt ultimo per cruciatus. ut de uno omnia intelligantur. nam* τυμπανίζεσθαι *pulsationis & jactationis erat supplicium. neque oblatam liberationem admiserunt, id est, in confessionis constantia neglexerunt salutem, & pertulerunt acerbissimos cruciatus. hic mihi sensus simplicissimus videtur.* Et mirum ni illud

scho-

ſcholion, quod in Heſychio reperio, ἐτυμπανίσθησαν, ἐκρεμάσθησαν, ἐσφαιρίσθησαν, ad locum illum epiſtolæ ſacræ pertineat.

Ioan. Chryſoſt.] Chryſoſtomi verba in eum locum ab amicis accepi hæc: ἐν ταῦθά μοι δοκεῖ καὶ τὸν Ἰωάννην αἰνίττεσθαι, καὶ τὸν Ἰακώβ. ἀποτυμπανισμὸς γὰρ λέγεται ἀποκεφαλισμός. Theophylacti verba mihi non in promptu, quum is auctor ad manus non ſit. Sed quid iſta Chryſoſtomi cum iis quæ Magius ex illo hîc dicere voluit, ſimile habent? quid enim cruci cum ἀποκεφαλισμῷ; Ille ergo longè aliam expoſitionem apud ſanctum virum legiſſe videtur. Nil enim certè de decollatione ait: ſed de crucis tormento, in quo illi diſtenderentur, locum epiſtolæ à ſancto patre expoſitum refert, nec probat. An itaque hic memoriâ lapſus? Quod ipſi certè vitio vertendum non eſſet, adeò omnibus memoriæ ſubſidiis deſtituto. Nihil tamen

men adfirmo: permitto id decidere aliis. Hoc fortè ἐν παρόδῳ considerandum fuerit, quod de ἀποτυμπανισμῷ ait vir ſanctus, eſſe capitis abciſionem: id quod alibi raro legas. Nec ſcio etiam interpretem, qui D. Chryſoſtomi explicationem in eo loco ſequutus fuerit. Geminum tamen hujus legitur in Favorini lexico: ἀποτυμπανισθῆναι, τουτόν ἐστι τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Sed χρῆσιν nullam dat, cur ei credere ſtatim debeamus: virique doctiſſimi in theſauro ſuo adfirmant, ſe neſcire ex quo auctore iſta Varianus protulerit. Verùm Chryſoſtomi eruditio atque dicendi vis dubitare nos non ſinit ampliùs, quin & talis ejus verbi uſus fuerit, quem etiam alibi occurrere obſervo. Ita enim in Athenæo ſuo eruditorum phœnix, Iſ. Caſaubonus, ὁ πάνυ, exponit, locumque commodè oblatum in amici mihi viri (quod glorior certè, addideroque ideo præfiſcini) iſtis *doctis*

N *Jup-*

Iuppiter & laborioſis Animadverſionibus adſcribo, ſi nullum alium, hic lubens, ſi modò centonibus noſtris purpuram intexere fas eſt. Verba Athenæi lib. 4. Dipnoſoph. ſunt: Εὐφορίων δ' ὁ Χαλκιδεὺς ἐν ἱστορικοῖς ὑπομνήμασιν οὕτω γράφει, παρὰ δὲ τοῖς Ῥωμαίοις προτίθεσθαι πέντε μνᾶς τοῖς ὑπομένειν βουλομένοις τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι πελέκει, ὥστε τοὺς κληρονόμους κομίσασθαι τὸ ἆθλον. καὶ πολλάκις ἀπογραφομένους πλείους δικαιολογεῖσθαι καθ' ὃ δικαιότατός ἐστιν ἕκαστος αὐτὸς ἀποτυμπανισθῆναι. ubi Dalechampius, *unoquoque diſceptante æquiſſimum eſſe, ſic ſe cruciari & ad ſupplicium trahi.* Sed audiamus Caſaubonum noſtrum potiùs, lib 4. animadverſionum cap. 14. ita ſcribentem: καθ' ὃ δικαιότατός ἐστιν ἕκαστος αὐτὸς ἀποτυμπανισθῆναι. *quibus contendunt unuſquiſque quod juſtiſſimum ſit, ſibi potiſſimum caput amputari.* & addit: *Torquent ſe hoc loco interpretes in exprimenda voce* ἀποτυμπανισθῆναι. *quæ hîc quidem perſpicuè*

spicuè ponitur pro eo quod paullo ante dixit, τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. *Eustathius doctè, postquam ista ex Athenæo verba Euphorionis descripsit*, ἐ ὅρα, *inquit*, τὸ ἀποτυμπανισθῆναι, ταυτὸν ὂν τῷ τὴν κεφαλὴν ἀποκοπῆναι. Hactenus eximius ille. Vide verò sis, an & apud Theodoretum in Ἑλληνικῶν παθημάτων θεραπευτικῇ, ubi hoc verbum aliquoties occurrit, ita exponi debeat; quamvis interpres Zenobius Acciajolus voluit *tympanis distendere*, vel *extendere*, sivè *fidiculis* semper vertere. Loci sunt. Sermon. 3. καὶ μέντοι καὶ τοὺς ἀνδροφόνους ἀνασκολοπίζοντες καὶ ἀποτυμπανίζοντες. de Græcis loquitur. Serm. 8. qui est de Martyribus, ubi de alacritate eorum in perferenda morte: πεσεῖν δὲ τὰ νῶτα τοῖς ἐθέλουσι μαστιγοῦν, καὶ λαμπάσι ἢ ὄνυξι τὰς πλευρὰς, καὶ τοὺς αὐχένας ὑποθεῖναι τοῖς ξίφεσι, καὶ ἀποτυμπανισθῆναι προθύμως καὶ ἀνασκινδαλευθῆναι. Et hîc verbo ἀποτυμπανισθῆναι additum ad oram Scholion

lion (cujus ſuprà memini) in cod. vet. Auguſtano adnotavit Sylburgius hoc, ἀνηλεῶς φονευθῆναι. Idem Serm. 9. καὶ τοὺς μὲν αὐτῶν ἀπετυμπάνισαν, τοὺς δὲ ἀνεσκολόπισαν, τοὺς δὲ θηρίοις παρέδοσαν. Sed ad finem tandem pergendum eſt, ne operis ſim in morâ.

In quo ille diſtenderetur] Scribendum puto, *in quo illi diſtenderentur.*

AD CAP. XI.

Pap. 29. *Apud Ciceronem*] Non invenio apud Ciceronem de equulei inventione peculiare quidquam, nec puto alius. Certè videntur viri docti, qui hanc materiam tractandam ſuſceperunt, non fuiſſe omiſſuri ſi quid tale apud Ciceronem legiſſent. Fortè ut Græci tympana ſua excogitarunt, quibus nocentes puniebant, ita Romanos equulei tormenti autores apud ſe extitiſſe vero non ſit abſimile, ut cuique populo ſui quidam

pu-

puniendi modi sunt. Conjectator sum, ut vides: nec à me certi quid exspectes, ubi tacent alii, ubique ipse tecum ad doctiores ire paratus sum.

AD CAP. XII.

Pag. 32. *Loco prænotato*] cap. 3. ubi Senecæ verba ex epist. 76. adscripsi.

Re manifestum] Locus mutilus. Credo fortè scripsisse: *Quare manifestum, &c.*

Divaricatis cruribus] Verba prudentii in hymno 5. peristeph. quem dicavit D. Vincentio Martyri Cæsaraugustano, sunt:

In hoc barathrum (carcerem subterraneum) *conjicit.*
Truculentus hostis Martyrem,
Lignoque plantas inserit
Divaricatis cruribus,
& paulo pòst:
Nam carceralis cæcitas

Splendore lucis fulgurat,
Dupléxque morsus ſtipitis
Ruptis cavernis diſſilit.

Fidiculas appellat] Periſteph. hymn. 10. qui D. Romano Martyri Antiocheno inſcriptus. Hunc enim locum puto Magium dicere, ubi Romanus:

Nec diſtat, ignis an fidiculæ ſæviant;
An corpus ægrum languor aſper torqueat:
Cùm ſæpe morbos major armet ſævitia.
Non ungularum tanta vis latus fodit,
Mucrone quanto dira pulſat pleureſis.

inferiuſque jubet ſceleratus Aſclepiades carnificem, ut:

Sulcóſque acutos & fidiculas transferat.

ubi tamen pro ungulis uſurpaſſe poëtam *fidiculas* conatur oſtendere Gallonius.

Val. Max. de . . . . .] Locus Valerii de Zenone l. 3. c. 3. ita habet: *Rupit verbera, fidiculas laxavit, ſolvi equuleum, laminas extinxit,* &c. quæ non

non exſcribo : quum in Gallonii diſputatione ſuperiùs ea exſtent : ubi & Quintiliani, vel quiſquis potiùs ille declamator eſt, locus, quem tamen non ſolùm in mente habuit Magius. Libet itaque adſcribere & illum & alios quoſdam. Ille eſt in declam. ult. *An tu quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleos movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leviter ſedibus ſuis remota compago per ſingulos artus membra laxaret. Conſumptus eſt ſpiritus ſilentio ſui, & verbera igneſque animum pariter vocémque cluſerunt*, &c. adeò ut neſciam quid illa *in corio filii* apud Magium ſibi velint. Hoc igitur quod ſcimus, Magium dicere ibi & crebram mentionem eſſe laminarum & flagellorum. Ita enim eadem declam. non longè à fine : *Conſiſte agedum mulier loco meo, & in habitum paterni furoris accincta admove equuleos, flagella, laminas,*

nas, prædico, testor, aliter non possum loqui, aliter mihi non potest credi. Et præcedenti declamatione de eodem, pro muliere contra maritum: *At tu, proh nefas, verberibus, ignibus, & tota crudelitatis arte scrutaris rem, de qua non deberes interrogare servos, de qua vernilium quoque corporum patientiam petulanter excuteres. Laminas accendis, equuleos moves,* &c. Iterum: *Pater in tormentis filii non aversos tenuit oculos, ipse vestes scidit, velamenta laceravit, manibus flagella concussit, renovavit ignes,* &c. Et: *Filium consumpsisti per flagella, per laminas.* Sic & declam. 7. ubi pauper quidam se offert torquendum: *Vultis cùm hoc viderim tantum testimonium dicam? Mirum hercle, si scindo vestes, nudo corpus, ignes, flagella deposco.* quæ ubi mox iterum junxit: *Non refert,* ait, *cujus ad equuleum nominis persuasionem, quas silentii afferas caussas.* & plura in ea declamatione, unde saltem extre-

mis

mis excerptis, ociùs hinc abeo: *Cùm flammis urentur nuda vitalia, nox illa occurrat, cùm membra fidiculæ flagella laxaverint*, &c. *Si me fortè fidiculæ flagella mutaverint, ego tamen vidi. Si vocem in equuleis, ignibusque perdidero, ego tamen vidi.* quæ non minùs pro Magii nostri sententia faciunt, præsertim quum & velit fidiculas cum equuleo easdem esse: quæ tamen docti viri, ut dixi, malunt distinguere. Legere potes & Senecæ lib. 2. controv. 5. ubi torta à tyranno mulier prò marito introducitur, paritérque cum equuleo ignes, verbera, flagella. & lib. 9. controv. ult. *Instabam super caput, non accusator, sed tortor: ipse ignes subjiciebam; ipse ad intendendum equuleum manus admovebam.* lib. 10. controv. 5. *Statuitur ex altera parte Parrhasius cum coloribus, ex altera tortor cum ignibus, flagellis, equuleis.* Et passim.

In Caligula Imp.] Fallitur memo-

riâ optimus Magius in priore loco; qui non in Caligula, sed Tiberio Suetonii legitur cap. 62. *Excogitaverat autem inter genera cruciatus, etiam ut larga meri potione per fallaciam oneratos, repentè veretris deligatis, fidicularum simul urinæque tormento distenderet.* In Gallonianis ad hunc locum respondere conantur, scilicet aliud tormenti genus esse apud Suetonium, remotissimum ab eo quod in martyrum gestis & aliorum auctorum locis legatur. An verè, lector eruditus judicabit. Certè ungulas non designari, hoc clarum. Et cur Suetonius in alia χρήσει illud nomen sumat, quàm Valerius Maximus, quàm Quintilianus, cujus tamen minimè illas declamationes esse viri docti autumant? Isidori verò auctoritas sola an nos debeat adigere ut fidiculas fuisse ungulas ferreas credamus, nescio. Quódque me in opinione confirmat magis, eruditiss. Jureto idem videri inveni in iis quæ

quæ Appendicis loco adjecta sunt· Nec ad cetera fortè difficilis sit responsio : quæ hic excutere tamen non vacat. Ceterùm non ideo & equuleum tamen confundi prorsus cum fidiculis, ut Magius vult, necesse est. Suetonii loca hercle non cogunt, potiùs contrariæ sententiæ favent. Eorum verò, ne morer, alter est in Caligula cap. 23. *Quin & subinde jactabat, exquisiturum se vel fidiculis de Cæsonia sua, cur eam tantopere diligeret.* Addam & illud Martialis ad Rufum v. Epigram. 53.

Exprimere, Rufe, fidiculæ licet cogant,
Ave Latinum, χαῖρε non potes Græcum.

Pag. 37. ff... & C....] Loci quos memoria Magio nostro in illa fortuna non suppeditavit, nec mihi in promptu, in Jurisconsultorum libris parum versato. Nec dubito tamen unum esse, Quem & Gallonius laudat, in C. de Quæst. lib. 16. *de-*

curiones. ubi Impp. Valent. Valens, & Grat. ita ad Antonium præf. præt. Galbanorum: *Decuriones sive ob alienum sive ob suum debitum, exsortes omnino earum volumus esse pœnarum, quas fidiculæ & tormenta constituunt. Quòd quidem capitale judici erit, si in contumeliam ordinis, exitiumque tentetur. Majestatis tantummodo reos, & (quæ nefanda dicto sunt) conscios, aut molientes ex ordine municipali, maneat tam cruenta conditio.* Cui ex Codice & alterum addo l. 4. *nullus.* T. ad L. Juliam majestatis, ubi Impp. Valent. Valens, & Gratian. Olybrio P. V. *Nullus omnino, cui inconsultis ac nescientibus nobis fidicularum tormenta inferuntur, militiæ vel generis aut dignitatis defensione uti prohibeatur, &c.*

Apud Hippocratem in lib..... & apud] Hîc verò ad medicos eundum. Et ostendit mihi vir clariss. & doctiss. H. Schilerus, Illustr. Comitis Hanoviæ medicus eximius hujus

scamni

SCAMNVM HIPPOCRATIS

EX

Officina Ioannis Andreæ à Cruce

Veneti

Vide chirurgiam ipſius univerſalem.

pag. 303.

ſcamni effigiem in Chirurgia Univerſali Io. Andr. à Cruce Veneti, librumque perhumaniter conceſſit. ut inde ſculpendam dare & mox ad calcem adpendicis, ſi quis deſiderabit, exhibere potuerimus.

Neſcio tamen an ad Magii noſtri mentem: qui videtur alio modo, ni fallor, delineaſſe, vel delineaturus fuiſſe, ſi vixiſſet, & ultimam manum libello ſuo imponere potuiſſet. Interim quod potuimus amici quidem viri beneficio, dedimus. Talium rerum periti cum Hippocratis verbis comparabunt, ſi ita videbitur. Adducit verò Hippocratis locos ille ab Italia auctor Chirurgiæ ad oram ſui libri, nempe *libro* 4. *de articulis*, & *libro* 2. *de fracturis*. quorum unum vel ambos & Magius hic fortè indicare volebat, ſi memoria ſuggeſſiſſet. Sed quis ille alter, quem laudavit Magius, proque cujus nomine διὰ τοῦ αὐτογράφου τὸ δυσπαράγνωστον ſcilicet aſteriſcus notatus

tus eſt? Et ſuſpicer Oribaſium fuiſſe, quem quoque ex Rufo de hac machina auctorem dant in lib. de machinamentis. Ceterùm *ſcamni* vocem, ut & ſuprà ad caput 1. attigi, ſi quis cum Magio ab Hippocrate eſſe putabit, valde ſua opinione falletur, quid graviùs dicam. ξύλον apud Hippocratem de hac machina eſt ſæpius. *Scamni* verò vox de eadem apud Latinum (ut ajunt) Hippocratem, Corn. Celſum, habetur lib. 8. cap. 20. cujus auctoritate credo ſe & recentiores medici, qui non aliter appellarunt, facilè tueri poſſunt. Sed age, loca ipſa Hippocratis inquiramus. Περὶ ἀγμῶν. itaque ille omnis medicinæ parens, ut à Celſo vocatur, ubi de oſſibus tibiæ agit, ſi exciderint, quo modo ἐκ κατατάσιος fiat ἐμβολὴ deſcribit. Locus eſt prolixior, nec vacat omnia adſcribere: indicaſſe ſufficiet. Adhibet ibi & ὀνίσκους, ἐφ' ὧν κατάτασιν quoque fieri poſſe docet.

cet. Sic & περὶ ἄρθρων, ubi περὶ ῥαχίδος disserit ejusque luxatione, & quo pacto reponi debeat: χρὴ δὲ τὴν, ait, κατασκευὴν τοῦ διαναγκασμοῦ τοιήνδε κατασκευάσαι. ἔξεστι μὲν ξύλον ἰσχυρὸν καὶ πλατὺ, ἐντομὴν παραμήκεα ἔχον κατορύξαι, &c. Unde doctiss. commentator Foesius διαναγκασμὸν ad eum locum obſervat vocare Hippocratem organon illud, quo vi adhibita reſtitutio cogatur: mihi tamen, ſi non valde fallor, de ipſo modo iſtius violentæ reſtitutionis, & quæ per vim fit repoſitionis, potiùs illud vocabulum accipiendum videtur. Sed ego fortè ultra crepidam audacem ſutorem imitor. Ait idem Foeſius ibidem βάθρον ἢ ξύλον à Paulo Ægineta vocari illud inſtrumentum: ejuſque etiam meminiſſe Oribaſium lib. de Machinamentis cap. 35. Idem Hippocrates eodem περὶ ἄρθρων libro, ubi de femore prolapſo reſtituendo agit, quem locum inſerere pla-

placet, & post eum Celsi verba, ut tandem finis sit: εἴρηται δὲ καὶ πρόσθεν (in iis) περὶ ἀγμῶν) ὅτι ἐπάξιον ὅστις ἐν πόλει πολυανθρώπῳ ἰητρεύει, ξύλον κεκτῆσθαι τετράγωνον ὡς ἑξάπηχυ, ἢ ὀλίγῳ μεῖζον εὖρος δὲ, ὡς δίπηχυ. πάχος δὲ, ἀρκέει σπιθαμιαῖον. ἔπειτα κατὰ μῆκος μὲν ἔνθεν καὶ ἔνθεν τομὴν ἔχειν χρὴ, ὡς μὴ ὑψηλοτέρη τοῦ καιροῦ ἡ μηχάνησις εἴη. ἔπειτα φλιὰς βραχείας, ἰσχυρὰς, ἐνηρμοσμένας, ὀνίσκους ἔχειν ἑκατέρωθεν, ἔπειτα ἀρκέει μὲν ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ ξύλου, οὐδὲν δὲ κωλύει καὶ διὰ παντὸς ἐντετμῆσθαι ὡς καπέτους μικρὰς πέντε ἢ ἕξ, διαλειπούσας ἀπ' ἀλλήλων τέσσαρας δακτύλους. αὐτὰς δὲ ἀρκέει εὖρος τριδακτύλους εἶναι, καὶ βάθος οὕτως. ἔχειν δὲ κατὰ μέσον τὸ ξύλον καὶ καταγλυφὴν χρὴ βαθυτέρην ἐπὶ τετράγωνον ὡς τριῶν δακτύλων. καὶ ἐς μὲν τὴν καταγλυφὴν ταύτην, ὅταν δοκέῃ προσδεῖν ξύλον ἐμπηγνύναι ἐναρμόζον τῇ καταγλυφῇ. τὸ δὲ ἄνω στρογγύλον. ἐμπηγνύναι δὲ ἐπήν ποτε δοκέῃ ξυμφέρειν, μεσηγὺ τοῦ περινέου καὶ τῆς κεφαλῆς τοῦ μηροῦ. τοῦτο τὸ ξύλον ἑστὸς κωλύει τὴν ἐπίδοσιν ἐπιδιδόναι τὸ σῶμα, τοῖσι πρὸς ποδῶν ἕλκουσιν. ἐνίοτε γὰρ ἀρκέει αὐτὸ τὸ ξύλον

τοῦτο

τούτῳ, ἀντὶ τοῦ ἄνωθεν ἀντικατατάσιος. ἐνίοτε δὲ κατατεινομένου τοῦ σκέλεος ἔνθεν καὶ ἔνθεν, αὐτὸ τὸ ξύλον τοῦτο χαλαρὸν ἐσκευασμένον ἢ τῇ, ἢ τῇ, ἐκμοχλεύειν ἐπιτήδειον ἂν εἴη τὴν κεφαλὴν τοῦ μηροῦ ἐς τὸ ἔξω μέρος, διὰ τοῦτο γὰρ καὶ αἱ κάπετοι ἐντετμέαται, ὡς καθ' ἑκάστην ἂν αὐτέων ἁρμόσῃ ἐμβαλλόμενος ξύλινος μοχλὸς μοχλεύοι, ἢ παρὰ τὰς κεφαλὰς τῶν ἄρθρων, ἢ κατὰ τὰς κεφαλὰς τελέως ἐρειδόμενος ἅμα τῇ κατατάσει, ἤν τε ἐς τὸ ἔξω μέρος συμφέρῃ, ἐκμοχλεύεσθαι, ἤν τε εἰς τὸ εἴσω. καὶ ἤν τε στρογγύλον τὸν μοχλὸν ξυμφέρῃ εἶναι, ἤν τε πλάτος ἔχοντα. ἄλλος γὰρ ἄλλῳ τῶν ἄρθρων ἁρμόζει, &c. Foesii in Comm. inter alia hæc habentur: *Hoc organum, quod Hippocrates* ξύλον *vocat, describitur optimè Rufo apud Oribasium libro de Machinamentis, cap.* 29. Scamnum *vocat Celsus, ut & recentiores* βάθρον. *Paulus* μέγα ξύλον (*ut & hic Hippocrates*, qui mox ait: εἰ γὰρ τὸ ξύλον τοῦτο τὸ μέγα, &c. ἢ βάθρον, *ut & Galenus in Comment. Hujus quoque meminit in Mochlico Hippocrates.* Celsi verba, in quibus *scamnum* vocatur, itaque fortè cupies.

Ea sunt lib. 8. cap. 20. *Etiamnum valentius intenditur membrum super scamnum, cui ab utraque parte axes sunt, ad quos habenæ illæ deligantur, qui ut in torcularibus conversi, rumpere quoque, si quis perseveraverit, non solùm extendere nervos & musculos possunt. Collocandus autem homo super id scamnum est, aut pronus, aut supinus, aut in latus: sic ut semper ea pars superior sit, in quam os prolapsum est: ea etiam inferior, à quâ recessit*, &c. Agit autem eo capite de femore luxato, & Hippocratis meminit. Sed lubet ociùs hinc ex alieno choro pedem tandem.

Pœnam servilem appellat Prudentius] Locum Prudentii videtur respexisse illum in hymno Romani. Jusserat Asclepiades judex ille impius Romani.

Eviscerandum corpus Equuleo eminus

Pen-

Pendere, & uncis ungulísque crescere.
Apparitores sed furenti suggerunt,
Illum vetustâ nobilem prosapiâ,
Meritísque multis esse primum civium.
Jubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.
Tundatur, inquit, pectus crebris ictibus,
Plumboque cervix verberata extuberet,
Persona quaque competenter plectitur,
Magnique refert vilis, an sit nobilis,
Gradu reorum forma tormentis datur.

Apud Justinian. C....] Ut Tit. C. de Quæstionibus l. 2. *divo:* ubi Impp. Diocletianus & Maximus Boetho ita rescribunt: *Divo Marco placuit, eminentissimorum nec non etiam*

etiam perfectissimorum virorum usque ad pronepotes liberos, plebejorum pœnis vel quæstionibus non subjici, &c. In Digestis verò ut l. ult. *de decurione*, T. de Decurionibus, ubi Paulus libro 1. Quæstionum: *De decurione damnato non debere quæstionem haberi, Divus Pius rescripsit. unde etiam si desierit decurio esse, deinde damnetur, non esse torquendum, in memoriam prioris dignitatis placet.*

Per flagella, per verbera] *Filium consumpsisti per flagella, per laminas*, est in penult. declam. quæ Quintiliano attribuitur vulgò, ut suprà, excerpsi.

Extinxit laminas, laxavit equuleos.] Et hoc jam indicavi, apud Valerium esse, *fidiculas laxavit, solvit equuleum, laminas extinxit.*

Accendis laminas, &c.] Ex eadem penult. declam. illius Pseudo-Quintiliani suprà jam attuli: *Laminas accendis, equuleos moves.*

Unde Iustinian.] Vide suprà ad caput 6.

Suf-

Suſpenſi in equuleo] Adi Gallonium, In appendice: ad quam te libens tandem remitto, mi lector. Habes ibi, quæ Magius noſter hoc ultimo capite mutilo ſtrictim attingit, latiùs expoſita & diſputata prolixiùs. Unde non opus fuit, ut ego, ſi vel ingenium tempuſque adfuiſſent, actum agerem: qui loca tantùm quædam in iſto libello poſthumo adnotare volui, nec ex profeſſo interpretandum ſuſcepi. Tu ſymbolam, quam contuli properans, hoc quidem tempore & ſtatu meo non bono in bonam partem bonus accipies, & erratis meis benignus ignoſces, quod te rogo, precorque ut valeas. Dixi.

AP-

APPENDIX

DE ECULEI TORMENTO

Ex Sigonii , Gallonii & Jureti *Scriptis.*

EX CAR. SIGONII
Lib. III. de Judiciis

CAPUT. XVII.

De tormentis in Eculeo.

QUis verò aut qualis Eculeus fuerit, qui inter antiqua tormentorum genera numeratur, nemò adhuc litteris prodidit. Quantum autem ex veterum non leviſſimis elici monumentis poteſt, Eculeus cataſta fuit lignea, cochleata, ad intendendum ac remittendum apta, atque ad torquendos homines, ut facti veritas eliceretur, inſtituta. Tormenti verò genus erat hujuſmodi: Ubi cataſtæ huic brachia, pedeſque

desque ejus, qui torquendus erat, nervis quibusdam, quæ *fidiculæ* dicebantur, alligaverant, tum catasta intenta, atque in altum erecta, ut ex ea quasi ex cruce quadam miser ille penderet, primum compagem ipsam ossium illius divellebant, deinde candentibus ejusdem corpori laminis admotis, atque bisulcis ungulis ferreis lateribus laniatis doloris acerbitatem augebant. Ac catastam quidem ligneam, atque in Altum erigi solitam fuisse, ostendunt apertè P. Sozomenus *Hist. Ecclesiasticæ libro* v. & Prudentius in hymno D. Vincentii Martyris, quorum ille Eculeum *lignum tortorium*, hic *stipitem noxia-*

lem appellat. Siquidem inquit Sozomenus: καὶ προσαγαγὼν πρὸς τὸ βασανιστήριον ξύλον αἰωρεῖσθαι προσέταξεν, id est: *Et cum ad tortorium lignum adduxisset, in sublime tolli jussit.* Et Eusebius Hist. Ecclesiasticæ lib. V. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάσεις τῶν ποδῶν. id est: *Pedum extensiones in ligno.* Prudentius autem:

Incensus his Asclepiades jusserat,
Eviscerandum corpus Eculeo eminus
Pendere.

Et paulò post:

Jubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.

At paulò post, qui in Eculeum esset

esset conjectus, ex eo, quasi ex alto ligno, pependisse, ostendit multò apertius, cùm eundem Martyrem ex Eculeo ita vociferantem inducit:

Audite cuncti, clamo longè, ac prædico,
Emitto vocem, de catasta celsiòr.

Eandem autem machinam cochleatam fuisse, ex versu veteris poëtæ Pomponii elicitur, qui à Nonio Marcello profertur:

Et ubi insilui in cochleatum Eculeum,
Ibi tolutim tortor. id est torqueor.

Quòd autem brachiis pedibusque Eculeo fidiculis alligatis, Eculeus distentus ossium

commissuras cum dolore distraxerit, ex multis locis cognoscitur, primùm ex eodem hymno, ubi ita tyrannus imperat:

Vinctum retortis brachiis
Sursum, ac deorsum extendite,
Compago donec ossium
Divulsa membratim crepet.

Deinde ex hymno D. Romani Martyris, in quo Martyr ipse ita ex Eculeo loquitur:

Miserum putatis, quòd retortis pendeo,
Extentus ulnis, quòd revelluntur pedes,
Compago nervis quòd sonat crepantibus.

Et Asconio: *De servo Alicore*

quæstio

quæstio ita habita, ut is articulatim consecaretur.

Quibus verbis satis, quæ figura fuerit ejus, qui in Eculeo torqueretur ostenditur, cum se pendere brachiis, pedibusque retortis extentum ait; nervis scilicet, quibus devincta membra erant, propter summam intentionem crepantibus. His autem addere possumus etiam Suetonium de Tiberio ita scribentem: *Excogitaverat inter genera cruciatus etiam, ut larga meri potione per fallaciam oneratos repente veretris deligatis, fidicularum simul, urinæque tormento distenderet.* Ex quibus apparet, nullum alium cruciatum à fidiculis, quibus

membra eculeo adhærebant, nisi distensionis esse profectum. Unde Isidorus non omnino malus auctor antiquitatis jure suo, Eculeum dictum, *quòd extenderet*, scripsit. Eusebius autem summè distentum ait, cùm ad quintum foramen pervenisset. inquit enim libro v. τὰς ἐν τῷ ξύλῳ διατάζεις τῶν ποδῶν ἐπὶ πέμπτον διατεινομένων τρύπημα.

Ut autem incitandi doloris caussa eculeus, aut fidiculæ tendebantur, sic ejusdem remittendi eadem laxabantur. Quocirca Valerius de patientia ita scriptum reliquit: *Zeno cum à Nearcho tyranno torqueretur, esse dixit, quod secreto audire eum maximè expediret, laxatoque Eculeo aurem*

aurem ejus morſu corripuit, atque abſcidit. In Theodoro autem Hieronymus tyrannus tortorum manus fruſtra fatigavit; rupit enim verbera, fidiculas laxavit, ſolvit Eculeum, laminaſque extinxit prius, quàm efficeret, ut tyrannici odii conſcios indicaret. & Quinctilianus declamatione ultima ita: *An quæſtionem illam fuiſſe credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? Ideo enim Eculeum movebam artifex ſenex, tenebam fidiculas ratione ſævitiæ, ut leniter ſedibus ſuis remota compago per ſingulos artus membra laxaret.* Ex quibus verbis, qui in laxando eculeo leniter fidiculas remiſiſſet; eum

eum aliqua ex parte doloris acerbitati consuluisse apparet.

Postremò verò laminarum candentium, & ungularum effodientium ita multa testimonia extant, ut ea referre putidum magis, quàm necessarium esse videatur. Cyprianus ad Donat. *Hasta illic, & gladius, & carnifex præsto est, ungula effodiens latera, & deradens, Eculeus extendens, ignis exurens, hominis corpus unum, supplicia plura quàm membra.* & de laude Martyrii: *Hoc verò quòd Eculeo corpus extensum candentes stridet ad laminas, non exempti sanguinis, sed tentationis est caussa.* & Prudentius in hymno D. Vincentii:

Ex-

Extorque, si potes, fidem;
Tormenta, carcer, ungulæ,
Stridensque flammis lamina,
Atque ipsa pœnarum ultima
Mors Christianis ludus est.

& post:

Ridebat hæc miles Dei
Manus cruentas increpans,
Quod fixa non profundius
Intraret artus ungula.

& in hymno D. Romani:

Amor coronæ pæne prævenit trucem
Lictoris artem, sponte nudas offerens
Costas bisulcis execandas ungulis.

& post:

Non ungularum tanta vis latus fodit

Mucrone, quanta dira pulsat pleuresis,
Nec sic inusta laminis ardet cutis,
Ut febris atro felle venas exedit.

Et Cicero in Verrem: *Quid cum ardentes laminæ, ceterique cruciatus admovebantur?* Et Seneca libro III. de Ira: *Torserat per omnia quæ in rerum natura tristissima sunt, fidiculis, tribularibus, & Eculeo, igne, vultu suo.* Et in Antonium: *Ponite ante oculos vincula, verbera, Eculeum, Carnificem, tortoremque Samarium.*

Extorquendæ autem de servis veritatis caussa, Eculeum adhibitum fuisse, & supra

ſupra ſignificavimus, cum de quæſtionibus diximus, & docet Cicero pro Dejotaro, cum ait: *Cum more majorum de ſervo in Dominum ne tormentis quidem quæri liceat, in qua quæſtione dolor veram vocem elicere poſſit etiam ab invito, exortus eſt ſervus, qui quem in Eculeo appellare non poſſet, eum accuſet ſolutus.* Pro Milone: *Sed quæſtiones urgent Milonem. quibuſnam de ſervis?* Item *Facti in Eculeo quæſtio eſt, juris in judicio.* Tranſlatus eſt inde Eculeus ad cruciandos homines, & acerbiore ſupplicio afficiendos, quod in Chriſtianis Martyribus patuit.

EX ANTONII GALLONII

Rom. Congregationis Oratorii Presbyteri

Libro de SS. MARTYRUM *cruciatibus.*

CAPUT. III.

De Equuleo Martyrii instrumento, &c.

De Equuleo.

EMINERUNT de equuleo torquendi instrumento cùm Cicero, tum alii multi: Cicero pro Deiotaro, & pro Milone, 7. item in Verrem, & Philip. II. in Antonium: alii verò, ut Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. Quintilianus declamatione ultima, Seneca lib. 3. de ira cap. 3. & 19. & epistol. 66. & 67. Ammianus Marcellinus lib. 14. 16. & 18. & res gestæ Martyrum ferè innumeræ, speciatim Crescentiani à Surio sub inscriptione B. Marcelli Papæ relatæ tom. I. Dorotheæ virginis ab eodem tom. similiter I. & à veteribus nostræ

nostræ bibliothecæ manuscriptis. Concordii martyris à Mombritio tom. 1. & à prædicto Surio tomo pariter 1. Pontiani à Petro catalogi lib 2. cap. 102. Agathæ à Surio tom.2. & à veteribus manuscriptis cùm nostræ bibliothecæ, tum aliorum; Acta item Euláliæ virginis à nobis in historia nostra Sanctarum virginum externarum recitata; similiter Nestorii à Surio tom. 1. & à Petro lib. 3. cap. 152. Felicis & Fortunati ab eodem Petro catalogi lib. 4. cap. 83. Antoninæ à Romano Martyrologio pridie Idus Iunii. Felicolæ virginis à nobis in nostra Sanctarum virginum Romanarum historia. Processi & Martiniani à Mombritio tom. 2. Ianuarij & Paulæ à Petro lib. 5. cap. 85. Gundenæ virginis à Martyrologiis 14. Kal. Augusti, & à Petro lib. 6. cap. 112. Iustæ & Rufinæ virginum à Petro vicissim libro prædicto cap. 117. Secundiani, Marcelliani, & Veriani à Mombritio tom. 2. & à Petro lib. 7. cap. 41. Reginæ virginis à Mombritio etiam tom. superiùs citato.

citato. Euſebii & ſociorum à veteribus noſtris manuſcriptis, & à Mombritio tom. 1. & à Petro catalogi lib. 7. cap. 111. Geneſii à codicibus tam noſtræ bibliothecæ manu exaratis, quàm aliorum, inſuper à Surio tom. 5. à Mombritio tom. 1. & à Petro lib. 7. cap. 110. Fauſti, ejuſque ſociorum à Martyrologiis quibuſdam, & ab auctore Theſauri concionatorum part. 2 Vincentii nobiliſſimi martyris à veteribus noſtris manuſcriptis, atque aliorum, Alexandri Epiſcopi à Petro catalogi lib. 8. cap. 102. & à Romano Martyrologio 11. Kal. Octobris; Theodori militis à non excuſis bibliothecæ noſtræ libris, atque à Martyrologiis quinto Non. Novembris; Maximi diaconi à Petro lib. 9. cap. 85. Baſſi Epiſcopi ab eodem lib. 1. cap. 30. & ad extremum Marini à Mombritio tom. 2. & aliorum utriuſque ſexus innumerabilium.

Ad hæc, præter auctores, Actáque nuper citata, faciunt quoque de equuleo mentionem S. Cyprianus in epiſtola ad Donatum

2. &

2. & lib de laude martyrii, & sermone de lapsis; S. Hieronymus epist. ad Innoc. 49. B. Augustinus epist. 59 ad Marcellin. Eusebius lib. 1. cap. 11. Isidorus lib. 6. etymolog. cap. ult. Prudentius in suis hymnis sæpissimè, & quidam recentiores magis diffusè, ut Sigonius lib. 3. de Judiciis cap. 18. Iacobus Pamelius in Cyprianum, in illa verba quæ in sermone de lapsis leguntur; *Nunc equuleus extenderet, nunc ungula*, &c. & alii. Conveniunt isti, fuisse equuleum torquendi instrumentum institutum olim ad exprimendam è noxiis consciisve veritatem, sic Cicero pro Deiotaro, ubi ait: *Cùm more majorum de servo in dominum ne tormentis quidem quæri liceat; in qua quæstione dolor veram vocem elicere possit etiam ab invito; exortus est servus qui quem in equuleo appellare non posset, eum accuset solutus.* & pro Milone: *Sed quæstiones, ut urgent Milonem, quibusnam de servis?* item: *Facti in equuleo quæstio est, juris in judicio.* Tuscul. 5. ac l. 4 de finibus bon. & mal. & Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. externorum. 2. de Ze-

none

none Eleazate, & 3. de Zenone altero, & 5. de Theodoro Syracusano, & lib. 8. cap. 4. de M. Agrii servo, de Alexandro servo Fannii, & demùm de Philippo Fulvii Flacci. Idem affirmare videtur Ammianus Marcellinus lib. 18. dum ait: *Quamquam incurvus sub equuleo staret, pertinaci tamen negabat instantiâ.*

Translatus est inde equuleus ad cruciandos homines, & acerbiore supplicio afficiendos: quod in Christianis martyribus patuit; quamobrem crebra ejus in rebus gestis ipsorum his verbis fit mentio: Equuleo tortus, Equuleo cruciatus, In equuleo suspensus, In equuleum levatus, in equuleum actus, & consimilia. In hoc igitur, quod hucusque diximus, nempe fuisse equuleum tormenti genus, quo ad extorquendam de reis veritatem utebantur antiqui; non differunt inter se scriptores, sed in ejusdumtaxat perfecta definitione ac forma explicanda. *Sententia de equuleo diversæ.* Quidam enim, ardentem fuisse laminam, scriptum reliquerunt. Quidam alii, tormenti genus, quo vinctis

vinctis supernè manibus, & appensis utrique pedi gravissimis ponderibus, pendens homo immaniter torquebatur. Alii verò, ut Sigonius, & religiosi quidam eum secuti, catastam ligneam cochleatam ad intendendum & remittendum aptam, atque ad torquendos homines, ut facti veritas eliceretur, institutam: *Ceterùm* (inquit) *tormenti genus erat hujusmodi: ubi catastæ huic brachia pedesque ejus qui torquendus erat, nervis quibusdam, quifidiculæ dicebantur, alligaverant; tum catasta intenta, atque in altum erecta; ut ex ea, quasi ex cruce quadam miser ille penderet, primùm compagem ipsam ossium divellebant, deinde candentes laminas ejusdem corpori admovebant; tum bisulcis ungulis ferreis latera excarnificantes, doloris acerbitatem augebant.* hæc eruditissimus Sigonius. Alii postremò, machinam fuisse ad equi similitudinem (veluti infrà diffusè explicabitur) fabricatam, cum duabus striatis rotulis in extremis excavatísque ejus partibus positis, quæ quidem per axiculos ductoriis funiculis trajectis versaban-

Sigonii sententia de equuleo.

ſabantur; unde fiebat, ut rei illis alligati variè excruciarentur, atque diſtenderentur. Fuit hujus opinionis P. Thomas Bozius noſtræ Congregationis Sacerdos, in hiſtoria quam de ſanctis martyribus Papia & Mauro deſcripſit, nondum excuſa. Hæ itaque ſunt de equuleo ſcriptorum ſententiæ, quarum quæ veræ, quæve falſæ ſint, ſi ſtudioſè diligenterque inſpiciatur, apparebit.

Prima ſententia de equuleo reprobatur.

Jam verò ſi primam ſpectemus, ceteris ſine dubio minùs veram eſſe judicabimus: quî enim fieri poteſt, ut equuleum ardentem laminam credamus, cùm in omnibus ferè martyrum rebus geſtis, & in nonnullis antiquorum auctorum libris ſcriptum reperiatur, cruciandos homines in equuleo levatos, laminis fuiſſe ardentibus combuſtos? Deinde ſi ad alteram & tertiam animum referamus, apertum fortaſſe perſpicuumque nobis nullo labore fiet, & improbabiles eas eſſe, & à veritate alienas. Etenim quonam pacto poterunt ea, quæ de equuleo majores litteris conſignârunt

Altera, & tertia opinio examinatur.

gnârunt, illis descriptionibus accommodari? quod quidem tunc vel maximè non posse constabit, cùm opinionem extremo loco relatam, quam veram putamus, rationibus comprobabimus. Est autem ea (ut ex supradictis patet) hujusmodi: Equuleus apud veteres machina fuit lignea ad veri equi similitudinem fabricata, cum duabus striatis rotulis in extremis excavatisque ejus partibus inditis, quæ, cùm erat aliquis in ea torquendus, per axiculos ductoriis funiculis trajectis, versabantur: quocirca fiebat, ut illis alligatus variè excruciaretur, atque distenderetur.

Sententia nostra de equuleo explicatur.

Ut autem clariùs & dilucidiùs, quæ paulò antè & quæ proximè de equuleo diximus, percipiantur; sciri convenit, consuevisse veteres hoc modo equuleum construere. Præparabant initio operis faciundi stipitem rectum, longitudinis latitudinisve convenientis: in cujus extremis partibus, ipsorum industriâ aliquantulum excavatis, duas striatas rotulas, quæ per axiculos

verti

verti possent, indebant: tum deinde, ut ex omni parte elevatus remaneret è terra, desumebant quatuor ligna eo paulò arctiora, atque minora, quæ deinceps clavis ferreis non longè ab ultimis stipitis partibus affigentes, fabricabant machinam quatuor quasi pedibus veri equi instar insistentem. Quo peracto, si quis ibi equuleo torquendus aderat, in ipsum, vi cruribus divaricatis, conjiciebatur. Post hæc tortores funiculos aliquos sumentes, illorum altero cruciandi pedes, altero manus post tergum rejectas atque distortas vinciebant. Tunc rotulis, sive orbiculis funiculos prædictos immittentes, & ad machinulam aliquam equulei pedibus affixam, succulæ (ut nobis probatur) similem, eosdem referentes, efficiebant, brachiorum ductu machinulam versantes, ut funiculi circa eam se involventes, extenderentur; & deinceps, ut illis alligatus, dorso super equuleum, & facie ad cœlum versa, pariter extenderetur. Verùm cùm iterum ac sæpius in machinula vertenda

A Martyr in Equuleo.
B Martyr pendens ab equuleo.
C Equuleus.
D Fasces consulares.
E Tabulatum cui impositus erat equuleus.

vertenda defatigari non desisterent, & ex hoc singula jam vincti membra, cunctis compagibus resolutis, essent distracta, longo temporis spatio vel sic eum permanere sinebant; vel, Judice annuente, funiculos relaxantes, incurvum ac pendulum sub equuleo cadere, non sine maximo dolore faciebant. Quamobrem arbitratus tunc Judex amplam condemnandi, aut absolvendi eum se nactum esse occasionem, de actis ejus acerrimè inquirere ac cognoscere persequebatur. Quodsi rei constantia spem ipsius fefellisset atque superasset, jubebat continuò igneas laminas, lampades, aut tædas ardentes afferri, vel etiam ungulas, uncos & consimilia, & his, vel horum saltem altero ejus latera, ceterásque corporis partes aduri, atque excarnificari, ut sic novi doloris acerbitas quæreret veritatem. Atque hæc de equulei forma & usu. Reliquum est modò, omnia & singula quæ de ipso explicavimus, rationibus, veterúmque monumentis confirmare.

Ac

Martyr ab equuleo pendens funalium flammâ, et laminis igneis sive ardentibus ustulatus.

Equuleus erat veri equi instar fabricatus.

Ac primùm, machinam fuisse ligneam ad veri equi similitudinem fabricatam, apertè ostendit nominis equulei interpretatio: equuleus enim pullum equinum, id est, equum recenter natum, significat. Præterea inveniuntur in hunc usque diem quædam scamnorum genera elevata paulisper è terra, quatuor lignis, quasi quatuor pedibus sustentata, quæ hoc nomine vocantur, ut sunt quæ vulgò *cavalletti* dicuntur. Potest insuper demonstrari hoc idem ex descriptionibus & effectibus eidemmet equuleo ab antiquis scriptoribus attributis: unde Cicero Tusculan. quæst. lib. 5. volens innuere sic in ipso poni reos consuevisse, ut in vero animatóque equo immitti quis solet, dixit, de equuleo instrumento torquendi loquens: *In equuleum conjiciuntur.* & paucis interpositis: *Veluti iste in equuleum impositus.* & pòst: *Conantem ire in equuleum*, &c. Ex his locis doctissimus Pamelius in Cyprianum collegit, fuisse equuleum, de quo hic agitur, ab equi similitudine appel-

appellatum: ſiquidem ait: *Equuleum accipit Cicero lib. 5. Tuſcul. quæſt. pro tormenti genere in formam equi, in quem conjiciebantur rei.* hæc ille. Præterea hæc idem clariùs ſignificavit Pomponius poëta à Nonio Marcello relatus, his verbis: *Et ubi inſilui* (quod proprium eſt illorum qui in equos aſcendunt) *in cochleatum equuleum, ibi tollutim tortor.* perinde acſi diceret, Poſtquam aſcendi in equuleum rotulas ſtriatas habentem, inibi tollutim torqueor, id eſt (ut Nonius Marcellus docet) volubiliter torqueor; quod quidem ratione rotularum in eo inditarum fiebat. Ad hæc, legimus ſæpiſſimè in martyrum paſſionibus, ſpeciatim in illa ſanctorum Abundii & Abundantii, quam in veteribus noſtræ bibliothecæ manuſcriptis codicibus habemus, fuiſſe Chriſtianos in equuleo levatos, ut in eo torquerentur. ſignum eſt ergo ſatis evidens, fuiſſe equuleum (ut declaravimus ſupra) machinam ligneam equo ſimilem, & non alio modo conſtructam. Poſtremò huic ſententiæ proximè accedere viden-

tur S. Hieronymus ad Innoc. epist. 49. & Seneca: quorum ille, equuleo tortos, scribit, oculos in cœlum conversos tenuisse: hic, in eo toto corpore prostratos jacuisse: namque ait B. Hieronymus: *Cum equuleus corpus extenderet, oculis, quos tantum tortor alligare non poterat, suspexit ad cœlum.* Seneca autem: *Hoc nobis* (inquit) *persuadere conaris, nihil interesse, utrum aliquis in gaudio sit, an in equuleo iaceat.* Si igitur in equuleo rei jacebant, & ad cœlum suspiciebant, probabilius est, instar equi eum fabricatum fuisse, quàm aliter.

Dicet fortasse quispiam, prædicta Senecæ verba non ita se habere, ut diximus: nam Muretus in suis ad prænotatam epistolam notis, ubi, *jaceat*, ipsi scripsimus, ille, *taceat*, correxit; unde inquit: *In equuleo taceat; non indicet conscios; nihil eorum prodat, propter quæ torquetur. Melius, haud dubiè, quàm, ut in aliis*, jaceat. Sed cùm id nulla prorsus afferat ratione, legendum esse credimus, *jaceat*, & non, *taceat*: etenim non solùm ejusmodi lectio antecedentibus aucto-

Confutatur Muretus.

auctoris verbis est congruentior, sed cunctis etiam Senecæ codicicibus, quos vidimus, quorum aliqui pervetusti erant, conformior; siquidem in illis, *jaceat*, semper legimus, & numquam, ut Mureto placuit, *taceat*. Et de hac prima definitionis equulei parte satis.

Ceterùm fuisse in eadem equulei machina rotulas aliquas striatas, ex veteris poëtæ Pomponii prænotato versu elicitur, ut ex nuper dictis explicatisque patet.

In equuleo erant rotulæ quædam.

Quòd autem rei in equuleo levati, brachiis post terga distortis, pedibúsque eidem equuleo funiculis alligatis, & iis machinulis quibusdam relatis, distenderentur, atque discerperentur, hoc, inquam, ex multis locis cognosci potest: & primùm ex Eusebii historiæ libro 8. cap. 11. ubi hæc verba leguntur: *Quidam enim primùm manibus à tergo colligatis ligno appensi, & machinis quibusdam membra eorum universa distenta, distractáque*, &c. Porrò esse hæc de equuleo intelligenda, ea quæ continuò subsequuntur verba, non obscurè

Martyres in equuleo brachiis post tergà distortis extendebantur.

indicare videntur; sunt enim hujusmodi: *Deinde à tortoribus ex mandato magistratuum per totum corpus graviter divexati, & non quemadmodum cum homicidis agi solet, latera solùm, sed venter, tibiæ, & genæ flagris ferreis cæsæ, seu* (ut alii textus habent) *ungulis.* hæc ille. Deinde confirmare hoc idem quoque possumus ex B. Hieronymi epistola ad Innocentium 49. siquidem hæc in illa conscripta habentur: *At verò mulier sexu fortior suo, cùm equuleus corpus extenderet, & sordidas fœtore carceris manus post tergum vincula cohiberent, oculis,* &c. Præterea idem similiter ex Prudentio in B. Vincentii martyris hymno, in quo ita Tyrannus tortoribus imperat:

Vinctum retortis brachiis
Sursum ac deorsum extendite,
Compago donec ossium
divulsa membratim crepet.

Quemmodo martyres in equuleo positi penderent, declarabitur infrà.

Et in hymno S. Romani, ubi invictus martyr ita ex equuleo loquitur:

Miserum putatis, quòd retortis
pendeo

Exten-

Extensus ulnis, quòd revelluntur
pedes,
Compago nervis quòd sonat crepantibus.

Ex his itaque planè (ut nobis videtur) apparet, fuisse reos pedibus, distortísque brachiis Equulei funiculis vinctos, & quibusdam machinulis, ad quas hi funiculi referebantur, à tortoribus volutatis, articulatim conscissos, atque dissectos.

Has autem machinulas fuisse in equuleo, præter id quod ex Eusebio asseruimus, posset etiam fortasse confirmari ex his, quæ habet Vitruvius lib. 10. cap. 2. 3. & 4. tractans de trochlearum usu, atque de aliis tractoriis machinis, ut de ergata, & succulis: docet enim, ductarium funem per trochleam, quam nonnulli etiam *Rechamum* dicunt, trajectum, debere postremò, ut onera per ipsum sublevari, vel dimoveri queant, ad aliquam machinam referri. *Machinula quædam erant Equuleo affixa.* *Rechamus quid sit.*

Jacuisse autem reos toto corpore in Equuleo prostratos, vultúque ad cœlum verso, dum funi- *Jacebant, qui in Equu-*

leo extendebantur, toto corpore ineo prostrati, vultu adcælum verso. Crines quandoque SS. mulierum in equuleo excruciandarum, augendi doloris causâ, ad ejus stipitem vinciebantur. Quomodo rei incurvatis corporibus sub equuleum caderent.

culi intendebantur, indicant, & quidem non obscurè, ea quæ paulò superiùs ex epist. S. Hieronymi ad Innoc. 49. & Senecæ 66. retulimus.. unum tamen advertes (ut ex B. Hieronymi citata epistola monemur) solitos nonnumquam fuisse carnifices, crines mulierum in equuleo torquendarum, augendi doloris studio, ad ejus stipitem alligare; nec mirum; quia dum à tortoribus laxabantur funiculi, sub equuleum (veluti paulò infrà ex Ammiano demonstrabitur) incurvato corpore cadebant: quocirca earum capillos, quod summi immensique animi & corporis cruciatus erat, evelli quodammodò atque extirpari oportebat.

Quòd autem funiculis, qui extensi erant, laxatis, rei incurvatis corporibus sub equulei machinam caderent, testatur (ut alios omittamus) Ammianus Marcellinus lib. 16. *Innocentes (dicens) tortoribus exposuit multos, & sub equuleo cepit incurvos.* & lib. 18. *Quamquam incurvus sub equuleo staret, pertinaci negabat instantia,* qui-

bus

bus verbis, illisque præcipuè, quæ lib. 18. leguntur, significavit auctor, augendi doloris gratiâ laxatos fuisse funiculos, & non (ut Sigonio, eumque sequentibus placuit) ejusdem remittendi causâ: arbitratus est quippe vir iste lib. 3. de judiciis cap. 18. consuevisse veteres, remittendi doloris studio, funiculos, quibus in equuleo reorum corpora erant extensa, relaxare. unde inquit: *Ut autem incitandi doloris causâ equuleus aut fidiculæ tendebantur, sic ejusdem remittendi eædem laxabantur.* confirmat hanc sententiam majorum auctoritate, inquiens: *Quocirca Valerius de patientia, nempe lib. 3. cap. 3. ita scriptum reliquit: Zeno cùm à Nearcho Tyranno torqueretur, esse dixit, quod secreto audire eum maximè expediret: laxatoque equuleo aurem ejus morsu corripuit, atque abscidit. Et paulò pòst: in Theodoro quoque (ait) viro gravissimo Hieronymus, Tyrannus tortorum manus frustrà fatigavit: rupit enim verbera, fidiculas laxavit, solvit equuleum, laminasque extinxit priùs, quàm efficeret, ut Tyrannicidij conscios indicaret.* Et Quinilia-

Funiculi in equuleo non laxabantur remittendi doloris causâ.

tilianus declam. ultima, ita: *An quæstionem illam fuisse credis, qualis vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleum movebam artifex senex, tenebam fidiculas ratione sævitiæ, ut leniter sedibus suis remota compago per singulos artus membra laxaret. Ex quibus verbis* (subjungit idem auctor) *qui in laxando equuleo leniter fidiculas remisisset, eum aliqua ex parte doloris acerbitati consuluisse apparet.* hactenus ille; cujus quidem rationes, si diligenter considerentur, eas non solùm (pace ipsius dixerim) falsa quædam continere patebit, sed insuper nihil omnino concludere, manifestum fiet.

Rationes Sigonii diluuntur. Continent primò quædam, quæ à veritate remota creduntur, nempe fidiculas fuisse funiculos illos, quibus rei equuleo alligabantur: siquidem (ut paulò inferiùs demonstrabimus) erant apud veteres fidiculæ idem quod ungulæ, & hæ idem prorsus quod illæ. Nec etiam concludunt: nam tametsi concederemus fidiculas fuisse funiculos, quibus rei vinciebantur, non idcirco consequeretur ejus argumenta firma validáque esse: namque ipsa nec

nobis

nobis aliqua ex parte obesse possunt, nec his qui contrà sentiunt prodesse: non enim illis verbis, quibus ea fundantur, voluit Valerius Maximus indicare, funiculis relaxatis, doloris acerbitati consultum fuisse, sed potiùs virorum quorundam externorum invictum animi robur, atque constantiam; quippe ait: *Cùm Zeno à Nearcho Tyranno, de cujus nece consilium inierat, torqueretur, supplicii pariter, atque indicandorum gratiâ consciorum, doloris victor, sed ultionis cupidus, esse dixit*, prædicto scilicet Nearcho, *quod secretò audire eum admodum expediret: laxatóque equuleo, posteaquàm insidiis opportunum tempus animadvertit, aurem ejus morsu corripuit, nec antè dimisit, quàm & ipse vitâ, & ille corporis parte privaretur.* Ex his profectò verbis non colligitur laxatum fuisse equuleum remittendi doloris studio, sed ideo, ut Zeno, qui in eo torquebatur, posset Nearcho Tyranno, his, qui aderant, non audientibus, aperire secretum quoddam, sicuti ipse simulabat, illi maximè uti e a ne-

necessarium. Non ergo Sigonius sententiam suam firmiter, ut sibi persuasit, demonstravit.

Advertere hîc velimus lectorem, laxari funiculos (ut verba Valerii Maximi jamjam recitata indicant) indicio fuisse, equuleum, sicuti initio capitis asseruimus, è terra aliquantulum ex omni ejus parte elevatum extitisse: Unde nullo pacto nobis admirationem movere Prudentius debet, si in S. Romani martyris hymno eumdem Christi militem ex equuleo, quasi ex alto quodam ligno pependisset, ita vociferantem inducat:

Audite cuncti: clamo longè, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

Nam equuleus (ut ex verbis Valerii modò adductis ostendimus) erat convenienter sublevatus & altus. Jam verò ad rem nostram revertentes, putamus nec alteram Valerii auctoritatem ullo modo Sigonio favere posse; in illa enim hujusmodi verba, & quidem figurata habentur: *In Theodo-*

Theodoro quoque viro gravissimo Hieronymus Tyrannus tortorum manus frustra fatigavit. Rupit enim verbera, laxavit fidiculas, solvit equuleum, laminas extinxit priùs, quàm efficeret, ut tyrannicidii conscios indicaret, hucusque Valerius Maximus Sed quid contra nostram sententiam ex his infertur? certè nihil, innuunt ea dumtaxat maximam fuisse in cruciatibus perferendis Theodori constantiam; siquidem *rupit verbera*, id est, flagella, quibus verberabatur; *laxavit fidiculas*, hoc est, ungulas disjunxit, quippe quæ (ut cap. 5. explicabimus) forcipes ferrei erant: *solvit equuleum*, id est, funiculos, quibus ligatus erat, disrupit: *laminas extinxit*, &c. Spectentur quæso paululùm attento animo singula verba, & sic rem se habere constabit, atque insuper nihil contra nos ea pugnare apparebit. Idem quoque eveniet, si Quintiliani verba, quæ ad suam sententiam confirmandam Sigonius adduxit, considerentur, quippe hoc modo se habent: *An tu quæstionem illam fuisse credis, qualis ver-*

vernilibus corporibus adhibetur? ideo enim equuleum movebam artifex senex, tenebam fidiculas ratione sævitiæ, ut leniter sedibus suis remota compago per singulos artus membra laxaret. Et quid hæc significant? significant profectò quemdam, qui in equuleo torquebatur, leniter in eo remisséque extensum fuisse, ut sic leniter remisséque pariter discerperetur: quare nihil omnino prædictæ tum Valerii, tum Quintiliani auctoritates in nostram sententiam efficiunt. Et hæc quidem hactenus.

Fidiculæ quid essent apud veteres.

SIGONIUS loco nuper citato in ea fuit opinone, ut crediderit fidiculas, de quibus hìc quærimus, fuisse vincula nervea, quibus reorum membra equuleo adhærebant; sicque noxios fidiculis torqueri, idem esse, ac eosdem fidiculis equuleo alligatos intendendo, eorumdem singulas ossium commissuras summo cum dolore distrahere. In hanc quoque sententiam scripsisse videtur

Valla-

Valla lib. I. dum ait, *fidiculas esse instrumentum ex duobus obliquatis lignis compactum, ita dictum vel ab extorquenda fide, vel à nerveis funibus quibus torquendi alligantur.* sic ille. Sed si ea, quæ de hismet fidiculis in notis ad Romanum Martyrologium * conscripta, atque firmissimis argumentis sunt comprobata, attento animo intuebimur, erraſſe prædictos ſcriptores ſine dubitatione ulla intelligemus. Ceterùm ut benigno lectori magis magiſque ſatisfaciamus, omnia hic recitare nobis placuit. Sunt autem hujus generis.

* XI. Kal. Febr.

Fidiculæ quidnam fuerint, exact S. Iſidorus demonſtravit etymolog. lib. 5. cap. ultim, dicens eas eſſe ungulas ferreas, quibus damnati diſcruciabantur: quocirca, inquit, *ungulæ dictæ quòd effodiant; hæ & fidiculæ, quia iis rei in equuleo torquentur, ut fides inveniatur.* hæc Iſidorus. Cùm itaque fidiculis, æquè ac ungulis, latera hominis in equuleo extenſi finderentur, eaſdem ungulás ea de cauſa *fidiculas* appel-

Ungulæ cur fidiculæ dictæ.

appellatas esse, nobis par est credere, quòd nimirum reorum latera & ipsa finderent, sicque à *findendo fidiculas* nuncupatas esse, quasi *findiculas*; vel à *fodicando*, quia nempe reorum latera illis fodicarentur; nominatasque esse *fidiculas*: quasi *fodiculas*; nam *fodicare latera fidiculis*, usurpatum apparet ab Ammiano, sicuti paucis interpositis versibus patefaciemus.

His primùm assentitur Prudentius in hymno S. Romani martyris, cùm quas vocavit *fidiculas*, easdem *ungulas* dicat. sunt enim apud eum hæc verba Asclepiadis Judicis:

—— Vertat ictum carnifex
In os loquentis, inque maxillas manuum,
Sulcosque acutos, & fidiculas transferat,
Verbositatis ut rumpatur locus.

Per *fidiculas* Asclepiadem intellexisse ungulas, quæ statim auctor subjungit, aperiunt his versibus:

Implet jubentis dicta lictor improbus,

Cha

Charaxat ambas ungulis scribentibus
Genas, cruentis & secat faciem notis:
Hirsuta barbis solvitur carptim cutis
Et mentum adusque vultus omnis scinditur.

Hæc Prudentius. Eodem pariter sensu accipiuntur *fidiculæ*, l. *Decuriones*. C. de quæst. siquidem *fidiculis excruciari*, vocat ibidem Imperator, *cruentam conditionem*. sic apud Ammianum lib. 29. ubi hæc genera cruciatuum recensens, ita testatum reliquit: *Intercluduntur equulei, expediuntur pondera plumbea cum fidiculis & verberibus*, cùmque non multò pòst reorum majestatis latera prædictis suppliciis fodicata affirmet; fidiculis id peractum esse jam constat. In hoc item sensu *fidiculas* desume, tam apud Josephum de Machab. lib. 5. quàm apud Senecam libro 3. de ira cap. 3. Valerium de patientia libro 3. cap. 3. & Quintilianum declamatione ultima, vel alios, si qui sint, nihil planè prohibet: immò ex Josepho, Valerio, & Quintiliano clarissimè locis citatis

tatis colligi poteſt, per *fidiculas*, eos ungulas, & non aliud quicquam ſignificare voluiſſe. Atque hæc quidem pro explicatione confirmationeque hujuſce opinionis dicta ſint. Verùm huic ſententiæ adverſari videtur Suetonius in Tiberio, apud quem aliud genus ſupplicii fidiculas dictas eſſe habetur; namque in prænotato locō ſic legitur: *Excogitaverat inter genera cruciatus, etiam, ut longa meri potione per fallaciam oneratos, repentè veretris deligatis, fidicularum ſimul, urinæque tormento diſtenderet.* hæc Suetonius: cujus nihilominus auctoritati ſatisfieri poteſt, ſi dicatur, fuiſſe ejuſmodi tormenti genus, cujus ipſe meminit, remotiſſimum ab eo quod in ſanctorum martyrum rebus geſtis, aliiſque citatis auctoribus, per fidiculas teſtatum apparet. Oppones adhuc fortaſſe huic noſtræ opinioni Valerium lib. 3. cap. 3. ſic de Theodoro loquentem: *Rupit verbera, fidiculas laxavit, ſolvit Equuleum.* Sed certè quomodo ſint hæc verba interpretanda, atque exponenda, abundè jam

Fidiculæ quid apud Suetonium.

jam demonstravimus. Et de fidiculis satis.

Quod verò spectat ad id quod ultimo loco diximus de aliis quibusdam tormentorum generibus, quibus rei in Equuleo extensi excruciabantur, observari est opus, hanc consuetudinem habuisse majores, ut corpore in Equuleo extenso, fidiculis, vel ungulis ejusdemmet membra finderent, vel laminis candentibus, aut consimilibus torrerent. Hæc cùm habeas in nonnullis sanctorum martyrum Actis, S. Cyprianus demonstrat epist. ad Donatum his verbis: *Hasta illic, & gladius, & carnifex præsto est, ungula effodiens latera & deradens, Equuleus extendens, ignis exurens, ad hominis corpus unum supplicia multa.* & lib. de lapsis: *Sed cum, durissimi Judicis recrudescente sævitia, jam fatigatũ, nunc flagella scinderent, nunc contunderent fustes, nunc Equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret*, & l. de laude Martyrii: *Hoc verò quod Equuleo corpus extensũ candentes stridet ad laminas, non exempti sanguinis, sed tentationis est causa.*

Extensi in equuleo variis tormentorum generibus affligebantur.

Et

Et S. Augustinus epistolâ ad Marcellinum 59. *Quando* ait, *tantorum scelerum confessionem non extendente equuleo, non sulcantibus ungulis, non urentibus flammis, sed virgarum verberibus eruisti?* & S. Hieronymus epist. ad Innoc. 49. pluribus. Cicero item 7. in Verrem, dum ait: *Quid cùm ignes, ardentesque laminæ, ceterique cruciatus admovebantur?* & in Anton. Philip. 11. *Ponite ante oculos vincula, verbera, equuleum, carnificem tortoremque Samarium.* & Seneca lib. 3. de ira cap. 3. *Apparatusque*, inquit, *illi reddendus est suus, equulei, & fidiculæ, & ergastula & cruces, & circumdati defixis corporibus ignes, & cadavera quoque trahens uncus.* Ampliùs Ammianus Marcellinus lib. 14. *Intendebantur equulei, uncosque parabat carnifex, & tormenta.* ad hæc Prudentius quoque in Vincentii martyris hymno his versibus:

Extorque, si potes, fidem.
Tormenta, carcer, ungulæ,
Stridensque flammis lamina,
Atque ipsa pœnarum ultima
Mors Christianis ludus est. & post:
Ridebat hæc miles Dei,
Manus cruentas increpans,

Quòd

Quòd fixa non profundius
Intraret artus ungula.

Et in hymno B. Romani similiter martyris:

Amor coronæ, pænè prævenit trucem
Lictoris artem, sponte nudas offerens
Costas bisulcis execandas ungulis.
& infra:
Non ungularum tanta vis latus fodit
Mucrone, quanta dira pulsat pleuresis;
Nec sic inusta laminis ardet cutis,
Ut febris atro felle venas exedit.

His demum omnibus addi possunt, quæ litteris tam Valerius Maximus, quàm Quintilianus locis paulò superiùs citatis prodidêre: idem enim optimè demonstrant atque confirmant.

Ex his ergo omnibus jam dilucidè apparet, verissima certissimaque esse, quæ de equuleo & declaravimus, & asseruimus. Namque descriptionibus aliorum hujusce capitis initio adductis, nulla prorsus ratione, quæ ex antiquis monumentis de eo accepimus, accommodari queunt. Et quidem, si vera potissimum est Sigonii sententia, quó pacto

pacto aptari Equuleo poterunt, quæ apud Nonium poëtam Pomponius scripta reliquit, nimirum reos in Equuleo insilire consuevisse? & quæ Cicero Tusculan. quæst. lib. 5. nempè eosdem conjici, immitti, & ire solitos in Equuleum, quod proprium illorum est, qui veros equos ascendunt? Deinde quomodo hæc alia ab Ammiano Marcellino locis suprà notatis desumpta, videlicet Equuleo tortos, funiculis, quibus alligati erant, laxatis, confestim sub ipsum corpore non recto, sed incurvato cecidisse? quibus pariter adjungi possent, quæ scriptis mandavit Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. externorum 3. de Zenone quodam in Equuleo torto. Ampliùs, quanam ratione etiam, quæ Seneca epist. 66. & 67. scilicet, jacuisse reos, dum torquerentur in Equuleo, & 67. eos funiculis tensis in Equuleo longiores, quàm antea essent effectos? siquidem juxta Sigonii opinionem (ut infrà magis patebit) Equuleo extensi, non longiores, sed potius

potiùs latiores fiebant. Præterea si verum est, ut ex S. Hieronimi epist. 49. verum esse ostendimus) homines, cùm equuleo distenderentur, facie ad cœlum versa remanere consuevisse; liberum quippe illis erat oculos sursum tollere, & cœlum aspicere; consequitur sententiam nostram de equuleo longè aliis & certiorem esse, & veriorem, & antiquorum dictis congruentiorem. Ceterùm accedamus nunc ad rationes Sigonii refellendas.

Diluuntur aliorum rationes in sententiam nostram de equuleo.

Erat prima hujus generis: Eusebius Ecclesiast. hist. lib. 5. c. 1. de equuleo verba faciens, innuit ipsum ligneam fuisse catastam, atque in sublime tolli solitam; ait namque: *At cùm tyrannica crudeliáque illa suppliciorum genera, per beatorum patientiam Christi virtute firmatam, frustra imposita irrogataque viderentur; diabolus alias quasdam machinas de integro contra illos excogitavit; nempè, ut in carcerem conjecti, interdum in locis horrida caligine obscuris & plenis molestiarum miserè jacerent, nonnumquam illorum pedes in crassas compedes impositi distinerentur, & ad quintum usq; foramen longa intercape-*

capedine interposita distenderentur. Igitur, subjungit Sigonius, *equuleus catasta lignea fuit: eo siquidem damnatorum corpora extendebantur.* Ampliùs Sozomenus hist. lib. 5. c. 10. de Busiri Christiano homine ex urbe Galatiæ Ancyra apud Myrum Phrygiæ oppidum sub Imp. Juliano Apostata pro fide cruciato loquens: *Et cùm*, inquit, *ad tortorium lignum adduxissent, in sublime tolli jussit*, & cap. 20. *Ex Christianis in vincula conditis Theodorum adolescentem primo loco productum, ad palum, in quo supplicia solebant inferri, alligat: hic ungulis diu laceratus*, &c Ad hæc, confirmare videtur hoc idem Prudentius in hymno S. Romani martyris, cùm eumdem beatum virum ex equuleo hoc modo vociferantem inducat:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

Qua de causa eumdem antè pensilem virum dixerat:

Scindunt utrumque milites teterrimi.
Mucrone bisulco pensilis latus viri.

Et hæc sunt prima argumenta cùm

cùm Sigônii, tum ejus opinionem ſequentium, quæ ſigillatim à nobis enodanda ac diſſolvenda erunt. Verùm ut facilior eorumdem ac clarior appareat ſolutio, quædam antè notanda, declarandaque proponemus: Et primò, permiſcuiſſe Sigonium, confudiſſéque equuleum cum cataſta, necnon & cum genere illo compedum, quo rei in carcere poſiti, injectis ad quartum vel quintum foramen pedibus, ad jugem cruciatum ſic vincti detinebantur, Quamobrem meritò reprehendendus videtur: ſiquidem cataſta (ut ex his conſtat, quæ habet Jacobus Pamelius in notis ad epiſtolam S. Cypriani Martyris 33.) locum vel maximè ac propriè ſignificat eminentiorem, quem vulgò *Palcum* dicimus, in quo vel de reis, vel de Chriſtianis martyribus ſumebatur ſupplicium: ad quam quidem ſignificationem proximè accedit B. Cyprianus loco prædicto de cataſta mentionem faciens, & Prudentius poëta pariter in Romani martyris hymno illis verbis:

Cataſta quid ſignificet.

Audi-

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

Ad hæc, designat hæc eadem vox, catasta, licet non ita propriè, machinam quamdam longæ magnæque compedis formam habentem, quâ servi detenti venum exponebantur. Præterea non propriè etiam significat ipsamet torquendi instrumenta: quocirca Prudentius peristeph. hymno 2. de Laurentio martyre sic cecinit:

Postquam vapor diutiùs
Decoxit exustum latus,
Ultro è catasta (id est, è crate ferrea) *Iudicem*
Compellat affatu brevi:
Converte partem corporis,
Satis crematus jugiter.

Idem peristeph. hymno 1.

Verbera post vim crepantum,
Post catastas igneas.

Catasta diversa est ab equuleo. Cùm igitur catasta (veluti pluribus in notis ad prædictam B. Cypriani epistolam demonstravit Pamelius) locum præcipuè editiorem significaret, in quem cruciandi homines, ut illorum tormenta

menta ab his qui aderant aſpici poſſent, elevabantur; ſequitur, confudiſſe Sigonium in Equulei definitione aſſignanda (ut jam perſpicuum eſt) ipſummet equuleum cum cataſta.

Dicet fortaſſe quiſpiam, per cataſtam prædictum auctorem equuleum intellexiſſe, & non aliud, cùm & ipſa tortorum inſtrumenta hoc nomine in Actis ſanctorum martyrum appellata reperiantur. Sed adhuc convincitur permiſcuiſſe equuleum cum cataſta: ſiquidem quæ in rerum definitionibus ſeu deſcriptionibus collocantur; ſecundùm propriam terminorum ſignificationem, & non aliter collocari convenit. Præterea ſi per cataſtam mente complexus eſt ille equleum, idem profectò fuiſſet, ac ſi eumdem definiendo, equuleus, dixiſſet, eſt equuleus: a quo rerum vim explicandi modo & definitiones & deſcriptiones, quàm maximè fieri poterit, abhorrere debent. Et hæc de cataſta.

Nunc autem agamus de genere illo compedum, quo rei in

Equuleus a-leus erat ab illo genere compedum, quo rei ad quartum vel quintum foramen extendebantur.

carcere positi, injectis ad quartum vel quintum foramen pedibus, ad perennem cruciatum detinebantur. Sensit de hoc Sigonius loco prædicto, non aliud esse ab equuleo, sed prorsus idem cum illo, quod certè dici nulla ratione potest: tum quia hoc damnati homines latiores fiebant, illo verò (ut suprà ex epistola 67 Senecæ retulimus) longiores: tum etiam quia (ut in Notis ad Martyrologium Romanum * legitur) hoc eodem compedum genere rei in carceribus dumtaxat (sicuti infrà, cùm de vinculis agemus, magis patebit) excruciabantur; illo autem (uti martyrum acta ferè innumera clamant) extra carceres, sæpissimèque in locis urbium publicis. Præterea equuleo non solùm reorum pedes ad fossionem ungularum distendebantur, sed totum similiter corpus, hisce verò compedibus tantummodo pedes. diversæ igitur penitus erant hæ ab equuleo.

** In mensem Ianuarii.*

De

A. R
B. Rpedes alligatis
C. Retinibus

B

De

S
in n
reo
ad c
da c
run
vibu
pon
dem
lis
ing
tere
da,
mili
his
acr
lis,
nis
lipi
mni
quid
abun
tray,

De quampluribus modis, quibus reorum corpora extendebantur.

SCIRI ampliùs convenit, hoc in more antiquorum extitisse, ut reorum corpora plurimis modis ad ea vi quodammodo discerpenda distenderentur, equuleo nimirum, trochleis, suspendióque, gravibus appensorum pedibus additis ponderibus, & insuper, ut ad eadem corpora diversis variisque aliis suppliciis afficienda, utpote ungulis, ferreisque pectinibus, & ceteris generis ejusmodi dilanianda, vel laminis igneis, aut consimilibus torrenda, variis pariter viis id conficeretur, nempe vel excruciandis in equuleum levatis, vel aliquo ex prædictis superiùs cap. 1. modis appensis, vel stipitibus, arboribus, aut columnis alligatis, aut similibus: quæ quidem omnia ac singula ipsi jam abunde cap. 1. atque 2. demonstravimus.

De modo, quo equuleo alligati, ex eo quasi ex alto quodam ligno pependerint; & quid sit reum in equuleo suspendi.

LEGUNTUR sæpissime in sanctorum martyrum passionibus hujusmodi verba, Martyr in equuleo suspendebatur. ex quo loquendi genere desumpsere quamplurimi, equuleum non fuisse veri equi instar (ut diximus) fabricatum, sed aliter. Hi fortasse non consideraruntt, quæ ex antiquorum auctorum libris recitavimus, nedum hoc verbum, suspendi, denotare etiam elevari in aliquem locum; namque si ista spectassent, non induxissent quod inducere nulla ratione poterant. Martyrem ergo in equuleo suspendi, idem est, ac martyrem in eum levari. Hinc fit, ut in nonnullis Sanctorum martyrio coronatorum rebus gestis, sub Judicis, aut Imperatoris nomine aliquem in equuleo torqueri jubentis, hæc

verba

verba conſcripta reperiantur: *Levetur hic in equuleum, & ibidem torqueatur.* Quocirca in Actis beatiſſimorum. Abundii presbyteri, & Abundantii diaconi, quæ S. Mariæ Majoris Canonici, & nos manuſcripta habemus, hæc narrantur. *Tunc Diocletianus juſſit eos levari in equuleo, & diu torqueri. qui cùm diu torquerentur*, &c. Suſpendi igitur in equuleo, idem prorſus ſignificat, ac in eum elevari.

Prætereà confirmatur hoc idem Actis SS. virginum Reginæ à Petro relatis lib. 8. cap. 47. & Margaritæ ab eodem lib. 6. cap. 120. in hujus quippe rebus geſtis, cùm jam in eorum initio dictum fuiſſet, *Suſpendatur Margarita in equuleo*, poſtea aliquibus interpoſitis verſibus, iſta ſubduntur: *Poſt dies plurimos convenientibus populis, Judici præſentatur, & ſacrificare contemnens, iterùm in equuleo levatur*, &c. idem igitur erat.

His denique addere poſſumus, martyres equuleo alligatos pependiſſe: ſiquidem funiculis, quibus vincti erant, laxatis, corpo- *Martyres pendebant ex equuleo.*

re ſub equuleum incurvato, cadebant: quamobrem non recto, ſicuti qui ſuſpendio affici ſolent, corpore ab equulei machina penſiles quandoque fiebant, ſed (ut aſſeruimus) curvato; cujus rei locupletiſſimum teſtimonium affert Ammianus Marcellinus locis ſuprà citatis, nempe lib. 16. & 18.

De equulei extenſione.

REPERITUR nonnumquam in Ammiano Marcellino & aliis quibuſdam, equuleum intendi, ac remitti conſueviſſe: quod profectò ſic eſt exponendum, ut intelligamus eum non ratione ſui, ſed funiculorum dumtaxat, quibus torquendus alligatus erat: iis ſiquidem extenſis, aut laxatis, equuleus quodammodo extendi, aut laxari videbatur, innuit hoc (ut alios omittamus) Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. de Theodoro quodam excruciato verba faciens.

Cur

Cur Equuleus dictus fuerit stipes, & quare crux, declaratur.

ERAT in Equulei machina (ut suprà tetigimus) stipes quidam oblongus, qui quatuor lignis, quasi quatuor pedibus, sustentabatur. de hoc meminit S. Hieronymus epist. ad Innoc. 49. his verbis: *Crines ligantur ad stipitem, & toto corpore ad Equuleum fortiùs alligato, vicinus pedibus ignis apponitur, utrumque latus carnifex fodit, &c.* Ex hoc eodem stipite appellavit Prudentius in Romani Martyris hymno totam Equulei machinam stipitem noxialem; sic enim ibidem cecinit:

Incensus his Asclepiades jusserat
Eviscerandum corpus Equuleo eminus
Pendere, & uncis ungulisque crescere.

Et paucis interpositis verbis:

Jubet amoveri noxialem stipitem,
Plebeja clarum pœna ne damnet virum.

Equuleus dictus invenitur mala mansio.

Hæc Prudentius. Nec ſolùm reperitur equuleus ita vocatus, ſed alio quoque nomine, nempe (ut doctiſſimus Briſſonius dòcet lib. de verborum ſignificationibus) *Mala manſio.* Quamobrem dum ff. de pœnis legitur, *Extendebatur aliquis ad malam manſionem*, perinde eſt ac ſi diceretur, Extendebatur equuleo. Ad hæc, Crux etiam dictus invenitur. Quocirca in Actis B. Dorotheæ virginis & martyris à Surio tomo 1. & à veteribus manuſcriptis in feſtivitatibus Febr. recitatis, hujuſmodi verba de quodam Theophilo in equuleo torto narrantur: *Ecce modò Chriſtianus ſum, quia in cruce, id eſt, in equuleo, ſuſpenſus ſum. Equuleus enim crucis quamdam ſimilitudinem gerit.* hæc ibi. Et certè mirandum non eſt fuiſſe eum hoc modo nuncupatum, tum quia alia tortorum inſtrumenta cruces etiam dici quandoque legimus; tum quia corpora eorum, qui in eo torquebantur, extendi ſolebant, non ſecus ac in crucem agendorum: tum demum, quia ligna

equuleus crux dicitur.

illa,

illa, quæ erant quasi equulei pedes, dum stipiti affigebantur, quodammodo conjungebantur inter se atque constringebantur, licet terram versùs aliquantulùm disjungerentur, ex quo contingebat, ut duo ex illis lignis essent tanquam duo crucis brachia, id est, ejus transversa.

Verùm rebus hisce hoc modo expositis ac declaratis, reliquum est, ut fidenter jam argumentorum solutionem aggrediamur.

Primò itaque dicimus, noluisse Eusebium per verba illa, quæ contrarium opinantes adducunt, equuleum denotare, sed genus illud compedum, quo rei in carcere positi, divaricatis cruribus, ad quartum vel quintum foramen distendebantur.

Alteri deinde respondemus, verba Sozomeni nil contra sententiam nostram efficere: siquidem (ut diximus) Martyrem in equuleo suspendi, idem prorsus erat, ac in eum elevari; immo ipsemet Sozomenus hoc idem

paulò pòst ostendere videtur, dum de eodem Christiano loquens, ait: *In publicum locum ad Equuleum deducens Busirim, sublimem suspendi jubet. Tunc Busiris, manibus ad caput sublatis, sua nudavit latera: & ad Præsidem dixit, non esse opus, ut lictores in ipso tum in Equuleum tollendo*, id est, elevando, *tum inde rursus deponendo, laborem frustra susciperent: se enim*, &c.

Eodem quoque modo satisfieri putamus alteri Sozomeni auctoritati: nec mirum, si Equuleum quidam ex ejus interpretibus *palum* nominârunt; quia (ut suprà largiter copioséque declaravimus) dictus etiam *stipes* invenitur. His quoque addere possumus, Sozomenum fortasse non semper Equuleum denotare voluisse, sed & quandoque erectum palum: his namque (sicuti jam cap. 1. asseruimus) excruciandi homines alligari solebant.

Demùm Prudentii verbis respondeamus, & primùm ex hymno sancti Romani depromptis, nimirum:

Scindunt utrumque milites teterrimi

Mu-

Mucrone bisulco pensilis latus viri.
Pensiles fuisse reos ab Equuleo, corpore incurvato, non autem recto, vide quæ suprà sunt explicata.

Deinde aliis ex eodem loco desumptis, nempe:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

His dicimus, per *catastam* (ut Pamelio loco superiùs notato, & aliis placuit) intellexisse Prudentium locum quemdam editiorem, quem vulgò *Palcum* nominamus, non autem Equuleum.

Deinde, si per *catastam* Equuleum adhuc intelligere velles, non idcirco sequeretur opinionem nostram à veritate distare: ex Valerio enim Maximo jam supra ostensum fuit, fuisse eum nonnihil elevatum è terra. Quamobrem cecinit ille:

Audite cuncti: longè clamo, ac prædico,
Emitto vocem de catasta celsior.

Verùm notari posset, non fuisse catastam (ut cuidam non displicuit) novum aliud Martyrii instru-

ſtrumentum, ſed vel locum editiorem, in quem torquendi elevarentur, vel aliquod ex tortorum inſtrumentis, ut cratem ferream, Equuleum, aut aliud hujuſmodi. Ceterùm fuiſſe Equuleum cataſtæ nomine comprehenſum, innuunt inter alia S. Dorotheæ virginis res geſtæ à Surio tomo 1. relatæ: ibidem quippe narratur, dediſſe Judicem nomine Sapritium beatæ Martyri optionem hanc, velitne potiùs venerari deos, an in cataſta torqueri. Et reſpondente Chriſti virgine, numquam ſe deorum ſimulacris ſacrificaturam, juſſit ille in Equuleo torqueri. Cùm igitur antea minatus ei fuiſſet Sapritius nulla Equulei mentione facta, cataſtæ ſupplicium; conſequi ex hoc poſſe videtur, per cataſtam Equuleum denotare voluiſſe. Diximus, ejus res geſtas hoc tantummodo innuere, quia affirmare etiam poſſemus, per cataſtam ibidem non Equuleum, ſed locum illum editiorem intellexiſſe, in quem (ut ſuprà dictum

est) cruciandi matyres elevabantur. idem etiam penitus credimus asserendum de his, quæ in Actis S. Cyriaci martyris de catasta referuntur, de qua similiter plura egimus in tractatu quem vulgari sermone de instrumentis torquendi superioribus annis in lucem edidimus.

Acta S. Cyriaci recitant vetera manuscripta tum nostra bibliotheca tum S. Mariæ Majoris.

***

Quoniam in hoc capite tertio Gallonii *non uno loco mentio facta est* Ungularum, Uncorum, & Laminarum ardentium, *quibus Christianorum veterum corpora in equuleo posita excarnificabantur, operæ pretium facturi videmur, si brevem illorum, similiumq; instrumentorum descriptionem ex eodem Gallonio hic annexerimus.*

De Instrumentis quibus Christianorum veterum in equuleo positorum carnes discerpebantur Ungulis *nempe,* Uncis & pectinibus ferreis.

Tribus distinctis instrumentis dæmonum cultui deditì excarnifica-

ficabant, *Ungulis* nimirum, *Uncis & pectinibus ferreis.* Primi generis horum mentionem faciunt Cyprianus ad Donatum epistola 2. *Hasta* inquit, & *gladius*, & *carnifex præsto est, ungula effodiens*, & sermone de lapsis: *Nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet.* S. Augustinus epistola 158. *Quando habet tantorum scelerum confessionem, non extendente equuleo, non sulcantibus ungulis, &c.*

Ungularum fabrica explicata.

Erant *Ungulæ* genus quoddam forcipis ferreæ fabricatæ eo modo quo jam explicaturi sumus.

Conjungebantur primùm duo simul ferri frusta oblonga aliquantulùm, eo prorsus modo, quo illa forcipis ferreæ fabrorum connecti copularique solent: quorum extremæ partes rotundæ erant, & prope earumdem finem paululùm excavatæ, quod idcirco fiebat, ut hastulæ aliquæ in ipsis includi atque affigi possent, ad majorem commoditatem carnificum reos aut SS. Martyres in Equuleo positos, vel stipitibus affixos, vel sublime appensos discerpentium. Ostendit id

id fragmentum quoddam haſtulæ ſemicombuſtum pariter rotundum, quod ibidem fixum cernitur. In partibus verò ſuperioribus, à conjunctione nimirum amborum fruſtorum ferri incipiendo, unius palmi erat longitudinis, duorum digitorum latitudinis, exiguæque craſſitudinis, ſubtiles ſiquidem ac exiles conſtruebantur. Porro his ferrei ſex mucrones affigebantur, terni in ſingulis, hoc ordine ſervato, ut in alterius illarum medietate duo mucrones ejus fermè ſuperficiei fixi eſſent, in medietate verò alterius unus tantummodo adverſus duos; qui, ſi contingebat forcipes conſtringi, quia in fruſti medio affixus erat, duobus prioribus aculeis quodammodo obviam fiebat, atque occurſabat, per eos quaſi ſeipſum trajiciendo. Ampliùs in iisdem etiam partibus alii totidem mucrones inearum (ut ita dicam) capitibus inerant, aculeorum ordine dumtaxat immutato. Unde eveniebat, ut carnes illorum, quibus admoverentur, mucronibus illis

&c fo-

& fodicarentur, & sulcarentur. Quocirca mirandum nulla ratione erit, si ex suprà citatis auctoribus aliqui de ungulis loquentes, illas dixerint bisulcas, illísque tamquam earum proprium attribuerint sulcos carnibus damnatorum imprimere.

Variis modis excarnificabantur Christiani Ungulis; quandoque equuleo, vel palis, aut columnis alligati; quandoque verò sublime appensi, capite etiam nonnunquam ad terram verso.

De Uncis Martyrii instrumentis:

Meminit de Uncis Cicero Philip. 1. dum ait *Uncus impactus est fugitivo illi.* Ammianus Marcellinus lib. 7. his verbis: *Intendebantur equulei, uncosque parabat carnifex.* Seneca lib. 3. de ira cap. 3. *Cadavera quoque trahens uncus.* Sidonius Apollinaris l. 1. epistola 7. in fine. *Uncum*, inquit, *& Gemonias, & laqueum per horas turbulenti carnificis perhorrescens.* Ad hæc, acta S. Sebastiani Martyris à veteribus manuscriptis, & à Surio tomo 1. re-

citata, ubi hæc verba leguntur: *In cloaca; quæ est juxta Circum, quære, & ibi invenies corpus meum pendens in unco.*

Ex quibus constat, solitos fuisse veteres uncis uti, non solùm ad reos excarnificandos, vel pertrahendos ad pœnas, hoc est, ad scalas Gemonias, sed etiam ad eosdem sublime appendendos, & demum ad infames, multisque flagitiis atq; sceleribus astrictos, qui ex hac vita discessissent, trahendos in sentinas, ac sordium receptacula, vel in Tiberim.

Quamobrem mirari desinamus, si de B. Sebastiano scriptum deprehendatur, fuisse ejus corpus post obitum ipsius in cloacam Maximam unco protractum: Christiani quippe à Gentilibus, tanquam viri flagitii dedecorisque pleni, ac si in dedecore nati fuissent, habebantur. Optimè igitur uncus circumscribi definirique potest hoc modo: Uncus, baculus est oblongus, sive hastula oblonga ab altero latere ferramentum habens incurvum, ac in se retortum; quod

Christianos nihili faciebant Gentiles.

Uncus quid sit, explicatur.

quod instrumenti genus in usu Romanis erat ad pertrahendos damnatos ad scalas Gemonias, atque ad eosdem puniendos, & demum ad cadavera flagitiosorum hominum in publicas cloacas trahenda.

De pectinibus ferreis martyrii instrumentis.

Pectines ferrei quomodo constructi.

Ad discerpendas quoque Christi fidelium carnes ferrei pectines adhibebantur. Confirmant hoc eorundem res gestæ, speciatim Blasii recitatæ à veteribus manuscriptis cum nostræ bibliothecæ, tum aliorum. Similes erant hi pectines, sicut nomen usúsque illorum indicant, & denique quidam qui in pervetustis S. Blasii imaginibus picti cernuntur, à veterum exemplaribus (ut docti viri opinantur) desumpti; similes, inquam, hi erant pectinibus illis, quibus lana pecti solet. Affigebatur his ferreis pectinibus hastula quædam convenientis longitudinis, non secus ac ungulis fieret: his enim martyres

A Vngulæ
B Pectines ferrei
C Vnci
A
B
B
C
C

res etiam excarnificabantur. Tria igitur erant instrumenta ad discerpendas sanctorum Martyrum carnes fabricata, ungulæ videlicet, uncus, ac pectines ferrei. Quod verò attinet ad modum, quo Martyres pectinibus dilacerabantur, sciri convenit eo prorsus his fuisse Sanctos Martyros affectos, quo ungulis afficiebantur.

De laminis igneis, & facibus, atque ardentibus lampadibus.

Immanitas Gentilium in sanctos Martyres. Calx, & plumbum, & testacea fragmenta in sanctorum carnificina.

QUAMVIS Gentes in Christi contemptum, flagellis, ungulisque & consimilibus (ut jam à nobis dictum est) utriusque sexus Christianos in Equuleo tortos, dilaniari, extendique ad quartum vel quintum foramen jussissent; non tamen idcirco eorum rabies explebatur: unde eveniebat, ut sæpissimè super illorum recentiora vulnera vel vivam calcem, vel liquens plumbum, aut oleum fervens, vel aliud simile

ſimile perfundi facerent, vel teſtaceis fragmentis eadem dilatari, aut textis ex pilis confectis valde atteri, confricarique mandarent; vel denique laminis candentibus, facibus, atque ardentibus lampadibus eoſdem ſic malè affectos miſerandum in modum torreri decernerent. O felices illorum temporum Chriſtianos! his ſiquidem cruciamentis, idololatris neſcientibus, ſeipſos acceptabiles viváſque hoſtias Deo viventi, non ſine ingenti lætitia, offerebant. Tractabimus igitur hoc loco de tribus hiſce adurendi inſtrumentis, & primùm de laminibus igneis, deinde de facibus, poſtremò de lampadibus ardentibus.

De laminibus ardentibus.

MENTIO fit de laminibus ardentibus à Plauto in Aſinar. his verbis:

Stimulos, laminas, crucéſque.

à Cicerone in Verrem actione 7. *Quid enim*, inquit, *cùm ardentes lami-*

laminæ, *ceteríque cruciatus admovebantur?* ab Horatio epiſtolarum lib. 1. epiſtola ad C. Numomium Vallam 15. ubi ſic ait:

Scilicet ut ventres lamna candente nepotum
Diceret urendos correctus

à Cypriano de laude Martyrii. *Corpus namque*(ait) *extentum candentes ſtridet ad laminas.* à Prudentio in Vincentii Martyris hymno 5. ſic:

Stridénſque flammis lamina, &c.

& in Roman. hymno 10.

Nec inuſta laminis ardet cutis.

& à Victore de perſecutione Wandalica lib. 1. *Tunc etenim noſtræ civitatis venerabilis Papinianus Antiſtes candentis ferri laminis toto aduſtus eſt corpore.* & alibi ſæpe. Hoc cruciatus genere Acta ſanctorum martyrum conferta & plena ſunt, meminitque ejus frequentiſſimè Euſebius, ſpeciatim hiſtor. lib. 5. cap. 1. & 3. & lib. 8. cap. 3. Porro aduſtiones laterum inter publicas pœnas lib. 1. C. de emendat. ſervor. recenſentur. Erat autem lamina (uti aliqui de citatis auctoribus, & quampluri-

Laterum aduſtio inter publicas pœnas recenſetur.

mæ

mæ ſanctorum Martyrum res geſtæ innuere videntur) metalli cujuſvis fruſtum ductum magis in longitudinem, quàm in latitudinem, bractea craſſius. bractea quippe in hoc à lamina differt, quòd illa tenuior eſt, ſuáque ſponte plicabilis, ac crepitans; lamina verò craſſior, & crepitum non edit: ex ea namque armatura conficitur, & incenſâ homines olim torqueri ſolebant. Admovebatur verò hujuſmodi ferri fruſtum igne calefactum nudis ſanctorum Martyrum, vel noxiorum hominum carnibus, & tamdiu ibidem detinebatur, donec eas immiſericorditer combuſſiſſet.

De facibus quibus ſancti Martyres adurebantur.

De his facibus ſermo habetur in diverſis Sanctorum rebus geſtis, nominatim Sabæ ductoris militum à Rom. Martyrologio relatis Kal May, &c.

Duplicis generis hæ faces apud veteres extitere: quædam confectæ ex intimioribus craſſioribúſque *Faces plurium generum,*

que

que partibus illarum arborum, quæ resinam ferunt, cujusmodi sunt picea, teda, larix, & pinus: meminerunt harum antiqui scriptores, ut Varro in γεροντοδιδασκάλῳ à Nonio Marcello relatus: *Confluit mulierum tota Roma; quæ noctu fieri initia solita etiam nunc pinea fax indicat.* Idem sexagesi:

Adest fax involuta incendio.

Alterius verò generis faces, ex contortis funiculis, cerâ, aut pice circumdatis fiebant. harum fidem faciunt Virgilius Æneidos 1. his verbis.

—— *Et noctem flammis funalia vincunt.*

Cicero lib. de senectute. *Delectabatur cereo funali* & alibi sæpè.

De utrisque Plutarchus in Cicerone: *Funalia præterea per urbes, vicos elucere, lampades, faces, tedæque in foribus figi.*

His igitur explicatis, dicimus, utriusque generis facibus, hoc est, funalibus, & tedis, fuisse Christianos à Gentilibus semiustulatos. De tedis testes sunt Acta sanctæ Barbaræ virginis nuper citata: namque ubi alii scripsere

Bar-

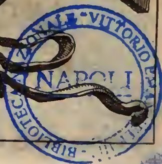
Barbaram facibus aduſtam, Metaphr. tedis eam excruciatam fuiſſe, memoriæ tradidit; ſic enim ſcriptum reliquit: *Accenſus Præſes ad majorem iracundiam, & non valens ſe continere, jubet iis qui aderant, ferreis pectinibus latera virginis ſcindere, & tedis igneis membra jam lacerata urere.* hucuſque res geſtæ. *Apud Surium tom. 6.*

Præterea tedæ, ſicuti & funalia, erant temporibus illis valdè in uſu, ut prænotati auctores indicare videntur, & ratio ipſa confirmat. Siquidem teda redundantior humore eſt aliis arboribus reſinam ferentibus, parcior liquidiórque quàm picea, flammíſque (ut inquit Plinius) & lumini ſacrorum gratior. Faces igitur ex teda confectæ erant antiquis magis uſitatæ, quàm reliquæ ſimilis generis. *Facibus ex tedis magis utebantur antiqui.*

Hoc etiam tormenti genere (ut tradit Theatrum crudelitatum hæreticorum noſtri temporis) affliguntur Catholici in religionis noſtræ odium ab Hæreticis, ut ibidem videre poteris. *Facibus ab hæreticis cruciantur Catholici.*

De Lampadibus ardentibus.

Lampades quid essent. Revocantur lampades (si fides præstanda est quibusdam, quæ hîc Romæ in antiquis marmoribus sculptæ conspiciuntur) ad genus facis: fiebant autem hoc modo. Desumebantur primùm vasa quædam lata unius palmi longitudinis, vel aliquantulùm majoris, quæ deinde à summo ad arctiorem formam paululùm præposteræ perversæque pyramidis instar contrahebantur, atque adstringebantur. Erant autem vasa vel terrea, sicuti indicant illa quæ ex ruinis hujusce urbis nonnumquam eruuntur; vel ferrea, veluti Columella innuit lib. 12. cap. 18. Postea verò vasa hæc hastulis quibusdam quadratis & simul colligatis septa, quæ ad vasorum similitudinem & ipsæ à summo paulatim restringebantur, igne flammam emittenre repleri solebant. Porro has hastulas, si ad ea, ad quæ lampades usui erant, animum referamus, intelligemus quinque aut sex palmis plus minúsve extitisse oblongas.

BIBLIOTECA NAZIONALE VITTORIO EMANUELE
NAPOLI

De cruciatibus, quibus Martyres de Equuleo depositi afficiebantur.

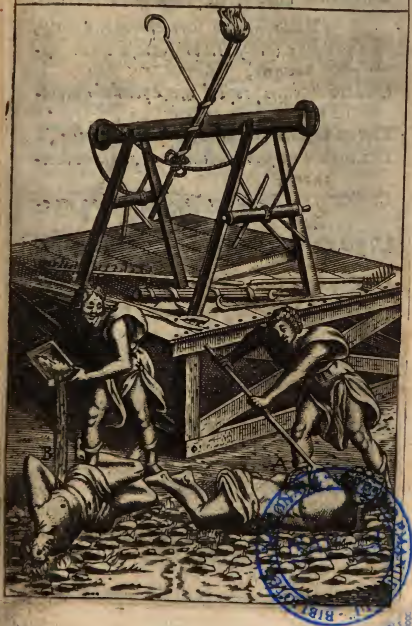
Martyres de Equuleo depositi dira patiebantur.

NOVISSIME observari oportet, Christi fideles de Equuleo depositos, prædictis jam instrumentis aut excruciatos fuisse, aut continuò ad quartum vel quintum foramen cruribus divaricatis distentos, ut cap. 3. diximus, aut nudos super testaceis fragmentis diu volutatos, aut etiam quandoque oleo ebullienti, vel consimilibus perfusos; quæ omnia & singula ostendunt sanctorum Martyrum Acta, Vincentii nimirum à Mombritio relata tom. 2. Januarii à Petro descripta catalogi lib. 6. cap. 85. Pelagii ab eodem auctore lib. 7. cap. 120. Felicis ac Fortunati à Petro similiter catalogi lib. 4. cap. 167. Aliis etiam suppliciis legimus eos de Equuleo depositos, affectos fuisse, quorum sæpissimè in Actis sanctorum Martyrum fit mentio. Vide, si libet, acta S. Mennæ à Surio ex Metaphr. tom. 1. recitata. Et de facibus, laminis, atque lampadibus hactenus.

EX

A Martyr de equuleo depositus super testaceis fragmentis volutabatur.

B. Aut viva calce, oleo ebullienti, et consimilibus perfundebatur.

EX FR. JURETI NOTIS AD PAULINUM.

Paulinus lib. v. de vita S. Martini.

AST alii sursum porrecti robora ligni,
Triste ministerium furioso corde parabant,
Ut caro distentis properè malè pendula membris
Tortori laceros crucianda exponeret artus,
Tartaream misero profundens sanguine dextram,
Et spargens tristem per vulnera crebra cruorem.
Utque eadem geminum satiaret pœna furorem,
Incussor laceri quatiebat corporis artus.

Porrecti robora ligni] Locus obscurus. Puto *ligni* nomine intelligi Eculeum, qui lignea quædam machina fuit. Docet id Prudentius, qui, in Romano Martyre, ubi dixit,

Eviscerandum corpus Eculeo eminus
Pendere, & uncis ungulisque crescere,

statim *stipitem* appellat Eculeum,

Jubet amoveri noxialem stipitem.

Sic accipio quod ait vetustus auctor vitæ Blasii Martyris: *Jussit eam in ligno suspendi,*

ſuſpendi, & cum ferreis pectinibus carnes ejus carminari. Et in vita Valeriani: *Præſes ſtipiti adpenſum ſanctum martyrem unguibus juſſit ferreis laniari.* Symeo Metaphraſtes in vita Clementis Ancyrani Epiſcopi (ut interpres vertit) *Iubet ſublimem eum tollere in lignum, & ſic eum ferreis carpere ungulis.* Quin & Theodoretus Hiſtor. Eccleſ. 3. Cap. 11. Theodorum quendam narrat ſub Iuliano, publicè ligno appenſum fuiſſe, unguibuſque latera illius perfoſſa. Quod & repetit Sozomenus lib. 5. cap. 20. ubi tamen Muſculus interpres vertit, *ad palum defixum.* Sed hi loci non niſi de eculeo accipi debent, ut clarè colligere eſt ex Rufino, qui lib. 1. Hiſt. Eccleſ. cap. 36. ubi ejuſdem Theodori conſtantiam in pœnis narrat, pro ligno rectè reddidit eculeum. *Cum ille in eculeo* (ait) *ſublimis, & hinc inde lâteribus inſtante tortore.* Statimque ſubjicit: *Quando de eculeo deponi juſſus eſt.* Theodoretus & Sozomenus utuntur Græca voce ξύλον, quæ *lignum* eſt. Chriſtophorſonus apud Sozomenum vertit *eculeum*, apud Theodoretum, *patibulum.* qui tamen interpres in eo labitur, quod ſcribit Theodorum illum teſtis acutis perfoſſum fuiſſe. nimirum dictionem, ὄνυξ, quà illi duo auctores

utuntur, *testam* denotare putat, cum potius *ungues* sive *ungulas* significet, ut ibi recte vertit Musculus. Nam ungulas cum eculeo jungi mox probabo. Testæ verò, diversæ erant pœnæ ab ungulis, ut ex vitis martyrum constat. Rectè autem in hoc ligno distenta membra fuisse Paulinus hic ait. Nam hinc est quod epitheto proprio *eculeus extendens* dicitur. D. Cyprianus ad Donatum, *& carnifex præsto est, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens.* Idem serm. 5. de lapsis, *cum nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret.* Adjicit Paulinus distenti in ligno corporis etiam quati artus laceros, & diffici vincula membrorum. Quibus verbis opinor respexisse ad ungulas, sive ungues quos observavi cum eculeo conjungi, quia illæ pœnæ sibi mutuo cohærebant. Id præter superiora testimonia, sequentes loci confirmant. Antiquus Theologus de peccatis loquens: *Cum reputare tibi cœperis ea, tamquam in eculeo suspende cogitationes tuas, & ungulæ timoris Dei eas tradito.* Alius vetus auctor passionis D. Valerii Archidiaconi Lingonensis: *Alii eum eculeo suspendunt, alii nervis fortissimis ac recentibus attrahunt. Hi ungulis ossium tenus radunt, ill*

lotis

loris & taureis cædunt. Sic in vita Saturnini: *in Eculeum suspensum tendit, ungulis perstridentibus laniavit.* Et strabus in Mammete

——— Jubet altius ergo
Sanctum suspendi, tormentisque acribus amens
Pulsat utrumque latus. Dum carpitur unguibus uncis
Nullam dat Mammes vocem.

Potest etiam Paulini locus accipi de pectinibus ferreis, ut in passione D. Barbaræ: *Præses jubet eam nudam à tortoribus in Equuleo suspendi, pedibus ejus sursum versis, & pectinibus ferreis sacra ejus latera perforari*, &c.

Horum pectinum fit mentio in vita Blasii, cujus locum supra notavi, & apud Simeonem Metaphrastem in vita Clementis Ancyrani, qui supra manuum ferrearum in pœnis meminit, ut etiam reliqui vetusti passionum scriptores. Diversa verò hæc inter se erant. Prudentius in Romano Martyre vocat *Ungulas bisulcas*, quod epithetum formam Ungulæ exprimit.

Offerens costas bisulcis exarandas Ungulis.

Ceterum fallitur Ant. Contius, qui in libro ad leges majestatis: *Græca Metaphrasis* (ait) *in* L. nullus, *C. ad l. Jul. Maj. pro* fidicularum tormentis *vertit* unguium

guium pœnam : debuit autem. *Latinus interpres vertere* ungularum pœnam, *quam tamen Græci scholiastæ non satis cognitam habuerunt, scribentes quosdam dicere Ungulas esse ferramenta, quibus inserantur condemnati, alios verò esse calamos acutos unguibus insertos*, &c. Sic Contius, sed non placet, quod *Unguium* & *Ungularum* nomina differre putat, quodque secutus Isidorum & Papiam, confundit Ungulas cum fidiculis. Istæ enim chordulæ erant quibus rei distendebantur. Suetonius in Tiberio cap. LXII. *Ut veretris deligatis fidicularum simul, urinæque tormento distenderet.* Ut Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. *Fidiculas laxavit, solvit Eculeum.* Hæc paulò latius, quia vulgo non benè cognita, etiam doctos decipiunt.

IN-

Tam rerum memorabilium quàm Auctorum, qui tum in libello *Magii* de *Equuleo*, tum in Notis & appendice laudantur vel explicantur.

lau-

EX FR. JURETI NOTIS AD PAULINUM.

Paulinus lib. v. de vita S. Martini.

AST alii sursum porrecti robora ligni,
Triste ministerium furioso corde parabant,
Ut caro distentis properè malè pendula membris
Tortori laceros crucianda exponeret artus,
Tartaream misero profundens sanguine dextram,
Et spargens tristem per vulnera crebra cruorem.
Utque eadem geminum satiaret pœna furorem,
Incussor laceri quatiebat corporis artus.

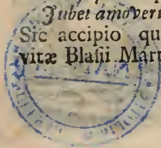
Porrecti robora ligni] Locus obscurus. Puto *ligni* nomine intelligi Eculeum, qui lignea quædam machina fuit. Docet id Prudentius, qui, in Romano Martyre, ubi dixit,

Eviscerandum corpus Eculeo eminus
Pendere, & uncis ungulisque crescere,

statim *stipitem* appellat Eculeum,

Jubet amoveri noxialem stipitem.

Sic accipio quod ait vetustus auctor vitæ Blasii Martyris: *Jussit eam in ligno suspendi,*

suspendi, & cum ferreis pectinibus carnes ejus carminari. Et in vita Valeriani: *Præses stipiti adpensum sanctum martyrem unguibus jussit ferreis laniari.* Symeo Metaphrastes in vita Clementis Ancyrani Episcopi (ut interpres vertit) *Iubet sublimem eum tollere in lignum, & sic eum ferreis carpere ungulis.* Quin & Theodoretus Histor. Eccles. 3. Cap. 11. Theodorum quendam narrat sub Iuliano, publicè ligno appensum fuisse, unguibusque latera illius perfossa. Quod & repetit Sozomenus lib. 5. cap. 20. ubi tamen Musculus interpres vertit, *ad palum defixum.* Sed hi loci non nisi de eculeo accipi debent, ut clarè colligere est ex Rufino, qui lib. 1. Hist. Eccles. cap. 36. ubi ejusdem Theodori constantiam in pœnis narrat, pro ligno rectè reddidit eculeum. *Cum ille in eculeo* (ait) *sublimis, & hinc inde lateribus instante tortore.* Statimque subjicit: *Quando de eculeo deponi jussus est.* Theodoretus & Sozomenus utuntur Græca voce ξύλον, quæ *lignum* est. Christophorsonus apud Sozomenum vertit *eculeum*, apud Theodoretum, *patibulum.* qui tamen interpres in eo labitur, quod scribit Theodorum illum testis acutis perfossum fuiste. nimirum dictionem, ὄνυξ, quâ illi duo auctores

utuntur, *testam* denotare putat, cum potius *ungues* sive *ungulas* significet, ut ibi recte vertit Musculus. Nam ungulas cum eculeo jungi mox probabo. Testæ verò, diversæ erant pœnæ ab ungulis, ut ex vitis martyrum constat. Rectè autem in hoc ligno distenta membra fuisse Paulinus hic ait. Nam hinc est quod epitheto proprio *eculeus extendens* dicitur. D. Cyprianus ad Donatum, *& carnifex præsto est, ungula effodiens, equuleus extendens, ignis exurens*. Idem serm. 5. de lapsis, *cum nunc equuleus extenderet, nunc ungula effoderet, nunc flamma torreret*. Adjicit Paulinus distenti in ligno corporis etiam quati artus laceros, & difflici vincula membrorum. Quibus verbis opinor respexisse ad ungulas, sive ungues quos observavi cum eculeo conjungi, quia illæ pœnæ sibi mutuo cohærebant. Id præter superiora testimonia, sequentes loci confirmant. Antiquus Theologus de peccatis loquens: *Cum reputare tibi cœperis ea, tamquam in eculeo suspende cogitationes tuas, & ungulæ timoris Dei eas tradito*. Alius vetus auctor passionis D. Valerii Archidiaconi Lingonensis: *Alii eum eculeo suspendunt, alii nervis fortissimis ac recentibus attrahunt. Hi ungulis ossium tenus radunt, ill*

lotis

loris & taureis cædunt. Sic in vita Saturnini: *in Eculeum suspensum tendit, ungulis perstridentibus laniavit.* Et strabus in Mammete

——— Jubet altius ergo
Sanctum suspendi, tormentisque acribus amens
Pulsat utrumque latus. Dum carpitur unguibus uncis
Nullam dat Mammes vocem.

Potest etiam Paulini locus accipi de pectinibus ferreis, ut in passione D. Barbaræ: *Præses jubet eam nudam à tortoribus in Equuleo suspendi, pedibus ejus sursum versis, & pectinibus ferreis sacra ejus latera perforari*, &c.

Horum pectinum fit mentio in vita Blasii, cujus locum supra notavi, & apud Simeonem Metaphrastem in vita Clementis Ancyrani, qui supra manuum ferrearum in pœnis meminit, ut etiam reliqui vetusti passionum scriptores. Diversa verò hæc inter se erant. Prudentius in Romano Martyre vocat *Ungulas bisulcas*, quod epithetum formam Ungulæ exprimit.

Offerens costas bisulcis exarandas Ungulis.

Ceterum fallitur Ant. Contius, qui in libro ad leges majestatis: *Græca Metaphrasis* (ait) *in* L. nullus, *C. ad l. Jul. Maj. pro* fidicularum tormentis *vertit* unguium

guium pœnam: debuit autem. *Latinus interpres vertere* ungularum pœnam, *quam tamen Græci scholiastæ non satis cognitam habuerunt, scribentes quosdam dicere Ungulas esse ferramenta, quibus inserantur condemnati, alios verò esse calamos acutos unguibus insertos*, &c. Sic Contius, sed non placet, quod *Unguium* & *Ungularum* nomina differre putat, quodque secutus Isidorum & Papiam, confundit Ungulas cum fidiculis. Istæ enim chordulæ erant quibus rei distendebantur. Suetonius in Tiberio cap. LXII. *Ut veretris deligatis fidicularum simul, urinæque tormento distenderet.* Ut Valerius Maximus lib. 3. cap. 3. *Fidiculas laxavit, solvit Eculeum.* Hæc paulò latius, quia vulgo non benè cognita, etiam doctos decipiunt.

IN-

Tam rerum memorabilium quàm Auctorum, qui tum in libello *Magii* de *Equuleo*, tum in Notis & appendice laudantur vel explicantur.

&c.

S.

Wolf-

FINIS.

